Люди,
які нас здивували,
в країні,
яку ми не знали

Олена Суслова

Інформаційно-консультативний жіночий центр

О л е н а С у с л о в а

Люди,
які нас здивували,
в країні,
яку ми не знали

Переклад

англійська мова – Лілія Коломієць

російською – Анна Кононенко

Обкладинка – Анастасія Савенок

Видання здійснено за підтримки благодійного фонду „Мама Кеш”
(Угода OEM 402543 / PJ-2127)

Financial support of publishing provided by the Mama Cash
(Agreement OEM 402543 / PJ-2127)

ISBN

© Олена Суслова, 2005
© Анастасія Савенок, художнє оформлення, 2005

Зміст

Передмова 5

„...в мене теж душа болить за майбутнє України...”
Катерина Бариська 8

„...межа будь-якого терпіння є”
Олена Бондаренко 10

„... мені захотілося побувати там, зі своїм народом...”
Ірина Гавриляк 18

„Одна дівчина – це сильніше, чим чотири чоловіки”
Олена Кара 20

„Я зрозуміла, що зараз я особисто можу чимось допомогти”
Наталка Карбовська 22

„В мене на цьому Майдані народилася Батьківщина”
Анна Кононенко 27

„Я прийшла тут віддати життя, і ти не можеш мене звідси прогнати”
Тетяна Конфедератенко 33

„Це взагалі були перші вибори, на які я пішла і проголосувала”
Олена Кочемировська 37

„Мені було соромно, що я не знаю українського гімну”
Жанна Лісова 41

„Они не верили, что тут ничего не платят”
Юля Полухіна 44

„Я не люблю бути часткою експериментів”
Олександра Руднева 47

„В очах щастя!”
Анастасія Савенок 52

„Нас научили не бояться!”
Олена Семіколенова 58

„Хочется справедливості”
Наташа Шаль 64

„Яка насолода – пройтися по Хрещатику у валянках!”
Марина Юрик 65

Післямова 69

Нема шляху до свободи, свобода – це шлях.

Магатма Ґанді

Передмова

Люди, які нас здивували в країні, яку ми не знали...
Хто вони, і чому їм присвячена ця книга?
Ще в розпал помаранчевої революції, коли навколо кипіли страсті, і майбутнє ще було невизначеним, я постійно поверталася думками до того, а що буде після?
І це тривожило мене ніяк не менше.
З самого початку подій для себе я зрозуміла: якщо прийде Ющенко, нас, безумовно, чекатиме чимало розчарувань, але якщо прийде Янукович, то нас чекатиме жах. Саме цим внутрішнім гаслом були обумовлені мої дії щодо участі і оцінки перспектив помаранчевої революції.
Сьогодні ми маємо можливість відчути ці розчарування, про які мені думалося тоді. Але для мене жодної хвилини не вставало питання – чи не варто було йти до іншого варіанту. Впевнена, що ні.
Бо як би ми не переймалися, що живемо у „часи змін", це краще, ніж „в часи без часу".
Проте, пам'ятаючи слова Махатми Ганді, що «немає шляху до миру, бо мир – це шлях», знаю, що нема в нас часу для відпочинку, бо наш шлях, «третій шлях України» чекає на нас, на наші думки, ідеї, сили, дії.
Ця книга присвячена тим, хто ідуть шляхом миру, дивують себе та інших, відкривають країни, які вони не знали.
Сподіваюсь, вона буде цікава і тим, хто живе в Україні і для України, а також в інших країнах і для їх справжнього блага.

Як народжувалася ця книга

Своє місце в революції

Від активної політичної діяльності я відійшла досить давно. Перебуваючи наприкінці вісьмідесятих в Українській Гельсинській Спільці, а згодом дуже нетривалий час в Українській республіканській партії, я зрозуміла, що людина я непартійна. Бо вийшла я з партії перед президентськими виборами (!) 1990 року. Тоді мене дуже прикро вразило, що наші достойники – Левко Лук'яненко і В'ячеслав Чорновіл, а також їхні рухи і партії, більше боролися один з одним, вишукуючи чорну кицю в темній кімнаті, в якій її не було, замість спрямовувати сили проти Леонида Кравчука, якого, за їхніми словами, вони аж ніяк не підтримували. Я написала заяву про вихід з партії за кілька днів до виборів і на все життя запам'ятала слова Миколи Горбаля, одного з дисидентів совіцької епохи, який провів в ув'язненні і таборах близько шіснадцяти років і був звільнений вже в перехідну добу. Людина, яку я безмірно шаную за його відвертість і моральність. Він сказав тоді: «Добре, пані Оленко, що прийшли такі часи, коли Ви можете написати заяву на вихід з партії, і Вам за це нічого не буде». Насправді, добре. Напевно, тому, через багато років, я зрозуміла, що зараз знов час виходити на вулицю, бодай для того, щоби захистити право на свою свободу – таку солодку, коли її ковтнеш від спраги замовчувань і брехні.
Перші дні революції я намагалася знайти місце, на якому моя допомога була би найбільш ефективною. Наша ороганізація перераховувала гроші на підтримку наметових містечок і барикад, носили речі, тощо. В один з перших дній я пішла в штаб, який розташовувся в Українському домі, щоби зпитати, чи не потрабні якась інша допомога, яку я богла би запропонувати у вигляді чергувань чи іншої організаційної допомоги. З вигляду тих, хто мені відповідали, я зрозуміла, що вони не хочуть мене зовсім відверто відправити, але придумати для мене роботу їм дуже важко. Я зрозуміла і повернулася до «човникових» чергувань на Майдані та навколо.

Коли в один з днів на п'ятому каналі я почула виступ Володимира Погорілого, який представився керівником служби психологічної підтримки помаранчевої революції. Він не залишив координат, але я знайшла цю службу і запропонувала свої послуги. Я не психолог у класичному уявленні, але програма «Уповноважувальна освіта», яку ми почавши для своїх дітей в Україні майже десять років тому, сьогодні щасливі бачити у близько десяти країн світу, має багато інструментарію, який, на мою думку (і ця думка підтвердилася) може бути використаний саме в таких жорстких психологічних умовах, в яких перебували протестантки і протестанти.
З першого дня (початок грудня) я потрапила «на барикади» до Адміністрації президента з боку вулиці Інститутської і, з невеликими перервами, пробула там на «денних чергуваннях» до середини січня, коли відрядження перешкодило мені відсвяткувати інавгурацію Президента разом з революціонерами і революціонерками «барикад».
Перші дні вони приглядалися до мене, бо побоювання провокацій супроводжувало всі етапи і місця перебування революції. Я приглядалася до них. І в один з днів я зрозуміла, що не можу просто піти звідси по закінченні. Я повинна зібрати історії цих людей і зберегти їх – для них, для себе, для всіх інших, хто може хотіти чи не хотіти йти подібним шляхом. Не знаю – чи вберегти від помилок, але свідомо ставитися до себе, оточення, процесів, які відбуваються навколо, і приймати виважені рішення.
Це і стало моїм місцем в революції, якея не покинула і сьогодні, бо бачу необхідність збору нових і нових історій, які відкривають нові і нові обрії і зберігають історію, створену і розказану тими, хто її творили, творять і творитимуть.

Що це за люди і що за країна?

Люди в цій книзі – винятково жінки.
Чому? Тому що жінки – люди. А ще тому, що, в даному випадку ми не говоримо про щось «специфічно жіноче», а тому не загоняємо себе цим на маргінес. Жіночий погляд на історію частіше за все не враховується або розглядається як щось „специфічне", а тому, або не заслуговує на увагу взагалі, або заслуговує свого, „жіночого", неголовного місця.
Чому мене здивували ці жінки?
Кожна по-різному.
Почалося здивування з того, що я ніколи не чекала, що дехто з них не просто будуть обурюватися «на кухні», а вийдуть на вулицю, підуть на мітинг, стоятимуть там, скандуватимуть гасла і вчинятимуть якісь інші дії, які їм, на мій погляд, зовсім не притаманні. Окрім того, знов же на мою думку, вони би не дуже й постраждали, прийди Янукович до президентства, бо кожна впевнена в собі, професійна, займає певну соціальну нішу, тощо.
Мене здивували всі жінки, які стояли «на барикаді» біля Адміністарції президента, і тому вони всі в цій книзі. Здивували як люди, які вийшли, встали і стояли (що складніше, я до сих пір не знаю) до того завершення, якого вони чекали.
Мене здивувало те, що в регіонах, які прийнято було раніше називати навіть «українським П'ємонтом» за останні роки влада (яка сьогодні, сподіваюсь вже відходить) змогла закласти такі інституційні насильницькі елементи, які людей вільних примушують до кроків, які не можна зробити і не можна незробити.
Дивувало й те, як можуть люди з регіонів, які називалися «заповідником» - комунізму чи чогось іншого, близького за методами – думати і, головне, поводитися інакше.
Дивувало, що всі процеси відбулися і в середині проводу опозиції без «звичного» руйнівного чублення між собою.

Дивувала і власна донька, в яку ми з чоловіком з перших днів намагаємося вкладати вільне, зважене, визначене ставлення до навколишнього життя. Для неї я починала уповноважувальну освіту, але, я не думала, що її позиція теж буде такою активною.
А все це відбулося тому, що країну свою Україну, заради якої я живу і працюю, я, виявляється, не знала. Як не знали її і багато хто з тих, хто досліджували її архетип, ментальність тощо.
І слава Богу, що не знали, бо ми змогли зробити свій крок, щоби «глорія» цих днів допомагала нам долати свою тривалу «травму».

Дякую!

Подяки і визнання

Перш за все, я щиро **ДЯКУЮ** всім жінкам, які щиро погодилися поділитися своїми історіями, дуже особистісними, часом інтимними, але завжди такими публічними в розумінні загального контексту помаранчевої революції.
ДЯКУЮ своїй родині за те, що ми всі – мій чоловік Олесь Савенок, донька Настуся Савенок, свекруха Олександра Савенок – були під час революції єдине ціле як в розумінні процесів, що відбувалися, так і в нашій реакції на них. Окрема подяка чоловікові за те, що він завжди перший і найвимогливіший читач моїх дописів, за всі рефлексії і зауваження. Дякую доньці за роботу над дизайном обкладинки, як на етапі ідеї, так і її втілення.
ДЯКУЮ двом молодим колежанкам, яких я, напевно, теж не дуже знала, - Анні Кононенко і Лілії Коломієць – за те, що ця книжка може бути прочитаною ще й російською і англійською. Вони не просто перекладали, а ще й вкладали свою душу й емоції в цю працю.
ДЯКУЮ за натхнені зустрічі й надані фотографії „барикадному революціонеру” Юрію Тиртишному, людині незвичайній, який теж серед людей, які мене здивували, а тому обіцяю, що книга про „барикади” ще попереду.
ДЯКУЮ колежанці Любові Гончаровій за опіку технічними й фінансовими питаннями, а також щиру посмішку і любов до людей.
ДЯКУЮ „Мама Кеш”, яку язик не піднімається назвати просто донором, бо вона більше, ніж просто донор, просто фонд, просто фундація, яка надала фінансову підтримку. Це сестринська організація, яка вже не перше десятиліття по всьому світу підтримує жінок, вірить їм і вірить в них.
Нехай же жінки дивують світ в країнах, які ми знаємо і не знаємо.

Олена Суслова

„...в мене теж душа болить за майбутнє України...”

Катерина Бариська

Бариська Катерина Іванівна. Двадцять шостого числа (*листопада. – О.С.*) приїхала з Тернопільської області, Квітківського району, село Базар, тому що відчула, що тут всі – потрібні всі. Щоб підтримати. Тому що весь народ тут, і в мене теж душа болить за майбутнє України, і теж мене це хвилює, так як всіх. І вирішила, що потрібна підтримка. І особливо тут, біля Адміністрації (*президента. – О.С.*).

Ми спочатку приїхали, спочатку були на Майдані, весь час вечером ми тут стояли. В оцепленії стояли. І на першому кордоні, і тут стояли. Потім вже пішли. Ми стояли там, на периметрі (*так називався кордон протестуючих, що перекривав вулицю Банківську і знаходився приблизно в 20 метрах від кордону правоохоронців. – О.С.*). Стояли спочатку там, потім тут стояли. Потім вже тут залишились на весь час, на кухні.

Ми спочатку ще приходили сюди, коли тут КАМАЗи стояли, і коли їх звідси забирали, і потім там стояли. Ми кожного вечора приходили стояти всю ніч. Кожного вечора... десь з першого грудня.

Ввечері стояли, поки не залишились зовсім тут. (*сміється*) Поки не зрозуміли, що ми тільки тут будемо.

Спочатку, коли ми просто стояли, ми всю ніч стояли, там були різні автобуси їхали, нікуди не розходилися. Було повідомлення, що були переповнені автобуси людей, спрямовані сюди... Хотіли сюди прорватися і теж з певною метою сюди йшли, зовсім з другою, і нас тут розігнати. І всі стояли стіною, і ніхто нікуди не відступав. Теж стояли, співали. З піднесеним настроєм. Всю ніч співали. Було дуже весело. Це не було похоже на щось страшне, ніякої тривоги не було.

Потім вже сюди прийшли. Тут теж. Мені здається, що ми весь український репертуар переспівали. Все, що тільки було, зустріли там. Мужчини з Києва співали в хорі, вони нас підтримували, ми свої пісні з Тернопільщини. Ми вчили їх своїх пісень, вони навчили своїх пісень, обмінялися варіантами. Дуже цікаво.

Поступала різна інформація, що зараз там хтось вже під’їжджає, і насторожувалися, і проходила трошки дрож по тілу. Невідомості, що це там взагалі буде. Мало що розуміли, що це там організовується. Але всі один одного підтримували, ніхто не думав йти додому, нічого.

Коли там стояли, то не було таких страшних ситуацій. Ну, ми в першому ряді не стояли, а далі мало хто знав, що там відбувається.

Весь час, що нас цікавило, прийти – подивитися на тих хлопців (*міліцію і спеціальні підрозділи, які охороняли Адміністрацію президента. – О.С.*), що їх стоїть багато, нам це було дуже цікаво. Правда, сюди не пропускали міліцію. Ми намагалися всякими шляхами сюди прорватися, щоби подивитися на них. Ну, так попало, що нас взяли, щоби ми тут стояли. Спочатку казали: ні, дівчата, ви ще молоді. Тутка хай мужчини стоять, а ми ж кажемо, ми ж теж приїхали сюди, ми не поїдемо додому, ми теж хочемо бути тут. І так, один раз нас пропустили, побачили, що ми настроєні, і так вже залишилися.

Спочатку зразу, майже весь час, як ми прийшли під саму Адміністрацію, ми почали на кухні працювати. Це була потреба в нашій допомозі (*сміється*). Це просто надзвичайно там простояти, но коли ти там бачиш, що потрібна твоя допомога і більше приємно, коли ти бачиш, що ти можеш конкретно тут допомогти. Тому що дійсно, там, захищати тамка чи в якійсь обороні стояти – це, звичайно, що не під нашу силу, з кім ось дратися... а вот допомагати людям, годувати їх, підтримувати морально своїми посмішками...

Весь час потрібна підтримка, особливо для тих людей, які тут вже більший час, падають емоційні сили людини. Потрібно підтримати, вселити віри, що ти тут

потрібний, що все буде добре. Говоримо, що нас багато і нас не подолати. Ми всі один одному потрібні. Якщо ми разом, то ми сила.

Надзвичайно були вражені. Особливо, коли в перший день, ми приїхали двадцять шостого (*листопада. – О.С.*). Дуже багато людей було. Мене надзвичайно вразила вся підтримка просто прихожих людей. Просто посмішки тих людей, що приходили, і вітання, і підтримка. І погрітися, може, тобі холодно, вот даже тамка переходили...

Такі ступеньки біля сцени були. Там весь час людина стояла, яка допомагала тобі зійти. Ну, майже всюди. Якщо ти послизнувся, кожен тебе підтримає. І особливо в Українському домі також. Як і медики, так і персонал обслуговування надає. І ще коли приїхали в перший раз, теж весь час хотіла, щоб піти на кухню і чимось допомогти, допомагати, не просто так ходити по площі, щоб бути корисними.

Я з хлопцями-міліціонерами мало спілкувалася. Але коли спілкувалася, то вони казали, що їхня найбільша мрія – то прийти до нас. Сюди (*сміється*) Посидіти біля костра, погріти ручки (*сміється*). Так, їм важко стояти там і дивитися, як ми тут гріємося, як нам тут весело, як все наше життя йде.

Ворожих випадків тут не було. Ну, хіба що моральна перенагрузка, коли уже дійсно там сутку відстояти, то вже трошки важко морально.

„...межа будь-якого терпіння є”

Олена Бондаренко

Я – Олена Бондаренко, тепер Народний депутат. А коли ті події відбувалися, я ще депутатом не була, а була довіреною особою Віктора Андрійовича Ющенка в дев’яносто сьомому окрузі. Це на Київщині – Іванківський, Бородянський, Вишгородський райони, місто Славутич і Поліський район. В принципі, моя участь в усіх цих подіях була цілком логічною, бо я і до цього багато років займалася політикою, і це відповідає моїм поглядам така позиція. І в мене не було жодних підстав думати і діяти по-іншому.

Тому, коли мені Віктор Андрійович запропонував стати довіреною особою, я з великою радістю на це погодилася.

Ви знаєте, дуже багато із нас, і це нормально, мені так здається, бачили тільки якусь одну складову цих великих подій, які ми з вами не так давно всі переживали. Хтось займався цими речами в штабі – він бачив одну частку мозаїки, якісь окремі скельця. Хтось, як довірена особа, хтось як керівник місцевого штабу, хтось як спостерігач, як член комісії. Тобто дуже цікаво було би скласти цю мозаїку, щоби вона виявилася єдиною картиною. А ще ж по-іншому бачив Віктор Андрійович як кандидат, найнаближеніші люди з його команди.

Виявилося, що я так саме бачила дуже малу частку до того, як стала довіреною особою. Для мене все виглядало просто. Ось вибори, долучуся до них, докладу своїх зусиль там, де це потрібно, і там, де, я знаю, я зможу докласти своїх зусиль. Сумніву в мене, чесно кажучи, в перемозі не було жодного. Але я собі не уявляла навіть на соту частину якими нелюдськими зусиллями ця перемога може досягнута.

Ви пам’ятаєте, що вже під час помаранчевої революції з’явилося багато пісень, оповідей. Я дуже ці помаранчеві пісні люблю. Там стільки душі, стільки пориву!

І дві моїх улюблених. Одна – це „Не спи, моя земле, не спи”. Коли її чую, я досі плачу. Бо я пам’ятаю, коли ми їхали в округ, а я провела там практично більшу частину того періоду, і ми слухали цю пісню в машині. Поставимо і слухаємо в дорозі. Я так над нею плакала, я так боялася за свій народ...

А друга пісня, там є слова „Я пробив непробивні стіни”. І от я ніколи не думала, що це є реальністю, що справді перед нами буде така потужна стіна. Що вона є, я розуміла. Що вона така потужна, така непробивна, така страшна... Яку можна порівняти, я знаю, з Берлінською стіною, але, мені здається, значно товстішою і важчою. І що ми її проб’ємо?.. Я тоді була налаштована, тепер мені здається, достатньо легковажно. Я думала, прийдемо, проголосуємо і виберемо Віктора Андрійовича. І якісь розмови, що так просто це не буде, що так легко це вдасться, і не віддадуть вони, що вони, так би мовити, напрацювали для себе, для своєї комори, то я не уявляла, наскільки це буде важко, і наскільки це все буде з кров’ю, потом, слізьми.

Я зрозуміла, що таке любити справді свій народ. Все якось набуло зовсім іншого забарвлення. Всі почуття у людини загострилися. В кожної людини, навіть незалежно, я би сказала, по якій бік барикад. І такі слова, які нам довгий час здавалися, з одного боку, може, трохи знівельованими цією владою, що пішла – демократія, права людини, свобода. Вони здавалися такими незначними, бо та влада вживала їх, як то кажуть, всує. Для неї за ними не було змісту, і раптом ці слова заіскрили таким шаленим світлом! Невипадково світло помаранчеве, бо в ньому все яскравіше видно. І ці слова очистилися, вони набули свого первісного значення. Вони стали чистими і прозорими і такими, за якими нічого, окрім цих слів, немає. Для мене свобода, незалежність, внутрішня свобода, воля народу, вони стали зовсім іншого, святого і чистого змісту. Такі слова, які не можна часто вживати, серце, душа – вони також стали відкритими, і

це можна говорити вголос скрізь, не соромлячись. Таких, часом дуже інтимних почуттів, глибинних і душевних.
Я, напевно, не плакала стільки ніколи, як під час цієї кампанії. Я ніколи не показувала своїх сліз. Я була дуже завантажена під час роботи в комісії, а мені доводилося працювати, як всякій довіреній особі, по кількох напрямках.
Це робота територіальної комісії, це робота з виборцями, це робота з нашими штабами місцевими, спостерігачами. І я розуміла, що територіальна комісія повинна бути дуже жорсткою, особливо в перший етап виборів, перший раунд. Коли вони, в силу технологій відомих, сформували склад комісій виборчих такими, що наші були не просто в меншості, а в мізерній меншості. Інакше, ніж жорстко, не можна просто було працювати.
За моєю скаргою спочатку звільнили секретаря комісії, потім звільнили заступника голови комісії. Правда, вони під це діло звільнили і нашого голову комісії на першому етапі.
Потім я виграла суд в Центральній виборчий комісії. Я просто обрала собі таку тактику. Можливо, десь можна було домовлятися, педалювати якісь чисто людські емоції. Погодимося, що багато хто з тих людей, які прийшли працювати на нашого опонента, в ті ж комісії, вони просто були залякані. Вони не бачили для себе виходу, але в душі вони залишались порядними, і їх це мучило. Там, де можливо, це можна було робити, але в нашій комісії я обрала саме такий жорсткий стиль спілкування. Я бачила, що якщо я не можу умовити їх діяти по закону, хоча це фантастично звучить – умовити діяти по закону – вони апріорно повинні діяти по закону, то я мушу їх примусити діяти по закону.
І ось цей жорсткий стиль вимагав від мене непроникності, а, з іншого боку, люди були... Я такого страху... напевно, при Сталіні було. Просто ми з Вами молодші, ми цього періоду не знаємо, але за наш період я не бачила такого страху. Так, як боялися люди цього разу в селах! Як їх страшно лякали, як їх топтали! Я не мала права показати їм свій біль. Повинна бути до них теж міцною і твердою. Я тільки, або вдвох з чоловіком в машині, або вдома, просто сідала і безмовно плакала. В мене не було ніяких реплік, ніяких коментарів. Я просто сиділа і плакала – від відчаю, від такої жалості до людей, якої я, напевно, ніколи не відчувала. Страшно! Мені і зараз страшно згадати це все.
Коли ми їдемо у другому турі в Поліському районі. Поліський район, це, до речі, єдиний в Київській області, котрий на виборах 2002 року, де блок „Наша Україна” набрав мізерну частину. Ну, просто як Донбас. І я не могла зрозуміти, в чому там причина. Але врешті, мова зараз не про те, і аналізувати ми не будемо чинники. Вони зараз вже аналізуються, і багато кому відомі.
В першому турі ми набрали там, будемо казати, набагато менше, ніж наш опонент. Чому? Тому що це була закрита територія.
По-перше, там найжорсткіша була запроваджена адміністративна система.
По-друге, там найвищий відсоток безробіття, без заробітної плати, там і хліба не завозять у село. І їх так лякали, як, напевно, ніде і ніколи.
До речі, ми виявили такі матеріали – „Про поширення досвіду Поліського району на наступний тур виборів”. Це тодішня влада з обласної адміністрації такий папірець підготувала головам райдержадміністрацій. І цей папірець ми виявили. Побачили, що там рекомендується.
І ось другий тур, день виборів, в Поліському районі, двадцять першого листопада. Машина вся в стрічках, ми їдемо там, перед самою зоною заїжджаємо в село Луговики, і назустріч іде бабця. Ми зупиняємося, і я питаю: Ви не підкажете, де виборча дільниця? – І раптом я бачу, що бабці років тридцять сім. Просто вона така нужденна, така замордована жінка. Вона мені показує, де дільниця. А я кажу: вибачте, а Ви вже проголосували? – Так. – Кажу: то можна дізнатися, за кого Ви проголосували? Ви ж все

одно вже проголосували. – І тут вона озирається панічно в усі боки і каже: як це за кого? За кого треба. За кого казали, за того і голосували. І ми одна одну просто розуміємо без слів.
А я їй кажу: Боже! Що ж Ви наробили.
А вона каже: а що мені було робити? Ми двоє, я і чоловік, не працюємо, а діти двоє обидва на півставки. Прийшла, не називаючи хто, прийшла і сказала: не проголосуєте – дітей виженуть з роботи, без шматка хліба залишитеся.
Я їй кажу: та Ви ж тепер без шматка хліба залишитеся.
Вона каже: та хіба що я не знаю...
Я була просто приголомшена, як люди боялися просто підійти до нашої машини. Оглядалися, щоби, не дай Бог, з краю вулиці ніхто не побачив.
Потім на одній дільниці, теж в Поліському районі, міліціонери, сільський голова, як я розумію, що то був сільський голова, і голова комісії, вони стали грудьми і не пускали мене зайти в комісію. Я кажу: хлопці, що ж у Вас там робиться, що Ви мене не пускаєте. – Нам сказали Вас не пускати. – Хто, хто вам сказав? – Ховають очі і стоять мовчки. Здорові мужики, мовчки стоять.
І знаєте, оці епізоди, вони раз по раз напливають у свідомості...
Або ми їдемо в день виборів на округ, а назустріч ідуть автобуси з донецькими номерами. Ціла вервиця, довгий – довгий кортеж... Там сидять люди за вікном. От якби я їх бачила зараз – нормальні, звичайні. А то було якесь таке на обличчях спустошення. Така порожнеча в очах в цих людей. І я знаю, що це люди, які їздять зараз з відкріпними і голосують скрізь.
І Ви знаєте, от я чесно скажу, я це нікому не говорила, це вперше я вживаю таке порівняння, десь в собі я це вже тримала, але вперше я озвучу вголос. У мене було таке відчуття, що ось тут при дорозі мої діти, мій чоловік, і мене на очах їх ґвалтують. В них на очах мене ґвалтують... І вони не можуть мені допомогти, а я не можу просити їх захисту. І в мене було бажання їх (*автобуси. – О.С.*) зупинити, просто вийти з машини, лягти під колеса і зупинити їх хоча б ціною свого життя.
І це був, насамперед, поштовх, я вважаю, бо мені хотілося кинутись і захистити цих людей. Оцих простих сільських людей просто собою закрити, і не було навіть думки, а що зі мною буде? Як далі моє життя складеться?
А от таке відчуття було, знаєте, Ви також мама і розумієте, що якщо чиясь дитина, не дай Бог, тоне, то мама не думає, чи вона вміє плавати. Вона кидається, навіть не вміючи.
Коли дитина біжить через дорогу, і їде машина, мама не думає, що її саму може збити. Вона кидається рятувати дитину.
От у мене було таке відчуття, що це моя власна дитина, яку мені хочеться огорнути від всього того страхіття.
Я думаю, Боже, скільки оцих сліз вилилося на голову цих людей, котрі давали вказівки таке витворяти зі своїм народом.
А з іншого боку я думаю – який він свій? Він їм чужий. Земля ця їм чужа, і вони їй чужі.
І, власне, всі ці події, вони залишили свій слід.
У нас взагалі на окрузі і в першому, і в другому, і в третьому турах з величезним відривом переміг Ющенко. Але, не зважаючи на ці гарні, що ми вночі отримували, дільничні протоколи... Я ж там постійно була, я не відходила, і в день виборів ночувала, аж до кінця, поки протоколи з мокрими печатками з територіальної комісії не отримала, я просто не рушила крок.
І я дивлюся, результати дуже хороші по округу в другому турі, а в мене якійсь камінь. Як ліг мені на серце і так мене душить, так душить... Я кажу нашим хлопцям: без бою вони не здадуться. А вони: та ти дивись, з яким результатом ми тут, з якими відсотками

перемагаємо. А в мене таке відчуття, що ось наш округ, ось наша область, а за цим – просто морок. І так страшно...
Ми були там майже до вечора двадцять другого. Я ж кажу, протоколи від них вимагала, щоби завести в обласний штаб. І нічого не знаю. Іванків – це віддалена територія. І от ми їдемо, під'їжджаємо ближче до Києва, і в нас починає працювати радіо. Я не пам'ятаю, що, але якесь нормальне, „наше" радіо – чи радіо „Свобода" передавало, хтось так. І передають, що дедалі більше і більше людей на Майдані. Я почала молитися: слава Богу! Слава тобі, Господи! Я найбільше боялася, що люди не вийдуть. Що вони знову змиряться.
Я знаю стовідсотково, що отой перший етап, перша хвиля, не було організовано, щоби хтось дав вказівку. То просто самі люди пішли...
Потім це все вже почалось розкручуватись, довели інформацію до штабів, людям почали допомагати їхати, а перший етап – це кияни прийшли, з Київської області, стали і все. І я знала, що вони нікуди не підуть.
Перше, що ми зробили, я тільки завезла протоколи, навіть до дому не заїздила. У мене таке було в хаті, в дитини була температура за сорок – такої страшної ангіни в неї не було ніколи. Вона така була хвора – просто жах! У мене душа розривається, і чоловік мені каже: ну, що, може, ми поїдемо додому? Там же їй погано. А я кажу: ти що, думаєш, якщо ми зараз поїдемо, тоді потім всім нам буде краще?
І ми так на Майдан відразу – раз! І пішли.
Стояли, стояли і стояли. І це було таке стояння, як часом воно буває, як тунель. Коли в тунель увійдеш або в ньому стоїш...
Дуже гарно наш народ себе показав. Він стояв, співав, танцював, сміявся або просто мовчки стояв. Я не знаю, те, що люди відчували, багато хто, перші години... Такого горя, я іншого слова не маю, такого горя я ще не бачила. Це було горе особисте кожної людини.
...
Ну, а потім, що? Бігом, всі гроші повивертала і купувати! Сала – багато! Кілька таких пакунків великих сала! Потім часнику великі пакунки накупили, цибулі. Це перше, що ми принесли. Потім питаємо: хлопці, що вам ще принести? А перші дні наметового містечка, коли ще були ці холодні намети, вони, бо їм сказали, що всяке може бути, вони казали: ні, ні! Ні нам! А у нас, будь ласка, є керівник, ви, будь ласка, йому віддайте. І я тоді так чітко, дисципліновано, до цього керівника, кажу: хлопці, так що ще вам треба? А вони нам кажуть – от що пролунало відразу – будь ласка, гроші не давайте. Будь ласка, принесіть нам шкарпетки, шапки, рукавички.
І ми з чоловіком на базар і почали в мішки ці пхати рукавички. А жінки: ви, що – на Майдан? І давали ті, що продавали, нам безкоштовно кілька пар.
Люди на базарі, от ми по салу пішли, тільки бачать, що ми на Майдан, намагаються хоч шмат сала покласти безкоштовно. Дивлюся по базару – прапорчики, прапорчики, стрічки скрізь.
А у нас ще з чоловіком машина зламалася, „жигуль" дев'яносто дев'ятий. Нам відкрутили колеса. Одного разу їхали на округ, позаду їхав хлопець, то він нам сигналить. Ми зупинилися, а він каже: що ви робите! У вас колеса відкручені.
А другий раз у нас познімали диски, разом з колесами, до речі. І нам терміново треба було поїхати купити щось. І ми поїхали на авторинок по колеса і побачили, що там все абсолютно помаранчеве. Ці хлопці на ринку стоять, подіставали і великі, і менші плакати. І це було таке!..
Я ніколи ще не бачила, наскільки ефективність велика такого агітаційного мовчазного. Так, їздили з рупорами, агітували, але більшість просто демонструвала спротив. Стрічечкою, прапорцем, жестом з машини, криком „Ющенко". А потім ще ці сигнали (*сміється*), пам'ятаєте: Ю – щен – ко! – І мій чоловік постійно оперував клаксоном так само.

Це така була велика єдність, така дієва! Це таке народження людини кожної, просто народження людини відбулося. Ми всі почули себе людьми.
А я к це важливо було в інших місцях. Це ми тут міські, столичні, а як цим людям по селах, які вже знали, не вірили, а знали, що вони (*Л. Кучма, В. Янукович. – О.С.*) завжди будуть при владі, ось так їх гнобитимуть, принижатимуть, будуть ображати, віднімати шматок хліба, вимагатимуть порушувати закони.
Що мали відчувати ці вчительки, яких керівництво освітянське примушувало ходити по хатах і вимагати. Приходити в хату до свого учня і батькам говорити: ти мусиш голосувати так і так, інакше школу закриють, комп'ютери, якщо є, заберуть, підручників не буде і таке інше. Що мала відчувати така жінка вчителька? Що вона навчить „розумному, доброму, вічному"?
Що мав відчувати той директор школи, якому казали, щоби він з учителями так переговорив?
Це таке... Я не знаю, з цим люди не змогли би жити. Далі це неможливо було би з цим жити.
...
Чому люди встали? Мені здається, тут зійшлися два фактори рівнозначні.
З одного боку, межа будь-якого терпіння є. Ми з вами сьогодні не до кінця, мені здається, ще знаємо нашу історію, тим паче, вона довгий час від нас дуже ретельно приховувалась. Ми не знаємо, чи був спротив сталінському режиму – збройний, пасивний. А я думаю, що він був.
От говорять – ви, українці, їли в голодомор своїх дітей і не протестували. Протестували! І збройно протестували, і це правда. Це те, що вони називали бандами, а насправді це були люди, які намагалися хоча би захистити свій дім, своїх дітей.
Тобто я думаю, що він не завжди був аж такий позірно пасивний, просто наше незнання достеменне нашої історії. Так хотілося, щоби ми були пасивними і терплячими.
З іншого боку, ми справді терплячі, але всяке терпіння має свою межу. Людина не може терпіти, часом, вона може терпіти фізичні муки довше, ніж душевні, ніж моральні муки. Тому що настав період, коли мати повинна вчити чомусь свою дитину, а її змушували вчити: викручуйся, бреши, ламайся, хитруй, давай хабарі, клонись перед начальством – тоді буде все добре.
Тобто головна трагедія, якої зазнав народ при цій злочинній владі, це не трагедія навіть бідності, це трагедія того, що ми стали на межі вимирання як люди. Я навіть не кажу, як нація, як народ, - як людина! Кожна людина стояла на межі вимирання своєї людяності і своїх моральних чеснот, які вкладалися століттями в нас нашими пращурами. Мені здається, була вже несила терпіти духовні, моральні муки.
Друге, те, що люди вже давно, кілька років, не могли терпіти, і це, власно, засвідчила соціологія, бо люди не довіряли вже владі, але в них було „проти" – не було „за" що.
Мені здається, значною мірою, моральною проблемою акції „Україна без Кучми" було те, що вона була – „без Кучми", але вона не була – „Україна – з – ким". І українці побачили морального лідера. І вони зрозуміли, що можна бути не тільки проти, а й за. А рух за, він завжди потужніше, завжди позитивніше, ніж рух проти. Люди побачили позитивне, побачили надію в образі людини, за яку вони голосували. Це, мені здається, теж дуже важливий момент.
Люди, які мене вразили, навіть прізвища можу їх назвати.
Знаєте, в першому турі, коли я прийшла, коли була щойно сформована територіальна виборча комісія, її очолив такий афганець, ветеран, він інвалід без однієї ноги, він мій ровесник, одноліток, такий Борис Олексійович Кузочкин, росіянин. Військовий, він в Україні не так багато жив, він і українську мову не дуже до ладу знає. І ось він був просто чоловік, якому запропонували очолити виборчу комісію. Оскільки він афганець, певні розрахунки на нього в опонентів, певно, були. Вони, може, вирішили, що тут буде „все хорошо".

В мене на очах людина розкривалася, я бачила. Він мені розповів, як його дочку в одному з вузів на Київщині викликав ректор і просто лякав її. Казав, що якщо твій батько не буде поводитися так, як треба, будуть проблеми в тебе. Я бачила страх. Він боявся за свою дитину. Він мені казав, що так важко мені не було в Афганістані, як тут. Потім це все наростало. Спочатку він був такий несміливий, але стрижень порядності в нього був. Як і він сам ріс.

Його вже вивозили в ліс на „обробку", проводили з ним бесіду. Йому диктували по телефону номер мобільного, кому він має в районній адміністрації подзвонити, і там все буде вирішено, і його питання повирішують, які в нього є особисті. І як він перетворився на безкомпромісного, мужнього і стійкого чоловіка.

І от кілька ситуацій було, коли ми з ним моральну перемогу здобули, в меншості будучи, то він мені каже: моя мама всєгда говорила „Боріс, хороший ти парєнь, но не орел". – Я кажу: Боріс, твоя мама тут била не права – ти орел (*сміється*). Я його завжди згадую.

Я ще згадую нашого голову Іванківського штабу Сергія Костюченка. Справжній українець, такий статечний, серйозний, з вусами. Уявіть собі, вони починали роботу виборчу всю втрьох – він і ще двоє серйозних однодумців. Політичних структур серйозних на теренах не було. Коли вибори почали розгортатися, його знає зараз весь Іванківський район. Бо вони просто сіли на старенький, старенький „жигульок" і об'їхали кожнісіньке село. Там не було ніяких знайомих. Вони познаходили тих людей, які стали осердям того, спочатку процесу, а потім і руху спротиву. Тепер їх вся Київщина знає. Як ці люди відкриваються...

Ось говорять зараз – треба вибирати – або патріот, або професіонал. Я вважаю, що були в колишній владі професіонали. Вони професійно нищили український народ. Вони професійно розграбовували національні багатства. Вони професійно порушували закон, так що нічого не можна зробити, не підкопаєшся. От знаєш, що порушений закон, задушив би, а зробити нічого не можна.

То я вважаю, що нам дуже важливі сьогодні люди порядні, чесні і патріотичні. Вони заради своєї країни навчаться. Вони стануть професіоналами.

Жінки у нас були прекрасні. Боже, нам доводилося там ночувати в комісії. Знаєте, там була така „хімія". Потім, коли вже були зміни до „Закону про вибори", це називалося „Закон про особливості застосування „Закону про вибори президента України", за яким, власне, відбувалося голосування двадцять шостого грудня.

Ми ж на ходу вчилися, ми на ходу ловили ці прогалини законодавства, якими вони користувалися. Вони ж в законодавстві шукали шпарки, для того, щоби його порушити. А ми це бачили. І нам доводилося перекривати ці шпарки, оскільки так в законі було написано, і „ручки ось вони"!

Так от, що вони зробили. Законодавство вимагає, щоби від обох представників в комісіях була рівна кількість керівного складу. Але там не написано, на яких дільницях. Що вони робили повсеместно? Там, де дільниця шістдесят – сто п'ятдесят голосуючих, там від Ющенка керівники комісій, а там, де три тисячі, дві з половиною, тисяча вісімсот, там від Януковича керівники. І нічого не можна було зробити, бо законодавство не передбачало паритетності залежно від кількості виборців на дільниці. І перший, і другий тур за цим законом робився.

І ми, ентузіасти – довірена особа, голова комісії Борис Олексійович, це в першому турі було, і наші члени комісії, їх там кілька було, ми сиділи дві доби і малювали свій проект. Не для того, щоби захистити тільки інтереси нашого кандидата, а щоби було по-чесному по відношенню до всіх кандидатів.

І, звичайно, наш проект провалили, і тоді ж цей скандал почався. Його стали тероризувати. А потім зняли... Так от, жінки приходили рано вранці. Ми всі такі запухлі сидимо, перед нами ці „простирадла" паперів лежать. Перед цим вночі до нас увірвався

заступник глави адміністрації і почав: що ви тут робите? Я зараз викличу міліцію. Ми вас всіх тут посадимо. На іспуг.
А вранці прийшли жіночки, принесли нам поїсти, кави. Просто люди прийшли й кажуть: а ми бачимо – світло горить і горить, і думаємо – це, мабуть, наші. Бо їхні вночі сидіти не будуть (*сміється*).
І таких людей маса. Такий Борис, село Прибірськ, Іванківського району, такий патріот, такий відданий чоловік! І от йому побили вікна напередодні виборів. Я вже не пам'ятаю, по-моєму, перед другим туром. Це взагалі така практика була скрізь. І він приїжджає до мене і каже: ну, що, пані Олено, я Вам хочу повідомити – в селі більшість проголосували за Віктора Андрійовича Ющенка. Друге, що я хочу вам повідомити – мені знову побили вікна. Але не жалько мені цих вікон – мені собачку жалько. Мені собачку отруїли.
І от такі люди... А мама того Костюченка каже: еге, побили вікна – хай би вони хоч і хату підпалили, аби Ющенко виграв! (*сміється*)
Були люди, які й прикро вражали. У нас в тій же територіальній комісії були такі люди. Був такий центр „Довіра", і людина з цього центру була у нас в територіальній комісії. Я була шокована, що вона напряму, без всякого абсолютно, робила такі кричущі порушення законодавства. Підписали в районній газеті, ну, просто дуже такий огидний матеріал проти Ющенка. Людина – член територіальної виборчої комісії. Вона, по-моєму, з „жінок за майбутнє" *(„Жінки за майбутнє" – партія, створена владою напередодні виборів до Верховної Ради 2001 року. Під час виборів президента 2004 року підтримувала кандидатру В. Януковича. – О.С.*). Я не буду обманювати – щось таке, така організація. І вона це підписує. Я каже: людино добра, ви що – не знаєте законодавства, що член комісії не може агітувати? – Вона дивиться, посміхається і каже: що Ви така невгомонна? Воно Вам треба? – Треба!
Вони були поділені на певні напрямки, і кожен, хто з якої місцевості, вони постійно курували. Член територіальної комісії, вона чи він дзвонить, з'ясовує, яка ситуація, дає доручення. Була шокована безцеремонністю такою в порушенні законодавства.
Я була дуже прикро вражена, була така голова Поліської районної державної адміністрації Проценко Людмила, не пам'ятаю, по-моєму, Миколаївна. Я її просто спіймала на дільниці під час голосування. Вона прийшла голосувати, бо вона там прописана, Вовчик село. Вона прийшла голосувати, а голова комісії жінка, від Януковича. Я кажу: що у вас робиться? Говорять спостерігачі, що люди заповнюють бюлетені на столі, а не в кабінці. І тут вона як почала: а чого? Людина має право заповнювати там, де вона захоче. – Кажу: неправда! Ви примушуєте їх до цього. Це суперечить законодавству. – І вона махає руками, в лице мені стрибає, Боже! Наш спостерігач відразу за камеру, вона й затихла.
Мене прикро вражало те, що вони були повністю впевнені у своїй безкарності. Вони не сумнівалися ні на секунду, що все буде так, як вони хочуть. Це мене постійно прикро вражало.
І прикро вражало зневага влади. Така зневага... От не заважайте, ідіть звідси, ми самі тут керуємо.
І тому я дуже переживаю. Бо найважливіше навіть не те, що зараз вони прийшли, Віктор Андрійович і вся команда нова, і Євген Жовтяк (*глава адміністрації Київської області. – О.С.*), сьогодні ви бачили. Я вважаю, що це дуже великий успіх, що він голова адміністрації сьогодні.
І... сьогодні прийшли, а завтра буде економічне диво, і все буде прекрасно, і кожний буде забезпечений і таке інше. Я не думаю, що це сьогодні головне. Головне сьогодні, що люди, отримавши оту велику надію, піднялись. Люди тепер дивляться на владу іншими очима.
По-перше, вони її перестали боятися.

По-друге, вони тепер так прискіпливо до неї придивляються, тому ще це вже їхня влада, це вони її захватили, цю владу. Не просто голенька влада, звичайно, від помилок ніхто не застрахований, вона на такому протязі, на такому видноколі, що владі треба зважувати кожнісінький свій крок. Тому що це величезна довіра, якої влада ніколи не мала.

„... мені захотілося побувати там, зі своїм народом...”

Ірина Гавриляк

Я з Тернопільської області, села Базар. Знаходжуся тут від двадцять шостого листопада.
Чого я сюди поїхала? Ну, не знаю. Мабуть, (*сміється*) за покликом серця.
Я дивилася через телевізор на події на Майдані, і дуже мені захотілося побувати там, зі своїм народом, щоби підтримувати. І цьому посприяли нам люди в нашому селі. Взагалі, у нас збиралися кошти для підтримки в штаб Ющенка, і вони нам виділили гроші на білети.
Нас п’ять дівчат. Зараз ми всі тут знаходимося. Будемо тут, надіємося, до кінця.
Ми приїхали в Київ, зразу прийшли на Майдан, були там десь три – чотири дні, потім пішли біля Адміністрації президента. Там нам дуже якось... адреналіну набралося. Тут люди якісь такі веселі, переповнені духу такого бойового, що ми набралися від них такої же енергії і хотіли бути з ними. І ось ми тут.
Спочатку ми просто стояли в колонах. Просто стояли. Потім нас запросили на кухню готувати людям їжу. Це десь приблизно першого грудня сталося.
Ми тут розносили людям чай, годували їх.
Ми зустрічалися з опозиційними людьми, з людьми від Януковича. Вони були дуже агресивно настроєні. Вони навіть не знали, чому вони тут і що вони відстоюють. Вони сказали, що вони за правду, але вони не змогли пояснити ту правду, яку вони відстоюють. І вони не знали, хто представляє ту правду. З ними було дуже важко спілкуватися, не могли їм нічого нормально сказати, бо вони навіть не слухали нас. Вони говорили своє і не давали нам можливості висловити свою думку. Ну, а ми не звертали уваги такої великої.
Страху, як такого, ми не відчували. Були такі напружені моменти, армія збиралася в Київ, от тоді ми вперше стояли там, біля Адміністрації (*президента. – О.С.*). Страху, як такого, не було. Люди були дуже спокійні і настроєні були дуже вольове. Ми просто співали українські пісні патріотичні. Про козаків в більшості, „Ой, у лузі червона калина”, „Розпрягайте, хлопці, коні”, „Сяє наше сонце, шаблі запорожці”, різні такі козацькі. Такі запальні, які піддавали людям духу і підносили настрій.
Мені зустрічалися більше такі люди, більш приємні і спокійні. Агресивних людей було дуже мало взагалі.
Люди допомагали іншим різними способами, які їм були доступні. Наприклад, приносили людям їжу прямо на Майдан, годували, чи медикаментами допомагали.
На кухні я розносила людям їжу, старалася робити це з посмішкою, з приємними якимсь словами зверталася до людей. Щоб людям було приємно, щоб вони відчували свою значущість, що вони комусь тут потрібні. Що не просто так це люди, а люди, які творять історію. Що їх буде пам’ятати Україна довго і довго.
Нас попросили, щоб ми пішли на кухню. Тут багато було людей, і були напружені такі моменти. Попросили нас тут просто допомагати, може, на деякий час, ну, ми тут і залишилися до цього часу. Дівчатам було важко, вони не справлялися, людей було дуже багато.
Як спочатку, так і зараз, ми працювали десь приблизно по дванадцять годин. Може, менше. Дехто вдень, дехто вночі. Так змінювалися майже весь час. Спочатку було важко, а потім пристосувалися, привикли й уже не звертаємо увагу на цю важкість.
Я вже закінчила навчальний заклад і ніде не працюю, тому що в нас в Тернопільській області немає такої змоги десь працювати, особливо молодим людям, студентам. Я – програміст.
Я дуже багато спілкувалася з цими хлопцями за щитами. Спочатку вони з нами не спілкувалися. А ми просто підходили до них, усміхалися, віталися. Вони, якби, у

відповідь, також посміхалися, але нічого не говорили. Потім, після того, як оголосили, що будуть перевибори, вони вже чуть-чуть розслабилися, спілкувалися з нами. Ми познайомилися тут з хлопцями, в одної нашої дівчини зав'язалися навіть ближчі стосунки. Вона зустрічається з хлопцем тут в Києві, який служить десь під Києвом. Я не знаю, де саме.

В більшості вони жаліють, що вони несуть службу і не можуть стояти тут з нами. Що, якби не служба, вони обов'язково були б тут.

Були люди, що просто хотіли нас спровокувати – що ми тут стоїмо, що ми не думаємо про своє здоров'я, що ми молоді, і нам треба думати про майбутнє. Ми сказали, що ми виборюємо тут своє майбутнє. Що тут ми повинні бути зараз.

Як приїхали ми, десь зранку, то перший день не спали десь до четвертої ранку. Тому що у нас не було де. Потім якійсь дядько взяв нас на квартиру, і ми там були десь два тижні, три.

Там люди теж відносились до нас дуже добре. Продукти всі нам купляли. А нас там десь двадцять п'ять людей жило. Це якійсь спортзал був приватний, то сусіди нам купляли продукти, годували нас. Ми їм за це дуже вдячні.

Сюди приходило багато співаків. Руслана приходила. Залишила, навіть, ось свій автограф. Руслана, Славко Вакарчук, ВВ – Скрипка, Тартак – група. Всі вони були дуже якісь веселі, піднімали людям всім настрій, з усіма спілкувалися. З цими хлопцями також в шоломах. Хлопці з ними теж говорили, розмовляли, розповідали про свою службу.

„Одна дівчина – це сильніше, чим чотири чоловіки”

Олена Кара

Я – Кара Олена Сергіївна, мені двадцять один рік.
Сюди мене привело, напевно, велике прагнення за правду і за волю свого українського народу.
Що саме останнє стало для мене? Це тоді, коли ЦВК (*Центральна виборча комісія. – О.С.*) оголосило результати і сказало, що Янукович – Президент. Це просто було на грані мого, мого... розуміння. Настільки брехати людям і так відкрито!.. Не розглянути ні одної скарги, оголосити так, не знаю... Просто, коли сиділа дивилася п’ятий канал, і це все – думаю, ладно (*сміється*), поїду.
Це було двадцять п’ятого числа (*листопада. – О.С.*), тому що двадцять шостого я вже була тут.
Приїхала я на Майдан. На Майдані була, напевно, два – три дні. Потім вирішили з дівчатами прогулятися до Кабміну. Там чуть-чуть постояли, вирішили піти подивитися сюди. Тут стояли люди, ми думаємо, ну, ладно, постоїмо і ми тут, поговоримо, поспілкуємось. Під час спілкування ми так тут і залишилися (*сміється*). Це, напевно, було двадцять дев’ятого – тридцятого.
Спочатку ми стояли там на початку на периметрі, так як охорона стояли. Потім перейшли сюди. Просто стояли, щоби не допускати ніяких провокацій.
Веселого тут дуже багато було. Просто ми тут всі як одна сім’я стали.
Коли ми тут першій день стояли, то була така напружена обстановка. Казали, що одинадцять тисяч солдат сюди направляють, всі були дуже напружені, а в нас взагалі було дуже спокійно, було дуже весело, ми так співали... Старалися один одному підняти настрій, підбадьорювали один одного чим могли. Старались якось з людей зняти напругу. Саме більше – це ми співали. (*сміється*) Українські пісні. Ой, багато – „Червону калину” співали, більш такі народні українські пісні всі співали.
Всім було весело, і щоб щось таке страшне, то навіть ні в кого на думці такого не було. Всі були певні, що перемога буде за нами, і все щасливо закінчиться.
На периметрі я, напевно, дня три стояла. Потім дівчата, які були на кухні, були у дві зміни. Одні поїхали потім додому, тому що треба було, напевно, їм. І тоді Бодя (*Богдан. – О.С.*), наш „замполіт”, підійшов і попросив підмінити дівчат на кухні. Ми пішли перший день на кухню, потім там вже і залишились.
Окрім того, що годували людей, намагались ще якось їх підбадьорити, підняти дух бойовий. І спілкувалися багато з людьми. Мені здається, що коли спілкуєшся з людьми, це тобі легше стає і людям.
Хлопці чогось говорять, що дівчата в охороні – це щось не те (*сміється*). Я думаю, що дівчата в охороні, одна дівчина – це сильніше, чим чотири чоловіки (*сміється*). Я не знаю. Мені здається, що, не те, що ми стійкіші, а просто в нас той же самий бойовий дух, прагнемо того, що і чоловіки прагнуть.
Мене дуже вразило ставлення людей до людини. В мене був навіть такий випадок, коли я стояла на Майдані, і стояло двоє людей. Це я бачила й чула. І я бачу, як одній людині холодно, так і другій холодно. І ця людина, котра стоїть дивиться на ту, і сама розуміє, що вона замерзає, і вона просто підійшла і сказала: може, вам дати курточку зігрітись? Оце мене взагалі так вразило!
Ну, взагалі кияни дуже багато зробили, дуже добрі. Ми, ось, жили на квартирі деякий час. Люди вони досить такі заможні. У них чотирьохкімнатна квартира. І комп’ютер, і телевізор. Вони не боялися залишати це без нагляду. То коли вони йшли на роботу, вони залишали нам ключ, ми в любий час могли йти митися там чи погрітися просто. Їхні речі – це були наші речі.

Мені здається, що тут теж всі такі дружні. Просто я сказала, як одна сім'я! Один за всіх, всі за одного.
З самого початку, коли оце тільки я прийшла, була напружена обстановка. Коли я до міліції на кордоні підходила, це вони тільки головою так кивали. Я з ними спілкуюсь, а вони – так! ні! так! ні! (*показує головою. – О.С.*) Взагалі вони почали з нами розмовляти, їжу брати від нас і так...
Спочатку мені страшно було до них підходити, думаю, ой, такі страшні люди. Я не підходила до них взагалі. Ні, перший раз у мене була квітка, і я вирішила її дати цим хлопцям, ну дівчата несуть – чого б не піти? І я підійшла до нього і подумала, якщо вони скажуть, щоб я подарувала, я їм подарую, а якщо ні, то піду назад з цією квіткою. І стою, один хлопець, говорю: подарувати квітку? – він кивнув головою – подаріть. А що більше мене так вразило, що він стояв у другому ряді і протягнув щит, щоби я не в забор цю квітку, а в щит йому оставила. І коли я поставила, мені було дуже приємно.
Потім я пішла теж саме. Там стояли. Це були старші. Це не були хлопці. Просто старші люди, які мене рукою покликали. Підійшла до них. Вони просто сказали, що їм скучно, хочуть поговорити. Оце так я з ними познайомилась. Потім, коли вони вже від'їжджали, вони тоже мене покликали і сказали, що хочуть попрощатися, приємно було поговорити, їм веселіше було стояти. Вони були з Вінниці. Ми з ними були однієї думки, просто вони мені пояснювали, що у них це як робота, у них це служба. Якщо вони у вільний час, вони даже обіцяли прийти до нас. Правда, їх відразу у Вінницю забрали, вони не змогли (*сміється*). Вони казали, що коли у них був вільний час, вони були на Майдані, співучасники. Ці флаги просили, символи Ющенка просили. Все, що могли, ми все їм подарували – і символи, і все.
Були і неприємні ситуації. Це навіть було позавчора. Була дуже неприємна ситуація, коли одна людина... Не знаю, ну, просто, коли ми на кухні, дівчата, ми ж не можемо бути всі серйозні. Ну, просто, як самі сміємося, то хочемо і людям піднести настрій. Просто одна людина підійшла і там почалось, що їй не подобається, що ми сміємось на кухні, що ми там веселі. Не знаю, що йому не сподобалося. Потім, правда, коли ми почали це з'ясовувати, він просто до нас підійшов – попросив пробачення.
Не дуже сподобалося, коли ми підходили до цих хлопців (*міліцію на кордоні, що перегороджувала вулицю Банківську. – О.С.*), нам просто-напросто сказали, що не підходьте, забороняємо, вони проти нас, хоча я розуміла, що вони, ну... багато, хто розуміли і казали, підходьте, а деякі люди були, що казали – не підходьте, що вони – вороги.
Що мене вразило найбільше, це, напевно, знайомство з людиною, яке мені запам'ятається. Він стояв там... Він просто військова людина, проходить свій срок служби. Я з ним познайомилась, він тоже. Ми дуже щасливі. Ще я щаслива, що я тут, а він був дуже щасливий, що він поїхав на барикади. Він говорив, що він взагалі не хотів сюди їхати. Тепер він просто дуже щасливий. Ми щасливі і надіємося, у нас плани будуть у майбутнє. Правда, ми вже плануємо плани на майбутнє, складаємо. Ну, просто я чекаю, поки він дослужить. Йому лишилося служити чотири місяці, двадцять четвертого квітня у нього закінчується срок, він обіцяв, що приїде до мене. Ми переписуємося, зустрічаємося кожного дня, того що він як військова людина, він патрулює на вулиці, в обід мені дзвонить, зустрічаємося на нейтральній території.
Не знаю, я сподіваюсь, все буде добре.

„Я зрозуміла, що зараз я особисто можу чимось допомогти”

Наталка Карбовська

Мене звати Наталя Карбовська, я – Президент Українського жіночого фонду.
Що мене привело на Майдан?
Мабуть, треба починати не з Майдану, а з того, що передувало Майдану. Що вразило і мене і, власно, мою родину також.
Це було напередодні. Після другого туру мене вразила моя сім’я і моя мама, в першу чергу. Тому що, після другого туру, коли оголосили цю акцію – „Нічна варта” (*ініціатива опозиційних сил по залученню добровольців до спостереження за перебігом виборів. – О.С.*), я сказала, що є така акція – принесла оголошення. Моя мама: пішли, будемо чергувати у нічній варті на виборчій дільниці.
І ось наші чоловіки залишилися з дітьми вдома, а ми з мамою пішли чергувати в „нічній варті” на нашу виборчу дільницю. Ми прийшли, спочатку нас було п’ятеро, здається. Ми, ще одна жінка, яка, здається, і на першому турі теж чергувала, і двоє чоловіків. А потім почали підходити люди. При чому, наша виборча дільниця в школі, і вона в такому закуточку. Там якесь будівництво, і так – не дуже комфортно себе почуваєш. Прийшли якісь люди з собакою і сказали: ось, наш собака теж буде, якщо треба, відбивати наші бюлетені і наші результати, а потім прийшли ще люди з іншої школи. Потім наші пішли в іншу школу подивитися, як там у них результати. Виявилось, що там вже результати оголосили, і вони привели з собою підмогу з іншої дільниці.
Моя мама була зі мною десь з години дев’ятої і до дванадцятої – до першої ночі. Ми ходили навколо школи, при чому, мамі моїй шістдесят вісім років. Я ніколи не могла подумати, що вона таким буде займатися і перейматися всім цим.
Ну, і, звичайно, оскільки я донька своєї мами, і хоч в мені все це було приховано, як я розуміла, раніше, все це виплеснулось під час виборів, під час революції.
Наступний день, коли ми побачили, що результати сфальсифіковані, ми всі дружно пішли на Майдан.
Мабуть, все накопичувалось довго, і виплеснулось зараз. По-перше, я зрозуміла, що якщо зараз я цього не зроблю... Тобто я зрозуміла, що зараз я особисто можу чимось допомогти і чимось вплинути на долю виборів, на долю своєї країни і на долю свою, своїх дітей і своєї родини також.
Тобто я думала, знаєте, що в кожного, хто був на Майдані, був такий свій невеличкий Майдан. От мій Майдан, власне, був у тому, що я хотіла вплинути особисто своїми діями. Своєю участю на долю свою, своїх дітей і своєї країни.
Факти, які мене обурили на попередньому етапі? Ну, власно, те, що я бачила, те, що я чула від багатьох людей. Наприклад, тих, хто працюють в компанії „Нафтогаз”, яких вивозили, які сиділи в тих автобусах, перед якими лягали хлопці і дівчата з „Пори” (*цей випадок стався під час першого туру виборів, коли молодь з організації „Пора” лягала під колеса автобусів, які прямували на, так звану, „карусель” – голосування за відкріпними талонами кілька разів в різних місцях. – О.С.*). І ось моя знайома. Вона сиділа там, і вона все це бачила. Тобто, я бачила це на власні очі. І я не хотіла, щоби так більше поступали з людьми в моїй країні і з моїми дітьми, і зі мною.
На Майдані я з’явилася після цієї ночі, нічної варти. Наступного дня ми відразу зібралися Фондом (*Українським жіночим фондом – О.С.*). Зранку пішли на Майдан, і з цього вже почалася наша денна варта на Майдані. При чому, вона була досить такою дивною. В нас вже організувався такий певний спосіб життя.
Ми зранку йшли на Майдан, зустрічалися там з дівчатами. Потім були там протягом півдня. Потім йшли в офіс, оскільки було холодно. Йшли в офіс грітися, грілися по-різному. Іноді з горілкою, яку я, в принципі, дуже рідко вживаю (*сміється*), але тут ми

грілися горілкою, потім виходили знов на другу зміну на Майдан і ось так жили протягом цих, я не знаю, трьох тижнів – так точно!
Знаєте, пам'ятаю ще момент, коли оголосили результати ЦВК після другого туру. Було жахливо взагалі. А ми якраз сиділи в офісі тут і слухали радіо. І ось Ківалов (*Сергій Ківалов – Голова Центральної виборчої комісії під час першого і другого туру виборів. – О.С.*) каже, що президентом обраний Янукович. І ми мовчки, абсолютно нікому нічого не кажучи, підбігаємо до вішалок, починаємо одягати свої шуби і збираємось на Майдан. І тільки коли ми вийшли з офісу, ми почали розмовляти і зрозуміли, що ми робимо. Зараз просто страшно це все згадати...
Що я робила на Майдані? По-перше, я реалізовувала себе. А по-друге, я думаю, що кожна людина, яка була на Майдані, вона насправді допомагала навіть своєю присутністю. Кожна „додаткова" людина, яка була там, вона віддавала свій голос. Так саме, як на виборах ми віддавали свій голос, так саме наше тіло там додавало свій голос до того, що відбувалося. І тому я вважаю, що моє перебування там додавало мій голос до боротьби, до того, що відбувалося там, до революції.
Я думаю, що в цій революції я насправді отримала можливість вплинути на щось, домогтись якихось змін. Такої можливості раніше я ніколи не мала. Можливо, і мала, але я не відчувала, що я реально можу щось змінити. А це просто своєю присутністю, своїм фізичним голосом я мала реальну можливість щось змінити.
Це була велика можливість реалізувати себе, показати свою точку зору і донести її, хоча б в такий спосіб.
Що я робила?.. Ходила, стояла... О, ми навіть ходили брати Адміністрацію президента. В той день, я не пам'ятаю, якого це було числа... Здається, це був третій день, коли на Майдані оголосили, що зараз народ іде блокувати Адміністрацію президента, Ліда наша (*співробітниця Українського жіночого фонду. – О.С.*) – революціонерка найбільша – вона каже: добре, дівчата, ми зараз підемо і першими візьмемо Адміністрацію президента, бо я знаю коротшу дорогу.
Весь натовп, всі люди пішли цивілізовано по Інститутській на Банкову (*вулиці, які ведуть від Хрещатика до Адміністрації президента. – О.С.*), а ми, під керівництвом Ліди, пішли повз театр Франка, повз будинок з химерами, брати Адміністрацію з дивного боку, що називається. Ну, коли ми туди прийшли, там, звичайно, стояла міліція навколо, огорожа, і досить таке відчуття було... Ми прийшли одні із перших, до речі, і досить відчуття таке було некомфортне. Насправді ми підійшли, бо то ж був один з перших днів, тоді і міліція досить вороже була налаштована, і люди не знали, чого чекати.
В принципі, був такий настрій, знаєте, спочатку ейфорія, в перший день всі боялися. Навіть мої батьки і моя сім'я не знали, що я на Майдані. Вони телефонують, а я кажу, що іду по справах чи ще десь.
І досить некомфортне відчуття було, бо не знали, чого очікувати, і чим це все може закінчитися. Але, тим не менше, ми пішли, і, думаю, теж свій голос внесли в загальну боротьбу по взяттю в облогу Адміністрацію президента (*сміється*).
Ми залишилися там десь години на півтори, потім вже не було можливості, бо наші батьки, і мої, і Лесі (*співробітниця Українського жіночого фонду. – О.С.*), постійно на телефоні. Я думаю, що вони, мабуть, розуміли, де ми стоїмо там.
Тобто ми були там, ми намагалися розмовляти з міліцією разом з іншими. Ми теж співали і пісні там...
Ми прямо не говорили з міліцією, тому що там, як і скрізь під час революції, була досить непогана самоорганізація народу, ми підійшли, там стояв автобус з міліціонерами. Я намагалась підійти і подивитися, що там за автобусами відбувається. І якісь чоловіки сказали: хочете – давайте стояти спокійно, не будемо їх провокувати. Власне, тому ми намагалися з ними не говорити, щоби не провокувати. Ми просто стояли, співали, кричали „Ющенко".

Ще ми купили сто пар „американських” валянок. В Америці (*сміється*)... І, власне, ці слова про „американські” валянки нанесли образу.. Тобто людина, яка казала, що це американські валянки, нанесла образу нам. Тому що ми купили їх на наші власні гроші. І в один з перших днів, коли було дуже сильно холодно, і зрозуміло, що це та річ, яка необхідна людям, тому ми купили їх і привезли їх у наметове містечко. Ми не знаємо, хто ці валянки носив, як вони там розійшлися, але досить часто бачили там, що люди в таких валянках ходять.

Ми купили особливі. Нам порадила людина, яка їх продає. Вона сказала, що краще купувати не такі товсті валяні, а прошиті, бо вони легше і з калошами. Ми провели таке маркетингове дослідження.

Як ми знайшли ці валянки? Все дуже просто. Власник цієї фірми – це кум мого кума. (*сміється*) Так що кумівство тут допомогло. Я подзвонила куму і кажу: я знаю, що в тебе є кум, якій продає спецодяг і, зокрема, спецвзуття. Він подзвонив і там підтвердили. Тут теж було цікаво. Вони нам зробили знижку, теж „кумівську” знижку. І сказали, що якщо ви куми наших кумів, то ми вам продаємо дешевше і взагалі віддаємо валянки, тому що в нас зараз бізнес дуже розкрутився. У зв’язку з революцією всі купують валянки, починаючи з „Віагри” (*музична група, яка закупила тисячу пр валянок і віддала їх в наметові містечка. – О.С.*) і закінчуючи людьми, які просто приходять по одній – дві пари купити, потім (*віднести. – О.С.*) їх на Майдан, тому в них велика черга, і нам, називається, по блату продали без черги всі сто пар валянок.

А потім моя дочка, їй тринадцять років, вона теж була в курсі всіх подій, коли дивилася теж сюжети з революції, то вона дивилася і виглядала наші валянки. І тоді кричала: оце ваші валянки.

Ще був один такий випадок цікавий. У мене враження, мабуть, залишилося на все життя. Оскільки я живу біля вокзалу, я кожен ранок йшла на роботу через вокзал. Якраз це було в той день, коли мітинг на вокзалі організували прихильники Януковича. Тоді ситуація була ще досить напруженою, всі один одного боялися. І прихильники Ющенко і Януковича – абсолютно однакові люди, ніхто не має нічого проти них.

І от, власне, іду я зранку на роботу через вокзал, захожу на цей міст, що іде від вокзалу до вулиці Толстого, вся обвішана помаранчевими стрічками, звісно, в помаранчевих рукавичках і з шарфиком, і тут мені стає трішечки не по собі. Якраз приїхали ці автобуси з прихильниками Януковича, вони всі обвішані, зрозуміло, синіми стрічками. І вони всі, якраз, повиходили з цих автобусів, і, вузький тротуар, я іду по ньому, не бачу нікого помаранчевого – тільки сині. Вони так дивно дивляться на мене. Думають: що це за жінка іде така божевільна в помаранчевому, а мені досить некомфортно, коли я іду повз них. Тобто таке відчуття було досить неприємне, незрозуміле. Зовні нічого не відбувалося. Але і я була для них такою дивною постаттю – вся в помаранчевому – і вони для мене теж. Знаєте, таке відчуття було, що, не те, що дуже ворожі, але розглядали так досить...

Але ввечері, коли я йшла, я попросила чоловіка зустріти мене, тому що зранку такі емоції були. Ми з ним розминулися. І мені довелося його чекати біля того місця, де проходив мітинг прихильників Януковича. І я постояла там послухала хвилин п’ять, поки я його чекала, і, знаєте, просто жахливо, як людей накручували. Жінка, яка проводила цей мітинг, те, що я чула... Стоять люди в холоді, і навіть світла там не було, і коробки з пайками Міністерства оборони бачила на власні очі, і такі величезні мотки цієї блакитної стрічки, від яких люди підходили і відривали собі, скільки треба цієї стрічки... І ось жінка, яка розповідає, що ви тут стоїте в холоді і в голоді саме тому, що прихильники Ющенка заблокували всі дороги на в’їзд і виїзд з Києва, і тому вам не можуть привезти харчі. І вони стояли, а людей накручували просто страшне проти своїх співгромадян, які голосували за Ющенка, які захищали свої права на чесні вибори.

Багато говорили про те, наскільки толерантними були люди на Майдані.

Було, звичайно, дуже багато людей з Західної України. І це традиційно відома їхня толерантність, виваженість, і от кияни ставали такими самими. Мене це дуже приємно вразило. Люди починали говорити українською. Так цікаво. Самі ж знаєте, був такий натовп, що страшне. Хтось когось штовхне випадково, і всі кажуть – вибачте, дякую. Це дуже приємно мене вразило.

І ще вразило, коли був випадок, я не знаю, Ви були тоді з нами чи ні. Ми були біля Кабміну, це теж був другий чи третій день, коли прихильники Януковича приїхали і, звичайно, дуже різні були люди. І відомо, що дуже багато людей були серед них напідпитку. І от йшла дівчина з хлопцем, теж прихильники Януковича. І вони були, вибачте, зовсім ніякі. Просто ледь трималися на ногах. Вона йшла з прапором Януковича, але цей прапор, мабуть, був заважкий для неї в такому стані, і він її постійно завалював. І вона постійно падала в сугроб. І цей хлопець, я вже не знаю, чому, може, він її раніше підтримував і витягав з цього сугробу, але потім вже, напевно, набридло йому її витягати. І вона падала і, практично, повзла і не могла ніяк піднятися. І хлопці, чоловіки, жінки з помаранчевими стрічками почали її піднімати і якось прибирати з дороги. І цьому хлопцеві казати, щоби він якось її довів. І все це показує, які люди були толерантні.

До речі, я теж подібне бачила біля ЦВК. Коли хлопці від Януковича почали знімати з себе одежу, досить цікаво було. Такий був момент, коли люди з помаранчевими стрічками почали одягати п'яного хлопця, то і блакитну стрічку на нього чіпляли. Так смішно було на це дивитися. (*сміється*)

Була ще напружена ситуація, коли було ніяково, це коли оголосили результати ЦВК. Як я казала, ми з дівчатами зовсім нічого не говорячи, не обговорюючи, просто механічно взяли речі, вдягнулися і пішли на Майдан.

Намагаюсь зараз згадати свої почуття, загальні почуття, не було якось відчуття безвиході. Навіть з першого дня, хоч і говорили, що дуже напружена атмосфера, і можливі будь-які варіанти продовження, але все рівно була якась віра в народу, і кожен носив, і в кожного був свій Майдан, і в кожної. Тому, власне, люди один одного підтримували своєю присутністю там, і тому відчуття, що щось може погано закінчитися чи не буде нашої перемоги, такого не було.

Я думаю, що в кожного і кожної були свої причини, чому вони прийшли на Майдан. І у кожного вони, я впевнена, були різними. Хтось прийшов з, так би мовити, ідейних причин, хтось прийшов просто підтримати когось, хтось прийшов просто, знаєте, на пару. Більшість, переважна більшість, я впевнена, прийшли тому, що вони зрозуміли, що вони щось можуть змінити у своїй країні.

Страшно, в принципі, не було ніколи. Можливо, тому, що я сказала, відчувалась підтримка людьми один одного або розуміння, що все одно, після того, що відбулося, далі повернення до старого вже не буде.

Відчуття піднесення, можливо, воно було завжди. Навіть в моменти, коли було трішечки не по собі. Наприклад, коли я йшла по вокзалу, і було трохи не по собі, все одно було відчуття піднесення, відчуття гордості, що я висловлюю свою позицію.

Мій дядько вразив мене дуже приємно. Я завжди, в принципі, знала, що він революціонер. Але йому не було можливості свою революційну сутність виплеснути. І він теж весь час був на Майдані, і ось така досить цікава і смішна історія, тому що його дружина, як в багатьох родинах в Україні, в цей час люди розділилися, і його дружина голосувала за Януковича. Вона росіянка, і, хоча довгий час живе в Україні, в неї досить серйозні проросійські настрої, вона і говорить з досить сильним російським акцентом. І вона за Януковича, а він, звичайно, за Ющенка, і, оскільки в них були такі серйозні ідейні розбіжності, він сказав: все, ти мене не хочеш розуміти! Я пішов на Майдан. Він пішов на Майдан і жив у наметовому містечку. Вона спочатку до нього не приходила, потім почала приносити їжу і в результаті вони вже разом пішли з Майдану. До речі, я нещодавно з ним зустрічалася і я запитала його, чи він її переконав? Він сказав, що він

її, в принципі, переконав в тому, що те, що він робив, було правильно. Він її не переконав – вона сказала, що якби був четвертий тур, вона все одно голосувала би за Януковича, але вона вже стала інакше ставитися до людей, які голосували за Ющенка. Їх позицію, завдяки своєму чоловіку, вона стала сприймати.

А хто мене прикро вразив, це позиція наших державних органів, зокрема, органу, який би мав відображати позицію жінок і жіночих організацій, і він її відобразив, але в потрібний йому спосіб. Наше міністерство у справах сім'ї і молоді в особі міністра відомої Довженко, яка, буквально, скрізь розповідала, що жінки і жіночі організації України за Януковича, хоча багато жіночих організацій були далеко протилежної думки.

Ще цікава позиція мого чоловіка. Він і в перші дні підтримував, але так, морально, і на Майдан не ходив. Але десь вже після третього чи четвертого дня він теж почав ходити на Майдан, при чому, ми ходили окремо (*сміється*), але він теж був там, він теж підтримував все, що там відбувається. І в нас навіть досі є апельсин, який він приніс з Майдану. Він весь розписаний автографами журналістів відомих. Він там їх взяв, а також у людей, які там жили в наметовому містечку. Ми все збираємося і думаємо, коли ж ми цей апельсин урочисто розріжемо і з'їмо. Але все шкода, тому він ще лежить в нас в холодильнику і нагадує, що мій чоловік теж був на Майдані. В принципі, я не очікувала цього. Я сподіваюсь, що на нього трішечки вплинула і моя позиція також. Я намагалася це робити. Крім, звичайно, всіх цих факторів, які були і які неможливо було не помітити, моя позиція не нав'язувала, але намагалася його підштовхувати.

Так багато всього було, що зараз все виглядає таким великим помаранчевим апельсином...

„В мене на цьому Майдані народилася Батьківщина”

Анна Кононенко

Звичайно, на Майдан мене ніхто не виганяли. Спочатку я туди пішла, бо я взагалі не знала, що відбувається, коли приїхала з Донецьку. Це було після другого туру. Люди вже перший день там були. Це, здається, був понеділок, а я приїхала у вівторок вранці, прийшла на роботу і побачила всіх в якомусь такому підвищеному настрої. Не зовсім зрозуміло – позитивному чи негативному настрої – але так дуже активно настроєних. І всі збиралися на Майдан і спитали мене, чи хочу я піти з ними чи залишитися. Я вирішила піти, щоби подивитися, що воно взагалі, щоби знати, що відбувається. Ми поїхали...

Ніколи не забуду того свого першого враження, коли ми тільки вийшли на Майдан. Я ж це, звичайно, все порівнюю. В Донецьку було дуже спокійно в той день, коли я виїжджала, а тут – навіть складно для цього слова підібрати.

Знаєте, така асоціація, коли імунітет починає боротися, підвищується температура. Мабуть, наше суспільство в той час працювало як отой імунітет організму, коли уже інфекція там (*сміється*).

І ми пройшли, де вся... товпа, напевно, це не те слово, там було багато людей. Перше передчуття в мене було, що не треба туди йти, бо багато людей, і хто знає, як воно може бути. Всі ці свята на Майдані і там, де багато людей, завжди показують, що там неспокійно. Але, звичайно, в наступні дні, коли я почала ходити туди кожного дня, батьки мої телефонували: можливо, не треба, обережно. – Я казала, що те, що на Майдані, ми не побачимо в жодній школі по етикету і етичності відносин людей.

І так до кінця першого дня ми там були. Було холодно. Ми навіть два рази були. Замерзли, повернулися до офісу і потім ввечері знов пішли. І вже ввечері я стала відчувати, що, мабуть, я маю бути на цьому Майдані. Ще пам’ятаю, телефони там погано брали і думаю, мене чоловік ще не бачив, я відразу поїхала на роботу. Думаю, це ж він переживає, де я ділася взагалі, і думаю, це ж він точно здогадався, що я на Майдані. Думаю, все – це він буде на мене сваритися. Приходжу я додому ввечері і дійсно – він на мене з такими докорами: поїхала в Донецьк, а я звідти телефонувала і казала, що мені тут такого нарозказували, я тепер не знаю, де правда, а де неправда, кому вірити і, взагалі, я тепер нічого не хочу, буду стояти і зі сторони спостерігати, а тепер? Це ж були мої відчуття. А тут, каже, що ж – пішла на роботу, тобі там нарозказували, ти тепер тут за цими йдеш.

І навіть на нього образилась, але не мала ще аргументів, як йому довести, що це не так. І не мала на той час тих слів, щоби розповісти йому, що відбувається на Майдані. І ми з ним домовилися, що наступного дня він теж якось намагатиметься піти раніше з роботи, і ми з ним разом підемо на Майдан.

Наступного дня я в Інтернеті почитала всі новини, до яких я не мала доступу. І слухаючи все, що відбувається навколо, прийшло, мабуть, розуміння, що туди треба ходити, слухати, що говорять, чути, що говорять. Чесно кажучи, я не ходила махати флагами, але я відчувала, що я маю просто бути тут присутньою і не просто як спостерігачка, а як висловлювання своєї позиції. Це було свідомо прийнято, але не було багато доводів, які б я могла висловити, чому саме я там є. Але я туди ходила з думкою про майбутнє, і, мабуть, про майбутнє своїх дітей, бо моє життя в Києві змінилося, і моє уявлення мого майбутнього, мабуть, теж трішки змінилося.

Коли я була в Донецьку два дні, то в один день ми збиралися такою великою родиною – дідусі, бабусі. І коли жартома мене вже назвали „їхня, київська”, це, наче, і образило, але виникло питання – а що, а чому?

Влітку, коли була агітаційна кампанія, я пам’ятаю, як я вдома казала, що я буду голосувати за донецького висуванця. Чому?

Перше, мабуть, свій.
Друге, це боязнь американців. В лапках, але як нам це показували.
Далі, коли йшла агітаційна кампанія, і ми стали читати різні агітаційні видання, я взагалі подумала, що можна навіть третю сторону якусь прийняти. З'їздила в село. Певно, оточення в цьому все ж дуже багато значить. Третій був кандидат, і навіть такі аргументи за нього – Мороз. Це Чернігівська область. Дуже за нього там агітували. Але ж вся агітаційна кампанія все-таки працювала на цих двох кандидатів. Тобто була чітка перетяжка голосів або в одну, або в іншу сторону.
В Донецьку дуже багато вражень на мене справило, я зараз не пригадаю, якими словами, загальне таке поняття – команда Ющенка. Вона дуже не подобається і на сьогодні донеччанам. І такі були аргументи, вони мені здавалися все ж-таки вагомими. Всі ці аргументи за Януковича не давали мені приводу бути на позиції за Ющенка. Тобто я не була на якійсь певній позиції з самого початку і майже до Майдану.
І дійсно великими аргументами стали ці великі фальсифікації, про які почали говорити. І коли з Донецьку мені почали телефонувати і казати, що у нас на наших каналах показують навпаки. І що це також є, і дуже багато, і тоді, я дуже добре пам'ятаю, як в мене в голові все починало так плутатись. І всі ці аргументи, один перебивав інший, і це така була безперервна боротьба.
Якщо вже говорити про кандидата з Донецьку, перше „ні" для мене було те, від кого він іде. Тобто ми обирали не зовсім навіть його, як ту силу, яка за ним стояла. І наскільки мені відомо з Донецьку, я би не хотіла, щоби таким чином керували всією країною. І це через певний час все одно би той імунітет, про який я казала, все одно би спрацював.
Ще такий досвід. В мене зараз брат на першому курсі ДПІ, і також він розповідав. ДПІ – це політехнічний, зараз технічний університет. Він просто розповідав, як їх агітували. Їм підвищили стипендію. По-друге, це ж теж, напевно, спрацювало, технології різні, які дуже високоякісні, мабуть, були. Я, коли з ним розмовляла, і до першого, і до другого туру, перед третім вже ні (*сміється*), просто було цікаво, що така впертість. Одним словом це так і є, бо ми ніяких аргументів не хочемо чути, і мені це образливо і жаль, але думка про те, що „нам буде стовідсотково добре, бо він наш, а іншим – ну, хай вже, якось, як хочуть..." Тобто думка така була. Ну, можливо, перший курс, другий курс, на них була направлена саме така думка, я не знаю. Можливо, п'ятий, вони якось більше розмірковано ставилися до цього. Бо, принаймні, з п'ятого курсу сюди в Київ приїжджали мої друзі, вони працювали в агітаційній кампанії Януковича, вони розповсюджували матеріали, але мені говорили, коли ми вже тут спілкувалися, що це було, більшою мірою, заробляння грошей. Можливо, як сказала одна з подруг, після того, як вона побачила, що на Майдані, і якби ще якійсь час пройшов, вона би і змінила навіть свою думку. Тобто, в принципі, людям треба було якось все це проаналізувати, побачити...
Повертаючись до Майдану, можу сказати, що його можна розділити на дві категорії: Майдан як дійство, суспільство, і Майдан як поле, де йшла ця... ні, не гра, мабуть, а ця боротьба.
Як суспільство, я просто люблю цей Майдан. Я ж кажу, я пишалася всі ці дні і зараз. Навіть минулого тижня ми були на Майдані, просто люди гуляли, і мені здається, можливо, це моє суб'єктивне таке враження, що навіть молодь зараз яка гуляє після цієї революції, вона інша. Вона інша, і також зараз було багато людей, відпочиваючих, тих, що вживають напої, але... (*сміється*) інша молодь. Вона по-іншому себе поводить. І вона відрізняється від моїх друзів в Донецьку і взагалі, як там молодь на майдані відпочиває. Це правда. Принаймні, так було, поки я жила в Донецьку. Майдан зараз відрізняється від того Майдану, який був тут, і від того, який у Донецьку. Не думаю, що він зараз дуже змінився.

Перше, це патріотизм. В декого навіть зародилося тоді таке поняття. У когось воно розвилося. Як я доводила в Донецьку, така в мене була промова (*сміється*), я так р'яно почала захищатися – і захищати, і захищатися. Я доводила, доводила, а потім навіть так встала і закінчила словами, що в мене на цьому Майдані народилася Батьківщина. Бо в мене її не було. І я бачу, що мій дідусь „проникся". В них вона була, в наших батьків вже так собі, а в нас її не було. Просто кажучи, в нас її не виховували – ну, Україна й Україна. Я і в Росії можу жити – де поселять, там і буду. Тепер в мене вона є. І я думаю, що в багатьох зараз вона з'явилася, і молодь Майдану, мабуть, все ж-таки, то суспільство, яке зібралося на Майдані, для мене, як представниці цього класу, цього суспільства, молодь була дуже важливим показником. І для себе, коли я водила своїх друзів по Майдану, я звертала увагу, і для себе, і для них, як поводиться молодь, що вона каже. При такій великій кількості людей не було не бійок, нічого. Може, вони десь і були, не виключно, але більшою мірою – ні. Як казала ця дівчина, це мені нагадує, як „Шахтар" (*футбольна команда з Донецьку. – О.С.*) в Донецьку грає у футбол. Бо там, дійсно, підйом є, але він більш агресивний, він набагато агресивніший, категорично не допускаючи поразок. А тут було абсолютно навпаки. І це було дуже класно, бо бачили, як суспільство бореться... пасивно, активно, я навіть і не знаю, як сказати. Мабуть, і так, і так. Бо, я своєю присутністю на Майдані, і своєю активністю в якихось активних точках (*сміється*), мабуть, все ж таки дійшла до перемоги, якогось результату очікуваного.

Що було ще на Майдані? Для мене на Майдані було джерело інформації, певною мірою, бо телевізору в мене тоді ще не було (*сміється*). Тобто всю інформацію, яку я знала, я дізнавалася через Інтернет, через людей, які мене оточували, і через Майдан. Через ці листівки, через те, що лунало на Майдані, і для мене багато що значив гімн, який там грав. Бо в ці хвилини, коли було холодно, коли ми там стояли, коли в деякі хвилини, не розуміючи, чому я тут стою, ніхто нічого не говорить, ніхто нікуди не йде, не зрозуміло, що відбувається у Верховній Раді, чого ми тут чекаємо, але все ж-таки, мабуть, оцей патріотизм і гімн нас підтримував.

Коли наші друзі з Донецьку приїздили сюди, вони приїздили підтримати свого кандидата, пам'ятаю, як ми їхали з дівчатами в маршрутці назад, і так сталося, що я пройшла далі, а вони пізніше, були люди, я не поряд з ними стояла, були хлопці, дівчата. І я чую, що вони починають з кім ось розмовляти, я ж так прислухалася, придивилася, дивлюся – хлопець. І ось він, з Майдану їхавший додому, з ними починає говорити – говорити. І я дослухаюся, про що ж вони будуть говорити, як він буде говорити. Я просто балдела (*сміється*)! Хлопець був дуже уважний, мабуть, все ж-таки оця хвиля, коли кожен боявся допустити якусь помилку, на когось натиснути, вона була присутня. Хлопець спочатку спитав, хто вони, що вони тут роблять, як їм подобається Київ, як їм подобаються люди в Києві: Ви звідки? З Майдану? – Так. – Ну, що ви думаєте? – Ну, дівчата так сказали: цікаво, подивилися, як у вас тут. – Вони відразу сказали, звідки вони. Але ми до цього вже цілий вечір гуляли, я їм цілий вечір хотіла довести, що ніхто вас тут бити не буде. Бо вони вийшли з метро перший раз, вони приїхали з Лісової (*станція метро на східній оконечності Києва. – О.С.*), там спокійно було, і тут вони виходять на Майдані, перший раз в Києві, вони були настільки вражені, що вони кажуть, ми відразу знайшли помаранчеві ленточки і поприв'язували їх, почіпляли на себе, щоб нас тут ніхто не побив (*сміється*). А вже потім зрозуміли, що ніхто їх тут бити не буде (*сміється*), а навпаки будуть говорити, давайте, намагаються допомогти. То вже ввечері вони говорили, звідки вони. Вони з цим хлопцем розмовляли, вони навіть ні про що так багато не говорили, він їх ні в чому не переконував, але, коли ми вийшли з маршрутки, і я спитала, а про що ви говорили, а що це за хлопець, і я дивлюся, що дівчатам це приємно, що на них ніхто не тисне, і, як мені здалося, йому вдалося показати, що кожен має право на свою думку – у нас думка така.

У вас, може, й інша, але подивіться на нашу. Подивіться зсередини, а не з того боку, як це можна показувати по телебаченню.
Ще з якихось моментів зараз пригадався той момент, коли Донбас вирішив відділитися. Це для мене особисто була така травма. Це правда, бо, певною мірою, не знала, куди мені бігти і що мені робити. І на який Майдан мені їхати. Бо, може, вже час їхати у Донецьк і ставати там на Майдані поруч тих, хто не хочуть відокремлюватися.
Якщо чесно, я коли вперше почула, то подумала – що це за дурниці! Це, напевно, так, залякують. Потім, коли послухала, що це дійсно зібралися на конгрес, рішення приймаються, думаю, а що ж люди про це думають? Телефоную батькам, вони-то, взагалі, ходили на роботу і не завжди знали, що відбувається. Ну, я-то ввечері дзвонила, мама: все нормально, в школу ходимо, всі працюють. Принаймні, для них був такий аргумент негативний – як це Київ не працює? Ми ж всі працюємо. І багато про це кричалося, що Донбас зараз годує всю Україну.
І я телефонувала: куди ж ви відокремлюєтесь? Що ж мені робити? Може, мені вже закордонний паспорт робити, щоби я додому їздила?
Як сказав мій батько: я не знаю, мені і в Західну Україну не дуже хочеться. Мені тут комфортно, але, як будуть всі в Росії, то буду там жити.
Друзі казали, що подивимося, що з цього вийде.
Мабуть, такого патріотизму в них не народилося, все же.
Мій брат казав: а чому би й ні? Я не хочу бути колонією Америки.
Як на мене, краще бути колонією розвинутої Америки, ніж апендиксом, так званої, великої держави Росія.
І в той момент, коли все це вирішувалося, ... важко мені було. Мені було важко, я все чекала, і в моїй голові це не вкладалося – невже це люди і справді зможуть розшматати цю країну? І, чесно кажучи, я до сих пір не знаю, через що це питання вирішилося, і зараз є так, як є. І слава Богу! Та, не дай Боже, щоби інакше!
Для мене, як приїхавшої з Донбасу, це було дуже важливо.
Згадався ще момент, коли хлопець з Донецьку приїхав. Він зателефонував о пів на сьому ранку і сказав, що ми в Києві. Це був, мабуть, четвертий день, коли вже стали приїжджати з Донецьку на підтримку Януковича. Він був один з перших приїхавших і прилетівших, бо вони прилетіли на літаку. Серед ночі їх висадили десь, і я була стурбована, що починають зіштовхувати і маніпулюють людьми. І це, може, не дуже добре вилитися нам всім.
Я в нього спитала: ви де? – Він каже: я зараз не знаю. Нас везуть в Київ. – Де ви будете жити? – Поки не знаю. От зараз приїдемо, нам скажуть. – На скільки ви приїхали? – На два – три дні. – І в кінці я спитала: чи бійка буде? – Він сказав, що ні, бійки не буде.
І тоді вже вдень ми з ним зідзвонилися. Я не знаю, наскільки серйозно їх там налаштовували, з якою метою їх дійсно привезли.
Він казав, що їм говорили, що просто показати, що є інша думка.
Ну, може, вони й показали, але ми бачили навпроти стадіону „Динамо”, як це виглядало. Навпроти стадіону стояв табір, засипаний сніжком. Принаймні, коли я там була, нікого там не було.
Вони дійсно поїхали через два дні, але тоді приїхали оці мої подруги. Вони з іншою історією приїхали. Вони втекли з потягу.
Їх состав зупинили десь під Києвом, за містом. Дівчата казали. що вони особисто приїхали з метою подивитися Київ і подивитись Майдан. Вони приїхали організовано, але вони особисто мали ще й свою мету – Київ подивитися і дізнатися, що відбувається. Приключений искали – знайшли (*сміється*).
Сідали вони в потяг. Хто там був? Чоловіки, багато шахтарів, і дійсно, знімалися зі зміни, піднімалися, просто грузилися, і дівчата кажуть, що чули, як вони телефонували додому жінкам і казали, що мене везуть до Києва. Тобто, не хвилюйся, через три дні буду вдома. Видавали пайок дійсно. Було по півпляшки на кожного. В їхньому вагоні

було. В кожному – ні в кожному – не знаю. В їхньому було. Тобто дівчата казали: ми держали це в руках. Хто вживав, хто не вживав – це вже справа була особиста, ніхто нікого не примушував. Але дійсно, коли вони день простояли під Києвом, коли треба було щось їсти... Дійсно, пайок там був. Чоловікам ще було, що там робити, коли з потягу не випускають. То що – їсти й пити. Їх не випускали, не знаю, чого. Щоб не розбіглись, напевно. І дівчата кажуть, що перші години вони ще виходили, там якісь ларьки, але вже потім їх перестали випускати, і дівчата дійсно втекли. Бо коли відкрили двері, там хтось заходив з чергових чи що, вони вистрибнули з вагону й побігли. Їм вслід кричали: куда ви? – Але ми, - каже, - не оберталися, побігли. Не думаю, що хтось би їх побіг наздоганяти. Подумали, кому це потрібно? І вони приїхали на маршрутці і потрапили на Майдан. Тобто зі своїми враженнями потрапили сюди.

Зараз також згадала перший день, коли з'явилася пісня. Пісня, яка зараз буде представлена на нашому конкурсі (*Євробачення. – О.С.*). При чому, так сталося, що я якось пропустила, коли вона з'явилася, а вже на Майдані я бачила, як вона, ми йшли саме через Кабмін, через верх, і десь там магнітофон, молодь зібралася, десь там магнітофон, і молодь зібралася, але це не була просто тусовка, як це буває ввечері, коли народ відпочиває просто. Це було дійсно в (*сміється*) інноваційній формі такій підтримка і просування цієї думки, цієї ідеї. Ідеї того, що нас не подолати.

Згадується той момент, коли ми спілкувалися з хлопцями, які ночували на Майдані. Я пам'ятаю, це також був початок, і він (*хлопець. – О.С.*) був переповнений весь таким бажанням йти і брати барикади. Це був знайомий людей, з якими я була на Майдані. Тобто вони більше спілкувалися, а я там стояла, то ми більше познайомилися.

Так, як він розповідав, його жінка зі своєю подругою ходили на Майдан вдень, і на роботі так в них можна було робити, а він зі своїм другом, чоловіком цієї подруги, тобто вони друзі, дві сім'ї, вони вночі там чергували. І от я пам'ятаю, він також розповідав, як вони вночі ходили, підтримували один одного з одною єдиною думкою, що Майдан не може залишитися пустим. Так ось вони чергували там, і така думка в них була – треба щось зробити. – Це добре, що вони щось вирішують, але якщо ми, народ, піднявся, то треба йти. Так що я думаю, що, може, й добре, що ми не так багато чого робили і не бігли на ті барикади. Особливо, дивлячись на те, що зараз відбулося в Киргизстані, то, слава Богу, що в нас все ж-таки відбулося мирно і без тих наслідків, які могли статися.

Помаранч. Я, в принципі, до цієї революції не знала, що це таке (*сміється*). Ну, я знала, що це, мабуть, такий фрукт, але що це воно? Я просто з тих пір думаю, як класно підібраний колір! Все ж-таки цей колір, він багато значить, і, мабуть, з психологічної точки також. І я просто зараз собі пробую уявити Майдан в якомусь іншому кольорі, він відразу набуває якоїсь іншої емоційної забарвленості, якби він був іншого кольору. Дуже класно, і він, мені здається, був дійсно підхоплений хвилею. Навіть і зараз є ще багато біля мого дому, і кожного дня ідучи на роботу і дивлячись на них, я все це пригадую.

З моєї точки зору в той момент могло статися навіть те, чого людина сама від себе не очікувала. На той момент людина, можливо, підхопила оту хвильку толерантного, і стала такою.

Хоча от зараз я пригадую, я цього не бачила, але мені розповідали, що дівчина в помаранчевому десь сиділа на лавочці в дуже сильному сп'янінні. І до неї підійшла жінка і зняла з неї помаранчевий, я не знаю, що – шапочку, шарфик – і сказала: не надо позорить етот цвєт. Ти не достойна сейчас єго носіть. Це було в Києві. Коли мені розповіли цю історію, я подумала – дійсно, можливо, і я би так – зробила чи не зробила – але, можливо, щось сказала. Бо на той момент хотілося аби що, але щось дійсно зробити.

Я навіть в той день, в той час почала писати свої враження – просто сідати ввечері і записувати. І так сталося, спочатку я російською писала, але потім, я не знаю, я

побачила, що я перейшла на українську. І я навіть відмітила, що для мене українська мова стала не просто ріднішою... але, напевно, все ж, ріднішою. Вона мені подобається, я починаю нею розмовляти, і в цьому, мабуть, якась долька патріотизму. Ми навіть зараз вдома пробуємо розмовляти українською мовою (*сміється*).
Зараз, я не так давно була в Донецьку, і дуже різні думки. Чесно кажучи, я старалася не торкатися цієї теми. Думаю, краще хай час пройде, бо зараз для людей це дуже... І, можливо, люди не зовсім бачать, а що ж тепер? Це добре чи не зовсім?
Бо хтось мені казав: ну, і що ви? Постояли? І що ви добилися?
Хтось говорив: посмотрім. Єсть развітіє. Посмотрім, к чему ето прівєдєт.
Бо ідея зараз така. Керівники примушували і щось обіцяли. Обіцяли, розповідали, переконували. Тепер, коли змінилися ситуація, ці керівники вмили руки і починають говорити по-іншому. А люди не розуміють – а кому ж тоді вірити? Телебачення показувало одно, тепер друге. А керівництво повернулося іншим боком, і невідомо, чи це добре, чи це ні. Мені здається, що інформації там зараз небагато, а також вона має бути інформація як інформація, а не переконування і нав'язування. Є багато питань щодо НАТО, ЄС, треба нам це чи не треба.
Що ж вплинуло на мене і на те, що в мене стала така позиція?
А. Київ. Місто – до революції, після революції, просто Київ.
Б. Я дуже люблю Україну, в принципі, і для мене, можливо, Донбас – це не є Україна, яка є в моєму уявленні.
І для мене, може, це не дуже коректно і красиво, але краще бути колонією розвиненої Америки, ніж апендиксом Росії. Я не думаю, що Україна дозволить це, і що наш менталітет перейде в щось негативне під впливом Заходу.
На мене дуже велике враження справила ідея, що Україна є „прокладкою" резиновою між Росією і Заходом. Ця думка ствердила мене в тому, що я не хочу, щоби ми приєдналися до Росії.
Я думаю, що певною мірою, я голосувала не за, а проти. Це теж для мене, як для східнячки, якщо так вже говорити (*сміється*), бо я наполовину голосувала за, а наполовину проти того, іншого.
І, мабуть, для мене це була віра у щось краще на майбутнє. Бо там в мене віри не було. Ну, просто абияк ще п'ять років.

„Я прийшла тут віддати життя, і ти не можеш мене звідси прогнати”

Тетяна Конфедератенко

Я за фахом культпросвітній робітник, але зараз я працюю в освіті, тому що фах освітянина, мені здається, набагато важливіший на сьогоднішній день – як ми підготуємо молоде покоління до майбутнього життя, як воно буде працювати на нашу українську землю.

Що привело мене сьогодні сюди? Не сьогодні, а двадцять другого числа (*листопада. – О.С.*)... Мабуть, витоки ідуть до дев’яностих років, коли ми разом з покійним чоловіком боролись за незалежну Україну у першому національному русі. І я вважаю, що чоловік зложив голову за незалежність у дев’яносто четвертому році, але тринадцять років показали, що наша незалежність ще не є незалежною, якщо сьогодні така диктатура влади, якщо ми сьогодні, я, як вдова, настільки, як можна сказати – ущемлена, настільки ущемлена, що оця біль, розпач не дозволив мені скласти руки, а кинув мене сюди – на ці барикади, і я з честю, мені сьогодні здається, я з честю віддам своє життя, якщо треба буде сьогодні за нашу справжню свободу. За свободу, щоби Україна була українською, щоб ми шанували і любили цю землю, щоб наші діти гордилися, що ми недаремно жили. І сьогодні ми маємо доказати, до кінця довести цю перемогу. І я для цього не пожалію життя.

Ми проголосували двадцять першого (*листопада. – О.С.*) числа, і я, знаючи, що всі родичі, всі близькі проголосували за Ющенка і раптом там десь о дев’ятій, туди далі до дванадцятої, там оголошують, що набирає Янукович. Ніч – уже ночі не було. Багато людей вже були на Майдані. Я живу далеко, на Троєщині, я не змогла вночі приїхати, але на ранок Ющенко сказав: давайте розберемося і збираймося на ранок на Майдані. дев’ять годин – я вже стояла на Майдані. Цілий день я простояла, поки не розібрались всі кияни, не під’їхали з інших міст. На ранок сказали – треба йти до Верховної Ради, тому що треба вже вирішувати на законотворчому почві. Ми пішли до Верховної – знову на дев’ять годин. Я простояла біля Верховної Ради до вечора. Верховна Рада зробила своє діло. Ми були раді. На третій день ми повинні йти до Адміністрації президента. Дев’ять годин ми вже стояли біля Адміністрації. Звичайно, те, що я тут побачила... Цей спецназ, ці КАМАЗи з піском, це – жахіття, але не було страху. Не було страху. Це було якесь горіння – ми переможемо. Двадцять друге число дало стільки почуття, що ми переможемо, то сьогодні таке почуття не зникло. Це така свята віра... І ви подивіться – зараз п’ять цих хлопчиків солдатів стоїть. Вони нас не бояться, ми їх. Ми їх любимо, ми їх кавою частуємо, бутербродами. Ми дуже гарно тут миримо. Ми чекаємо просто виборів. І на двадцять шосте (*грудня. – О.С.*) ми повинні доказати. Український народ повинен демократично, безкровно, спокійно, толерантно доказати свій вибір цієї нашої кандидатури.

Двадцять четвертого (*листопада. – О.С.*) це було. Йшов сніг з дощем. Стільки було людей, стільки шеренг. І я бачу, туди, де спецназ, не можна пробитися. Я прорвалася силою. Мені каже Діма – отут такий бородатий стояв – „Сюда женщинам нельзя!”. Я кажу: „Синочку, давай я тут буду стояти. А якщо вони будуть стрілять – вони в жінку не будуть стріляти. – Да, не... Жінки не повинні стоять. – Я кажу: „Не! Я прийшла тут віддати життя, і ти не можеш мене звідси прогнати.” І я стояла, і він зрозумів, що мене прогнати не можна.

Він (*Діма. – О.С.*) стояв з непокритою головою. Сніг, дощ падає йому на голову. Я знімаю свою жовту хустку, зав’язую так, як в турка, наверх помаранчеву пов’язку, і він так днів п’ять чи два тижні так ходив, і був гордий, що він так ходить в цій хустці. І так всі, хто стояли з першого дня змирились з тим, що я звідси не піду. Всі змирились – хай тут жінки будуть. І не я єдина з жінок тут була – і літніші, і молодші, і дівчатка. І всі були настроєні героїчно. Всі були настроєні стояти до повної перемоги і до повного

кінця, не зважаючи – який кінець буде. Ми розуміємо ситуацію. Всі добре усвідомлюють ситуацію. Але назад вороття – у вчорашній день, у вчорашні каземати – не пройде! Ми назад не повернемося. Я тут віддам життя із задоволенням, якщо завтра буде щасливе життя в Україні. З задоволенням віддам життя!

Ще був психологічно важкий період, коли ми цілий день стояли, і сніг з дощем. Промокли наскрізь... І десь годин у дев'ять чи пізніше вони виставили там машину з Адміністрації президента і озвучили нам, що там робиться в ЦВК. І ми стоїмо, ми вже промокли. Ми вважаємо, що ми гідно показали, що ми не змиримося, але нам офіційно говорять, що Янукович набрав більшу кількість, і все! Це був психологічний... Ні, ми не впали духом! Але вони хотіли нас добити, і це відчувалось, як вони нас добивають психологічно. Багато хлопців залишилось тут, а я бігом на Майдан. Там вийшли Ющенко з усією своєю командою. Коли вони вийшли, виступила Юля (*Тимошенко. – О.С.*). Їх багато виступало, але коли Юлія Володимирівна сказала: „Люди, не хвилюйтесь! Ми будемо боротися." І це було спокійно, це було впевнено. І ми повірили, що ми дійсно будемо спокійно йти вперед. І ми пішли спокійно робити справу, яку почали. І другий день, і третій, і четвертий... І донині ми тут спокійно стоїмо. Спокійно і вже без хвилювань.

Ми чередуємося – дванадцять годин відстояли – відпочиваємо, ще дванадцять відстояли – відпочиваємо. Інколи було і по двадцять чотири години. Я раз стояла двадцять чотири години, а хлопці є і по тридцять шість годин стояли. Це хлопці є молодші, і вони по тридцять шість годин вистоювали.

Після того, як вони промокли, а потім мороз ударив, і вони заскорузли від морозу, це було, конечно, жахливо, і сьогодні ми згадуємо це... Хлопці розказують, я кажу: я ж побігла грітися. Юлія Володимирівна сказала: „Друзі, ідіть грітися. Завтра ви повинні бути здорові і стояти сильними і бадьорими. Підіть додому відпочиньте." Але ж усі не можуть піти відпочити, тоді хто на посту буде? І хлопці залишились, стояли по тридцять шість годин, замерзлі, заскорузлі, і, слава Богу, ніхто не похворіли.

Ну, почалося все з „Пори" (*Громадянська кампанія „Пора" виникла як протест на дії влади у зв'язку з виборами президента. – О.С.*). „Пора" з першого дня почала все ставити намети на Хрещатику, блокувати, а потім сюди, і вони стали тут виставляти. Люди пішли, і за нами стали виставлятися намети. Коли ми тут були, то тут наметів не було, де ми зараз стоїмо. Стільки було людей – дуже багато! Аж туди до Банкової – це все були люди. Це був народ, де пройти було неможливо. Навіть протиснутись. Постійно протискувались, вибачаючись, проповзали. А потім вже ставили намети. Давайте, люди, будемо ставити намети, і зараз стало містечко.

І люди розійшлись, зайшли в намети, хтось пішов на Майдан. І одним словом, якось воно зажило само собою. І це так спокійно, і життя. Ми так звикли, і мені здається, що ми не можемо тепер без цього місця, куди я ходжу як на роботу.

Я на роботі написала заяву за свій рахунок. Мене оформили. Я сьогодні була на роботі. Мені сказали: Тетяно Феофанівно, вам оформили відпустку, Вас задовольнили, Ваша заява оформлена. Ви можете стояти, скільки Ви хочете. Я сказала, я дуже дякую, що Ви з розумінням поставилися до цього питання.

Зараз я відповідаю за харчоблок, за годування людей, за прийом всякої їжі, харчів. Хто приходить – перевіряємо ті обіди гарячі, що привозять. За все це я відповідаю. Тому що до цього хлопці відповідали за все це. Ну а потім зробили нараду ті, хто з початку всі стояли, і сказали – нам треба жіноча рука. Це дійсно треба було. Мало того, ця жіноча рука, вона має бути така досвідчена. З досвідом жінка, яка вміє все це скерувати. Чотири дівчини, які видають. Вони чергуються, я не чергуюся. Я дванадцять годин відпрацьовую і на ніч іду додому. І тому в нас зараз стало – жіноча рука пройшла по палатках, розклала. Знаю, що є. Щоб яблука не померзли, ковбаса не запліснявіла, все це під контролем. Ви розумієте – і стало зовсім по-іншому. Люди задоволені. Я коли прихожу – знають кому пожалітися: „Так, Тетяно Феофанівно, а де Ви є? Ми хочемо

їсти.” Швиденько зараз нагодуємо. У нас немає лементу. Люди нагодовані. У палатках тепло. Кругом хлопці чистоту тримають. На кухні чистота. Дівчатка хороші. Ну життя як життя. Мені здається, у нас тут дуже нормальне життя. Але хочеться, щоби це нормальне життя було і поза цим містечком. Тому що те, що зараз приходять там штаби Януковича... Я не проти, щоб вони йшли. Але ж хай не ідуть до нас з кийками, з палицями і, не дай Боже, із зброєю! От що нас турбує. Ми ж-то толерантні. Ми хочемо проголосувати, і щоби почули, що ми проголосували. Якщо їх буде більше за Януковича – ми ж не проти. Дай Боже! Якщо Януковича люблять – дай Боже! Щоб ця любов була благословенна Господом. Але ми бачимо, що нас трошки більше. Чи трошки, чи багато – можливо, вибори покажуть, наскільки нас більше.

Я щаслива, що я народилася в цей час, що я тут. Моя дитина вчиться. Вона вчиться в педагогічному коледжі, і вона бачить це все. Вона не є учасником, вона бачить, що я роблю, але коли вона стане мамою, вона зрозуміє. Можливо, це не подвиг, але вона зрозуміє ці почуття, що мене штовхнуло, щоби йти і віддавати своє життя, щоби далі було в Україні. Ну я настільки вірю, що все буде добре! Ви собі не уявляєте, як я вірю! Я бачу, як люди з усіх земель, де вони роз’їхалися на заробітчанство, як вони вернуться. І оце Італія, Росія, Туреччина... Всі вернуться на землю, і розореться земля. І всі підприємства запрацюють, і люди будуть виробляти свою продукцію, і будуть врожаї – я все це бачу. І велика надія, конєчно, на Віктора Андрійовича, і велика надію на команду. Щоб хто не говорили на персоналії. Хто би що не говорили – і на Юлію Володимирівну, і на Мороза (*Олександр Мороз – лідер Соціалістичної партії України, яка була членом коаліції „Сила народу”, що підтримувала В. Ющенка у другому турі виборів. – О.С.*), і на Кінаха (*Анатолій Кінах – лідер Партії підприємців і промисловців України, яка була членом коаліції „Сила народу”, що підтримувала В. Ющенка у другому турі виборів. – О.С.*), але коли вони разом – ми їм довіряємо. І, мені здається, вони не зможуть нас зрадити. Мені здається, якщо вони стали ось там, вони вже не зможуть нас зрадити. Тому що ми за ними підемо в огонь і воду, ми віддамо своє життя за ту ідею, яку ми разом тут... за національну ідею, за яку ми тут боремося. За нашу українську землю, щоби вона була УКРАЇНСЬКОЮ. Я ще раз наголошую – наша українська земля має бути українською. Хоча на ній мусять жити євреї, азербайджанці, молдавани, всі національності, татари. Без винятку, всі, всім місце тут знайдеться, але це держава – Україна, і вона мусить звучати як Україна.

Мене вразило на днях – приходив батько з двома синами. Я вже знаю їх прізвища. Менший син, якому десять років, його звати Данило Мельник. Вони прийшли. І відчувається, як вони на все це дивляться з відчуттям патріотичним і кажуть: „А чого ці міліціонери сюди до Вас не прийдуть, а чого вони не можуть перейти?” – Я кажу: „Сонце моє, вони не можуть сюди перейти. Вони солдати. Ті, які перейдуть до нас, вони будуть рахуватися як ті, які зрадили свою присягу. Не мусять вони піти. Тому вони хай стоять на тому місці, а ми тут. Ми виборемо, ми переможемо, і тоді солдати перейдуть до нас, і ми будемо спільно.” Звичайно, ми надавали цім хлопцям всіляких наших отих помаранчевих прапорців, і стрічечок, і все, і тоді батько каже: „Хлопці, а тепер відпрацюйте цим людям. Вони надавали вам так.” І цей Данило – Данило Мельник – він так заспівав. Десять років дитині, і він так заспівав тенором. В душі в нього стільки національного вогню! І там були такі слова – „я нащадок великого Тараса, я не останній з могікан. Я син великого народу!” І в душі цього хлопчика стільки великого вогню!.. І всі стояли, плакали, тому що ця дитина так співала... І всі ці стіни, і всі ці приміщення – настільки було заполонено оцим голосом... І оце покоління, заради якого сьогодні варто і померти. Я зрозуміла, що ми варто тут стоїмо, є на кого залишити Україну.

Це стан сьогодні – це стан не одного дня. Це треба було жити, як той тато цього Данила Мельника. Він був гонимий за українську мову, і він стояв і каже: „Друзі, чому російською мовою можна було і комуністичну партію хаяти – нічого тобі не було, і

владу можна було хаяти – нічого. А як тільки ти заговорив українською – ти ворог стаєш і цій владі... Чому ми гонимі? Чому? Тому все це... Ох! Воно так викисло в душі. Воно вже, знаєте – кисло, бродило, бродило, і зараз оця пробка вилетіла . Як казав Григорій Омельченко (*Народний депутат України. – О.С.*): „Воно вилетіло, і цей народ вискочив з тої прірви, а назад його вже туди не вставиш.” І це було так образно, так влучно сказано, що назад ми туди не повернемося, бо ми відчули свою силу, ми відчули свою одностайність. І ми готові свідомо заради отого, що ми усвідомили.. Проти нас може бути зброя... щоби не було, ми звідси не підемо. Ми нікого бити не будемо, ні на кого кидатись не будемо, але коли підуть на нас, ми будемо просто стояти, ми не підемо з цього місця.

Були такі ситуації. Стоїть спецназ. І, звичайно, вони не усміхаються. Вони стоять, як стіна! Як щось таке холодне. І біотоки не йдуть людські, не йдуть на нас, а щось таке холодне. З нашої сторони йшла велика любов, велика молитва за цих хлопців.

Ми їм співали, ми їм освідчувалися в любові, ми їм квіти давали. Дівчатка, красиві дівчатка до них ходили і в ті ж щити закладали квіти. Звичайно, вони викидали, тоді ми зробили цілу стелу цих квітів. Їх увінчали у цих квітах, як, знаєте – стела на кладовищі (*сміється*). Тому що, якби вони брали в руки, то воно було б тепло. Воно було б ніжно. Наша любов їм би передалась. Якщо вони викидали, і це все втрачалось, то воно і так.

Та всяке було. Наші хлопці, коли сказали, що треба смягчити ситуацію, бо ми стоїмо на барикадах, так наші хлопці відігнали КАМАЗ. Вони думали, що якщо ми КАМАЗ відганяємо, то ми зараз штурмом будемо, і, звичайно, вони заполонили всю площу перед Адміністрацією президента. Ми швидше думали, що вони на нас підуть. Тоді всіх жінок евакуювали з перших рядів, і нас вигнали геть назад, жінок. Я кажу: „Я буду стоять”, але вони – нє, нє, нє! Ну, со своїми хлопцями перечити не треба, звичайно. Але через деякий час ми повернулись, бо вони зрозуміли, що ми не йдемо, і ми зрозуміли, що вони нас злякалися, а ми їх... Якби спілкування було... То ми б зрозуміли один одного, а як нема спілкування!.. Що ти відчуєш, що він думає. А потім далі вже полегшення прийшло, коли спецназ, оцей „Барс” змінився на міліцію. Коли ми побачили – стоїть наша міліція у своїй міліцейській формі, тільки на голові у них були шоломи. Ось прийшло полегшення. А ще легше, коли прийшли хлопці – солдати, і вони захотіли кави, і вони захотіли їсти. Це зовсім стало. Ніхто, командири не дуже бачили, і я думаю – що? Солдат стоїть на посту. Є можливість підкріпитися – слава Богу!

Цікаво, що ми, як знаємо, що Ющенко з командою виходить там, на Майдані, ми біжимо туди. І, звичайно, оце плече людей... І всі одностайні, і всі однаково думають... Господи! На всіх мовах, і всі думають однаково! Для мене – ну, я не знаю.

Ще мене поражає. Тут у нас є Коля – росіянин. Все життя десь їздив. Він знає всю Росію. Він знає тільки російську мову. Але патріот з патріотів! Як приємно жити поруч – коло тебе росіянин, і він розділяє все! Можливо, він більше зробить для України, ніж українець. І це яскраво видно сьогодні тут, на цих барикадах. Це тут дуже яскраво, і це так приємно!

Іноді біль, що там твої друзі не розділяють твої думки. Мало хто. Сестри мої – вони просто переживають, аби зі мною нічого не було, тому що дитина одна залишиться. І вони просто фізично переживають аби зі мною нічого не трапилося. Всі ж інші думають, ну це я не сповна розуму, тому що нормальна людина не може отак все кинути і піти – дитину, дом, хату, навчання. Ну, не може нормальна, а я думаю, що це самий великий обов’язок, який Господь мені сьогодні вготовив. Я повинна його виконати спокійно. Якщо Господу угодно – піти до нього. Спокійно піти й за щастя мати.

„Це взагалі були перші вибори, на які я пішла і проголосувала”

Олена Кочемировська

Олена Кочемировська, Харків, кандидат психологічних наук, Харківський центр жіночих досліджень, викладач кафедри психології Національного аерокосмічного університету, ХАЇ.

Що мене вивело? Справа в тому, що спочатку до ручки мене нічого не доводило. Десь навесні, влітку, було стільки вражень, що перемога тільки за Януковичем. Просто! Тому що тут такого не було, а люди, які приїздили з інших місць, з Києва, казали: це неможливо, що робиться! Тому що в Харкові геть все було заставлено „біг-мордами,, (*так називалися бигборди з зображенням кандидата Віктора Януковича. – О.С.*), і багато людей було працевлаштовані як агітатори, і крім інформації щодо Януковича не було взагалі нічого. Потім стало з’являтися таке розуміння, що такого просто не може бути.

Це вже був десь кінець вересня, коли люди почали говорити щось. Хтось сказав: я бачив п’ятий канал, хтось почав дивитися в Інтернеті якісь речі, на які просто вже не можна нормально реагувати, бо від них просто воротить. З одного боку.

З іншого боку, просто дуже дивна людина (*В. Янукович. – О.С.*), яка з кримінальним минулим і справляє на мене дуже дивне враження.

І виникло питання дійсно щодо свідомого вибору. Тому що до того, всі ці вибори, що були, вони не були для мене виборами свідомими, тому що для мене це взагалі були перші вибори, на які я пішла і проголосувала. Тому що було не те, щоби зрозуміло все, а просто нецікаво. А тут стало для мене очевидно, що відбувається настільки великий тиск, настільки велика пропаганда, що це щось означає. Треба розбиратися, що насправді відбувається і що насправді буде.

І постали переді мною кілька питань, на які я знайшла відповіді і для себе зрозуміла, що голосувати треба проти Януковича. Я голосувала за Ющенка, але це було голосування не скільки за Ющенка, скільки проти Януковича, а точніше проти цієї ідеології, яка за ним стоїть. Ідеології, може, якихось його цінностей, його настанов, які зі мною просто несумісні.

По-перше, зрозуміло для мене на якомусь поверховому рівні, що в економічному плані не дуже зрозуміло – як буде – краще, гарніше... Навколо мене в ХАІ дуже багато людей, які раніше, при Союзі, працювали на великих оборонних підприємствах. Вони відкрито говорили: ми не можемо голосувати за Ющенка, тому що ми пам’ятаємо двотисячний рік, ми пам’ятаємо, коли були скасовані закази, коли приїжджала Мадлен Олбрайт. Тоді авіаційний завод переорієнтувався на обслуговування „боїнгів”, і ми не можемо голосувати за Ющенка, тому що тоді буде так. Я розуміла, що це їх свідома позиція, і що вони голосують не за Януковича, а проти якихось позицій, які за цим стоять. Їхні побоювання, що ми відходимо від Росії. Але для мене було інше трошки. Тобто я розуміла, що для Януковича цінності вищої освіти, цінності просвітництва, не знаю, цінності духовні, вони просто нічого не значать. Для мене це неприйнятно. Я не знаю, що там в Ющенка. Але є шанс. Є п’ятдесят на п’ятдесят, і тут якось це буде розвиватися.

Справа не в тому, що кримінальне минуле. Це людина, яка живе в кримінальному оточенні. Яка оці ідеї базару, радіо „Шансону” (*радіостанція, яке переважно транслює пісні блатного чи напівблатного характеру. – О.С.*), „Мурка” (*пісня тридцятих років, яка оспівувала блатний світ. – О.С.*) – все це буде навкруги. А я живу в Харкові, я живу не в Донецьку. Харків – це все ж-таки місто культури... колись було. Зараз менше, але все ж-таки це культурне місто. І жити в якомусь такому гетто... І це зрозуміло, що тоді відбудеться розкол країни, тому що буде Західна Україна і буде Східна Україні, і

буде протистояння між собою. І що, доводити, що ми – нормальні люди? І що, друга світова війна, коли росіяни і американці зустрічалися на Ельбі, дивилися один на одного і казали: дивиться, теж люди?
Потім цей страшний тиск в російських змі. Для мене просто стало зрозумілим, що я не можу голосувати за те; що я не можу сама себе примушувати голосувати за те, що мені не подобається. І була одна фраза моїх друзів, яка мені дуже сподобалася. Для мене вона дуже гарна. Фраза така: десь в глибині свідомості я розумію, що мене, може, обдурюють, але для мене більш прийнятне, що мене будуть обдурювати. Я розумію, що мене обдурюють. Це політика. Але нехай краще мене обдурять, аніж примушують щось робити.
Можливо, десь так воно і є, і він каже, що це означає, що мене десь поважають. Вони кажуть, що в тебе є інтелект, ти можеш в чомусь розібратися. І треба докласти якихось зусиль, щоб так викласти.
Що творилось з моїми знайомими – це окрема історія. Були чоловіки, про яких сказати, що вони аполітичні – це нічого не сказати. І для них це стало чимось... Вони їздили в Київ, на Майдан в палатки. Досить багато наших друзів, вони жили в палатках в Харкові. А це було складніше, тому що Харків переважно голосував за Януковича, і інше просто ставлення було. Тому що одна справа приїхати, а інша – там знаходитися. І ми раді, що все так сталося.
Що я робила?
Ну, по-перше, я ходила голосувати.
По-друге, я розмовляла зі своїми студентами постійно. Тому що в принципі це не можна робити, але була така кількість агітації за Януковича, що було неможливо. І в нас дуже багато студентів з Донбасу, з невеличких міст з під Луганська, з під Донецька.
І знов-таки! Коли мені хлопець каже, що я буду голосувати за Януковича, бо, коли прийшов Ахметов (*Рінат Ахметов, Донецьк, вважається найбагатшою людиною України. – О.С.*), мої батьки працевлаштувалися, я розумію, що це свідома позиція. А коли мені щось починають розказувати про Бандеру (*Степан Бандера, засновник Організації українських націоналістів, боровся проти більшовиків і нацистів. – О.С.*), то тут зрозуміло, що ці люди просто нічого не знають.
І тому ми щось якось розмовляли, і я пишаюся тим, що багато з них пішли і, я не знаю, який в них був вибір, але цей вибір був свідомий.
Я знаю, що, скажімо, на першому і другому турі студенти нашого факультету ХАІ, там, де вони голосували за гуртожитками, там десь вісімдесят п’ять відсотків було за Ющенка.
Я спілкувалася з молоддю, з іншими молодими дівчатами, тому що треба було якось їм допомагати, тому що вони теж не знали, що робити. Вони казали: ми теж за Ющенка, але що нам робити? Наші батьки за Януковича. Ми не хочемо з ними сваритися, але вони тиснуть, і ми не знаємо, що робити. І після того, це теж було дуже втішно для мене чути, що вони казали: ми поговорили з батьками, показали їм ті статті, інші, з Інтернету щось. Заставили, примусили десь подивитися п’ятий канал, і що вони теж подумали і голосували за Ющенка.
Скажімо, так – надвеликої активності в мене не було. Ходила на Майдан, але такої активності, як робив мій чоловік, я не робила. Тому що він розносив листівки, був на дільничній комісії спостерігачем, потім він був членом дільничної комісії.
Ну, що – робила бутерброди, каву.
Я не знаю, що було поворотним моментом для мого чоловіка. Не знаю. Мені важко сказати. Але він така людина вільна, і цей факт натиску, просто шаленого тиску... Оце, я думаю, і стало для нього цим пунктом.
Це було досить цікаво, коли я ходила на мітинг, тому що в Харкові це було дуже весело. У нас ця велика площа. В одній частині площі, яку не видно з вулиці Сумської,

там були мітинги помаранчевих, а те, що ближче до Сумської, там заставили кіосками за Януковича... дня через три, як почалися мітинги за Ющенка.
Причому коли проїжджаєш, то таке враження, що тільки мітинги за Януковича. Просто геть усе заставлено цими палатками. Але насправді там (*за Ющенка. – О.С.*) іде мітинг, а тут люди, які присутні з дев'ятої до шостої, у них є вихідні дні, ну і там в інший час вони щось таке роблять. І приїжджали люди, тому що я знаю, що в готелі „Харків" жили хлопці і дівчата, які були за Януковича, і це було дивно дивитися на це. Тому що, наприклад, у них починалися сварки між собою, бійки, вони були п'яні. І коли поряд була міліція, вона до них навіть не підходила. Підходили хлопці або дівчата з помаранчевими стрічками, вони казали міліціонерам: подивіться, вони ж заб'ють один одного. Тоді вони якось неохоче йшли. І, на відміну від звичайних випадків, коли просто хапають і несуть кудись, тут їм якось дуже ввічливо і дуже м'яко робили зауваження.
Потім, коли вже були концерти, це теж було дуже смішно. А площа була розділена навпіл. Там був такий паркан невеличкий. Тут були голубі, там помаранчеві. А через паркан ішло спілкування. Але коли починалися концерти ввечері, ці хлопці і дівчата, які були на біло-голубій стороні, їм було просто нудно, і хочеться ж послухати. І щось же треба робити, а там не дуже видно, і не чути. І врешті-решт вони йшли до цього помаранчевого натовпу, і вже неможливо було розібрати – хто, чого, навіщо.
Було ще таке. В мене такий дуже довгий помаранчевий шарф. І просто були такі досить неприємні ситуації. Коли ти йдеш, а тобі щось кажуть, причому в спину. Було, наприклад, два хлопці, великі досить. Ідуть і можуть же відразу сказати. Так ні! Вони заходять за спину, а тоді говорять тобі щось. Я мовчала. А про що з ними сперечатися? Тобто, якщо це буде, то на рівні „базар – вокзал". Бо що вони казали: „йди вішайся на помаранчевому шарфі" або „О, за Ющенка". І це, мол, в нашому місті, такому високо культурному чи щось таке.
Дуже смішна історія була з хлопцем. Теж він був з цією помаранчевою стрічкою, і коли йому в спину теж понеслось: „О. Бандера!", він повернувся і сказав: „Ви знаєте, нам, євреям, завжди дуже приємно, коли нас звуть бандерівцями" (*сміється*). Тобто такі ситуації. Ну, в принципі, це було. Це, звичайно, не так було, як в Донбасі. Знов-таки були друзі, які поїхали членами дільничної комісії в Горловку, то їм видавали такі листівочки, де було написано: нічого помаранчевого на собі не мати, і він каже, що одного хлопця навіть побили. Тобто він приїхав, на вулиці їх зупинили, почалася сварка, і його просто побили. Тобто він сам бачив людей, які там ходили по місту і казали: давайте шукати, чи є хтось помаранчеві і будемо щось з ними робити. При чому він каже, що це виглядає якось дивно, як тоталітарний осередок – повний брак інформації, нічого немає. Люди живуть просто в страшних умовах, але при тому якась впевненість в тому, що не може бути, не має бути, тобто враження таке, що люди нічого не бачили, нічого не знають, тому що, наприклад, як це було під Луганськом, коли два селища були поруч. В одному селищі люди виїжджають, щось бачать, там більшість проголосувала за Ющенка. І дуже цікаво, в Харківській області є такий район Краснокутський. Це район, звідки Кушнарьова (*Євген Кушнарьов – колишній глва Харківської обласної адміністрації, активно агітував за В. Януковича. – О.С.*) обирали депутатом обласної ради. Це єдиний район в Харківській області, де Ющенко набрав більшість.
А якщо дивитися статистику по дільницях, то, порівняно з першим туром, кількість людей, які голосували за Ющенка, зросла приблизно процентів на дванадцять, а по-друге, це райони Київський і Дзержинськмй, де переважна більшість вузів, гуртожитків, НДІ (*науково-дослідні інститути. – О.С.*) – такі, інтелігентські райони. То там Ющенко набрав десь від тридцяти п'яти до сорока п'яти відсотків. Всі інші райони, робітничі, там, звичайно, інша ситуація, але приблизно десь двадцять п'ять – двадцять шість відсотків.

Я завжди вважала, і була в мене така впевненість щодо української ментальності. Моя хата з краю, і, щоби нічого не сталося, не треба лиха чіпати, аби в моєму садочку все було нормально. І для мене це дійсно було відкриттям, що питання, ніби-то, не такі важливі, як вибори, перегони, вони зможуть людей підняти. З одного боку.

А з іншого боку, мені було дуже цікаво спостерігати за якимось речами, які є суто технологічні. Де, що, як воно зроблено, як воно могло бути зроблене?

Зрозуміло, кажуть зараз, що все це так було продумане і зроблено... Можливо, і був якійсь технологічний поштовх, але підняти таку кількість людей – це неможливо. І мені дуже, я не знаю, приємно, що вдалося знайти оцю струночку, для того щоби людей дійсно підняти. Тому що скільки разів намагалися! Казали: ви – нація, ви – український народ, ідіть на вибори, голосуйте, ваш голос щось означає. І майже ніколи... Переважна більшість людей вважала, що це балачки. А цього разу так не було, і просто дуже-дуже цікаво – чому саме так удалось? Знайти, зачепити, що люди дійсно пішли. Не через власне, якесь, майно – через вибори.

Єдине що можу сказати, як кажуть „російський бунт бессмислений і безпощадний", і зовсім інше тут – коли все тихо, спокійно. Все ж-таки воно є, що все тихо і спокійно. Дуже якось лагідно, і ніхто проти нікого не хотів іти. Знов-таки, що там на Донбасі відбувається, я насправді зовсім не знаю.

Дві речі ще хочу сказати. По-перше, з приводу того, чому в мене виникло якесь уявлення, чому частина людей голосувала за Ющенка, а частина – за Януковича. Межа проходить не Західна – Східна Україна, тому що були і на Заході люди, які за Януковича голосували, були і на Сході досить багато людей, які голосували за Ющенка. І що справа не лише в інформації, її наявності чи щось таке, але я подивилася навіть у нас на кафедрі. Люди, які мають доступ до Інтернет, досить освічені і так далі, але частина голосувала за Ющенка, а частина – за Януковича. У мене склалося враження, що межа проходить по ставленню відповідальності до себе. Тобто частина людей переймається, щоби працювати з дев'ятої до шостої, що є розпорядок якійсь, є вказівки, які треба виконувати. І якщо ти їх виконуєш, все в тебе гаразд. Якщо ти їх не виконуєш, то в тебе є проблеми, і ти маєш щось робити, щоби їх уникати, тобто виконувати якісь вказівки. Це незалежно від рівня освіти. І оці люди, вони переважно голосували за Януковича. Чому? Тому що це якійсь стиль для них.

А люди, для яких цінності свободи, цінності творчості, цінності самореалізації, навіть за умов, що у тебе є ризик щось втратити, що у тебе є ризик комусь не сподобатися і не виконати якихось вказівок, то вони все ж-таки голосували за Ющенка. І це не залежить від віку, це не залежить від освіти. Це залежить, може, це й грубо, совєцький це варіант чи ні. І зміни, які можуть тобі дозволити щось інше. Як, Йосиф Бродський, наприклад. Він хто? Тунеядець. Він нічого не робить. Щось подібне до того.

Це перше. І друге, що я подумала, в мене будуть діти. І, що, якщо буде Янукович, то, на десять років, як мінімум. І те, що я буду жити в такій країні, то вже хай, але як можна виховувати дитину? На чому? Казати їй про якісь моральні цінності. Про що можна казати дитині, коли вона живе в країні і бачить, що все це не так. І це було все.

„Мені було соромно, що я не знаю українського гімну”

Жанна Лісова

Я – Лісова Жанна Михайлівна, радник Голови Дарницької районної державної адміністрації (*в місті Київі. – О.С.*), Голова Спілки жінок Дарницького району. Взагалі пенсіонерка і незалежна людина в цьому житті, оскільки добилася пристойної пенсії, маю свою думку на життя.

По-перше, я хочу сказати, що в мене пристойна сім’я. У мене чоловік, який цінує сім’ю. У мене двоє хлопців, синів, які створили свої сім’ї, і які мають також свою думку на те, що сім’я – це очаг в цьому житті, і дуже вміють, завдяки прикладу батька свого, надати належне жінці. Не просто, припустимо, своїй дружині, а просто жінці, і мені дуже приємно це бачити.

У мене двоє хлопців, онуків, двоє дівчат, онучок. Олесь (*співробітник Ж. Лісової, мій чоловік. – О.С.*) бачив їх у мене на комп’ютері. Я вважаю, самі гарні діти – так вважають всі бабусі.

І у мене є всі шанси на те, щоби мати свою думку.

Я більше тридцяти років відпрацювала на державній службі, і я так думаю, що в мене є всі підстави оцінювати ситуацію, що склалася в державі. Я – звичайний громадянин і виборець, користуюся виборчим правом. Всі ці тридцять років я займалася виборами. Тому я виборчу кухню знаю дуже добре. І за радянських часів, і за часів незалежної України, з середини бачу і знаю, як це робиться.

Тому, з самого початку, на першому турі виборів, я бачила, що робиться нечисто. А коли нечисто, в нашій сім’ї, в нашій родині це не сприймається. По-перше.

По-друге, ми, як батьки, вдруге йдемо в школу, коли відправляємо туди своїх дітей. Я в третій раз пішла до школи, коли відправила молодшого. І він прийшов зі школи, у них був учитель, молодий хлопчина, який зараз працює в Києво-Могилянській Академії. І якось він почув, як вони на перемінці, хлопці між собою нецензурні слова вживають. І він зайшов до класу і сказав: „Діти, я хочу, щоб ви росли не бидлом”. І коли він мені це розказав, я знаю, що мої діти навіть не вживають, але, коли він мені це розказав, це так мене вразило, що я, коли почалася ця передвиборча кампанія, я чоловіку сказала: ми не будемо бидлом! І не хочемо, щоби з нас робили бидло. Це один з мотивів, чому ми так визначилися. Я не вдягала нічого помаранчевого, але я була помаранчевою в душі.

На першому турі молодший син був зі мною тут. На другому турі він робив сходження на Кіліманджаро. І він дуже хвилювався, що він не бере участь, що його голосу не буде тут. Він телефонував сюди до нас. Але ж вони взяли з собою два прапори Ющенка, і там, в цій чужій державі, підняли на Кіліманджаро ці прапори.

Потім, коли він повернувся, узнав, що буде ще один тур, він сказав: я все-таки свій голос маю віддати. І коли почалася ця ситуація на Майдані, на Хрещатику, він знав, що я першого же дня поїду туди. Він подзвонив з Замбії, бо вони вже були там, і сказав: мамо, невідомо, яка буде ситуація. Я знаю, що ти туди утнешся. Тому – не треба! Я знаю твої переконання. Саме головне, що ти визначилася перед скринькою.

Ну, а потім, коли вже повернулася нормальна, цивілізована ситуація на Майдані, і він повернувся. В третьому турі він, все-таки, взяв участь, і він, і його сім’я, сім’я старшого сина. Це один з мотивів, чому наша сім’я в такому віці не поступила традиційно, наче. Але наші діти, і їхня думка для нас важливі.

У нас чудова сім’я, і якщо в нас не виникло навіть політичних розбіжностей – це чудово!

Ще перед першим туром нам (*адміністрації. – О.С.*) була дана рознарядка – вивести на зустріч з кандидатом на Майдан п’ять тисяч мешканців. Мене це обурило – жах! Я не повинна була виконувати, мене це не стосувалось, але ж! Але ж!

Чого це інші кандидати, їх було там дуже багато, не направляють таку вказівку, але тут треба було вивести.
Можете бути впевнені, що на цю рознарядку, на цю цифру, ніхто не звернув уваги, ніхто не виконував. Але ж! Це саме ці люди, які казали, що не будуть використовувати адмінресурс.
Дуже мудро поступив Олександр Олександрович (*Олександр Омельченко, мер Києва. – О.С.*), коли він висунув свою кандидатуру (*на посаду президента. – О.С.*).
Взагалі, на протязі всієї цієї кампанії, я вважаю, не рівні були умови у кандидатів, тому що кандидати всі інші використовували тільки час, передбачений законом, у змі, але ж цей кандидат (*В. Янукович. – О.С.*) використовував свою посаду.
І весь час – прем'єр поїхав туди, прем'єр видав такий-то указ... Вибачте мені – це також нерівні умови. І тому я, як фахівець, я розумію, що все це було штучно зроблено.
Я вже Вам сказала, що перше почуття було – взяти торби і їхати туди (*на Майдан. – О.С.*).
По-друге, я не дивилася ніяких серіалів – я тільки дивилася всі новини. І ми з Олесем весь час це обговорювали (*сміється*).
По-третє, і Олесь це дуже добре знає, я з першого дня мала свою думку і зі своїми колегами її обговорювали. Я просто спокійно казала: а я вважаю так. А це моя думка, думка моєї сім'ї.
Ще мені було соромно, що я не знаю українського гімну. Це вперше! Я пам'ятаю ті часи, коли вимагали вивчати радянський гімн, а ось тут у мене свідомо виникла думка, що мені соромно, що я не знаю гімну. Зараз виникають такі думки, що треба поміняти гімн. Я вважаю, що не можна зараз цього робити. Він є. І коли держава обрала його, хай він буде, і ми повинні знати його.
Я була один раз на Майдані, і це таке враження тепла... Це була п'ятниця, я поїхала після роботи. Я зустрілася з подругою, і ми поїхали, бо був короткий день (*п'ятниця – день, коли державні установи працюють на годину менше. – О.С.*). Це було, коли оголошувалось рішення суду. Ми чекали, коли на екрані з'явиться зображення суду, і ми зайшли в кафе після того, оскільки чекали, коли з'явиться Ющенко. І коли закінчувалося засідання суду, і було оголошення, всі люди встали і співали гімн. Ви розумієте – на Хрещатику в кафе не проста публіка. Це не пролетарі. І люди співали гімн. Це просто... Але мені було прикро, незручно, що я не знаю гімн – тільки знаю першу строку.
І ще. Може, це й неважливо. У нас дуже розумна вівчарка. Чоловік, коли йде на роботу, бере з собою собаку. І їй почепили „Так! Ющенко!" стрічку. І коли ми йшли з роботи, я зайшла до нього, і ми йшли з роботи додому. І нас обганяє одна пара, чоловік з жінкою, і коли вони побачили цю стрічку, то кажуть, ми потім так сміялися: „Так! Правильно! Геть Януковича!"
Ще я хочу сказати, коли в ніч з двадцять першого на двадцять друге, мій син з друзями, які піднімалися на Кіліманджаро, поїхали у виборчий штаб Ющенка, написали таку стрічку „Так! Ющенко!" і подарували фотографію з Кіліманджаро, де вони стоять з цими прапорами, і він залишив їм свій автограф на їх стрічці. Дуже приємно.
І ще хочу сказати. Сама маленька моя внучка Стешка, зараз їй рік і чотири місяці. Вона говорить звичайні слова: папа, мама. Ми сидимо у них в гостях, вона ходить по квартирі, і якщо її щось примушувати, то вона не буде. А так ходить по кімнаті, телевізор працює, Майдан, новорічна ніч, і вона ходить: так! Юсченко! (*сміється*)
Мені мої знайомі не вірили, кажуть, як вона може казати таке складне слово! „Так! Юсченко!"
Мене вразило те, що ми на той час, коли почалась протидія, ми дуже хвилювалися за спокій в місті. Це всіх киян хвилювало. Всіх людей взагалі хвилювало. І вразило те, що керівникам цієї кампанії хватило розуму так цивілізовано поставити все, так цивілізовано провести все. І я думаю, це для всіх країн світу приклад, бо якщо ідуть

якісь протидії, то це ворожнеча. А тут, саме своїм мирним ставленням, своїм намаганням допомогти, незалежно від кольору прапорів, допомогти, накормити, вдіти, обігріти. Це, я думаю, єдина країна в світі, яка змогла так. І ми весь час кажемо – наш український менталітет... Так! Ось наш український менталітет. Як би там не було, коли про нас кажуть, що ми зосереджені на собі, на своєму салі, на своєму майні, але ж. Як би тут не було, ми змогли так себе повести. І я вважаю, що це свого часу світ оцінить. І ми зараз повинні ствердитися, що нас знають не тільки по Чорнобилю. Я багато разів була за кордоном, і я знаю, коли кажеш „Україна", то кажуть „Чорнобиль", а зараз – помаранч.

Було мене вразило те, що розповідала моя колега. Її чоловік працює в дуже пристойній комерційній структурі, і його керівник каже: ось тут сьогодні зібрали харчі, поїдеш на Майдан, в цей палаточний табір. А він в цей час був такий хворий, але керівник сказав – треба! Поїхав, приїжджає додому і каже: ти знаєш, треба було давно поїхати. А він приїхав, поспілкувався з людьми і каже – все пройшло.

І ще один момент. Мій син свого часу, коли мені мало виповнитися шістдесят років, спровокував мене на навчання в лідерській програмі. Я пройшла цю програму. Пройшла всі курси, всі повністю. І коли мій син подзвонив мені з Замбії і каже: там наша лідерська палатка стоїть в таборі, і я поїхала туди, і я її знайшла. Знаєте, багато хто казав, що там пияцтво. Але я поїхала туди, і я до палатки не змогла дійти. Я тільки по мобілці видзвонила нашого тренера, і вона вийшла і тільки вона провела мене туди, бо жорстка охорона, і порядок там. Я підійшла до наших – де знайомі, де незнайомі, але я побачила, що там дійсно порядок не від того, що хтось щось вимагає, щось приказує хтось, а порядок від того, що люди самі його організують і тримають. Я впевнилася в тому, і тому всі рішення наші, всі рішенні нашої сім'ї були такі.

Були люди, які мене прикро здивували, навіть близькі колеги, які були переконані в іншому. Я була здивована – молоді люди, молоді, начебто! Звідки у мене, людини, яка, начебто, повинна бути чисто прорадянських часів, але в мене таке ставлення? А це – молоді люди! І таке зашорене уявлення – я впевнена була, що вони інші. Не можна! Треба мати свою думку, по-перше. По-друге, треба гостро відчувати справедливість. Не можна дозволяти, щоб над тобою ось таким чином хтось дозволяв так надругатися. Не можна! Незалежно від того, яка влада, ми повинні бути людьми. Так, як в розвинених країнах, де люди не думають, яка там влада. Так що мене здивувало ставлення деяких людей, яких я вважала близькими мені.

Я ще вражена своїм чоловіком. Він багато років прослужив у радянській армії, він взагалі традиційних поглядів, взагалі традиційних. Він не розуміє, чому син може носити довге волосся. Чому син, приїхавши з Америки, хоч це я сама йому організувала, може проколоти вуха і носити сережку. При всьому цьому, при всіх цих поглядах, він однозначно підтримував кандидатуру Ющенка, однозначно! Не тому, що Ющенко, мабуть, а тому, що ця команда продержавна.

Я взагалі по життю така людина, яка любить над собою сміятися. Якщо я в якусь ситуацію вляпалась, то я відразу всім розказала і все. Ментальність – це штучно створене. Народ наш такий, яким він показав себе на Майдані. А хіба є ще десь такий гумор, як у нашого народу? В тому весь наш народ. Він любить над собою посміятися. І це чудово. Бо людина, яка ображається, коли над нею сміються, це не мудра людина. А наш народ мудрий, і він любить посміятися.

Я хочу побажати нашому уряду, нашій державі використати всі можливості, які ця революція нам дала.

„Они не верили, что тут ничего не платят”

Юля Полухіна

Меня Юля зовут. Полухина Юлия Владимировна. Я из Луганска сама приехала.
Приехала я почему? Я голосовала за Ющенко, но, в принципе, у нас, в Луганске сильно его не поддерживают.
И когда началась революция, я это увидела по телевизору, мне сразу захотелось быть тут. Я ни от какой организации не ехала, я приехала сама.
Так получилось, что у меня украли деньги в поезде. Я приехала как? Посмотреть. Я не думала, что я попаду на эту революцию. Просто посмотреть, поддержать народ. И встретила молодого человека. Он мне помог записать себя на ночевку. Я жила там с ними на Корнеевском рынке (*напевно, річ іде про Куренівський ринок. – О.С.*), и с ними я приходила на Администрацию (*президента. – О.С.*).
Я считаю, конечно, у каждого есть своя точка зрения, но, тем не менее, я была за Ющенка. И у нас просто несправедливость в Луганске. В самом деле у нас там очень многих заставляют голосовать. На предприятиях государственных работали и их заставляли голосовать за Януковича.
Но это просто было несправедливо, а приехала я как?
Я не хочу сказать, что я такой патриот, нет. Но когда я сюда приехала, я поняла, что, да, много людей тут встретила хороших.
Мне в Луганске говорили, что с Западной Украины, например, нас не любят. На нас говорят, что мы москали. На самом деле это не так. Вообще я увидела столько много доброты, тепла. Меня это очень сильно поразило.
Я приехала пятого декабря. Да, украли у меня деньги. Я мальчика со Львова встретила в троллейбусе. Он мне помог.
Я пошла, чтобы меня куда-то поселили. Я не помню, как это называется, но подселяли нас. Мне дали адрес какой-то. Сказали, что едь туда. Я села на восемнадцатый троллейбус и стала спрашивать у этого парня адрес. Он говорит: я не местный и не знаю. Ну, я ему рассказала свою ситуацию, что у меня украли деньги. Их было не сильно много, но, тем не менее, мне бы хватило покушать и где-нибудь пожить. Ну, а он мне сказал, что может помочь мне в этой ситуации. Что они живут, у них тепло, кормят хорошо, а ходить просто сюда, к Администрации президента. И вместе с ним сюда попали.
Но мы не тут жили, не в палаточном городке. Мы жили там на Корнеевском, под склады помещения сдавали. И я там жила.
Ну, очень хорошие люди! Мне понравилось очень. Приняли так сразу!
А потом же я познакомилась тут со всеми, и когда они уехали, они же раньше намного уехали, я пришла сюда и попросилась жить тут (*на „барикадах”, біля Адміністрації президента, в наметах. – О.С.*) после того, как я приеду из дома.
Я съездила домой на пару дней. Рассказала, как тут все хорошо, классно! Как тут все понравилось, и вернулась сюда. Мне не верили. Просто, - говорили, - это какое-то везение или что-то такое, - говорят, - что за тебя действительно Бог. Просто это нереально было, чтобы так действительно попасть, без денег, еще и деньги украли… и так попасть и приехать.
Мне дали на билет. Люди собрались чисто сами со своих денег, никто там не платил ничего.
Они не верили, что тут ничего не платят. Они на самом деле говорили, что тут стоят все за деньги. Вот и мне люди заплатили – со своих карманов собрали. По две, по три гривны – кто сколько смог. Поэтому мне не платили.
Поначалу, когда тут еще ряды были, мы стояли в рядах (*периметру. – О.С.*). С девяти утра мы приезжали и в восемь уезжали отсюда.

А потом, когда я начала жить в палаточном городке, так ходила на „химеры” („*Будинок з химерами” – пам’ятка архітектури, будинок архітектора В. Городецького, знаходиться на Банківській вулиці навпроти будинку Адміністрації президента. – О.С.*), на кухне работала. Тут работала на кухне, когда девчонки уставали. Девчонки тут с самого начала, как говорится. Они устают. Ну, помогали.
Мне нравится тут. Хорошо, классно. Если честно, не хочу отсюда уезжать. Я не представляю даже, как будет дальше моя жизнь, если я отсюда уеду.
До революции у меня была работа, не сильно такая хорошая, я – продавец. Но, в принципе, когда я уезжала, я бросала ее, я не пожалела об этом абсолютно.
Я бросила работу, поехала, меня уволили оттуда. Я просто поехала сюда и все. Мне было все равно. В принципе, этой работой я сильно не дорожила.
Серьезных ситуаций на периметре я не видела, но вообще мне тут очень сильно понравилось. Действительно, я себя тут чувствовала как в кругу семьи. Это серьезно.
Просто-напросто я вела себя так раскованно, не скрыто, потому что люди абсолютно добрые все – улыбаются. Атмосфера, сама обстановка обалденная. Мне очень понравилось отношение людей. По-моему, это самое главное.
Например, вот девчонки с кухни. Я их тоже понимаю, они очень уставали. Тогда холодно было, помню. Вот они подходили… Знаете, это выражение лица, улыбка. Подходили и каждому находили это. Знаете, некоторые не хотели кушать. Тогда действительно кормили очень хорошо (*смеется*), по три – по четыре раза за час девчонки бегали, но, тем не менее, не подходили вот так вот – хмуро. Улыбались. Говорили: ну, возьмите печенье, ну, скушай. Я сама испекла. Как-то так действительно классно.
И люди приносили все. Я приехала без шапки. Девчонка пошла, она меня два дня знала, Галя, она у нас тоже на кухне работает, пошла, мне шапку взяла, рукавички взяла. Сама принесла! Ну, знаете, именно вот это!
У меня был телефонный, как бы, конфликт. Мне не понравилось, конечно, это тогда. Я готова была рвать и метать. Мне мальчик мобильный телефон дал для связи. Вот тоже, да? Мальчик дал телефон просто так, пока нужно, чтобы связаться. И мне звонил его дядя, не знаю откуда. И так получилось, что я стояла, кушала как раз, я на кухне работала. Мне звонит дядя и говорит: а Витю можно? – Я говорю: а Вити нет. – Рассказываю ему ситуацию, что мы тут на Администрации стоим. А он мне говорит: вы, как и Витя, стоите за деньги, платят вам там по пятьдесят гривень! Вы – дурные! – Я сказала: мужчина, приезжайте, пожалуйста, сюда. – Ссориться совсем не хотелось, но такой осадок остался. – Говорю: вот, приезжайте просто в гости, посидим возле костра, попьем чай. Он не приехал. А так больше ничего.
Да, еще последний раз, когда два автобуса с милицией приезжало, мне тоже неприятно было. Это было в день выборов, второго голосования, когда мы стояли в оцеплении.
Все побежали, сказали: девушкам остаться тут. Ну, я не знаю, мне хотелось со всеми, именно со всеми быть. Не где-то там стоять в уголке. Я побежала, мы там стояли. Стояли под ручки, так классно! Понимаете, такая гвардия! Два автобуса, но, слава Богу, все обошлось. Все было нормально. Они развернулись и потом поехали. Мы так стояли два часа.
Когда нас (*дівчат. – О.С.*) отправили с периметра, я, с одной стороны, понимаю их. Они бы себя чувствовали ответственными, как они говорят. Вроде, как половина сильная. Я знаю, что они чувствовали себя некомфортно, когда я там стояла. Я знаю, что я причиняла им какой-то некомфорт. Тем не менее, я их просто успокоила. Я сказала, что если какая-то драка, то я первая буду в кустах (*смеется*). Чтобы они не переживали.
А пошла я, потому что я не хочу тут просто сидеть. Мне тоже хочется что-то для кого-то сделать, чтобы не просто так. Не сидеть где-нибудь, пока они там.

И, когда выборы были, мне еще понравилось, когда все люди ездили с флагами, пипикали, сигналили. Так весело! Машины приезжали, песни нам крутили, пока мы стояли в оцеплении!

И киевляне очень народ хороший. Сколько я познакомилась тут с людьми – я плохого человека тут еще не встречала. Сколько вот я уже тут – месяц.

Мне нравилось, когда к нам приходили с оркестрами, с гитарами, люди пели. Это вообще очень классно! Столько доброты, столько песен! Посидеть возле костра, попеть песни.

Я встретила тут мужчину, киевлянина. Такой, богатенький, но приличный дядя. Он стоял с ребенком, а мы с Наташей сели вот тут возле костра. Он нас подозвал, говорит: девчонки, вам позвонить куда-нибудь надо? Сам. Мы ничего не спрашивали. Мы: ну, нам, в принципе, не сильно надо. Он достает телефон, говорит: звоните, сколько хотите. Я буду ждать, стоять, мы никуда не спешим. И мы с Наташкой успели позвонить. Где-то по полчаса поговорили. Он ничего не сказал: может, еще куда-нибудь надо позвонить?

Знаете, люди так действительно подходили. Много очень хороших людей. Я злых тут не встречала. Я не думаю, что это только из-за революции. Я думаю, что тут действительно очень добрый народ.

„Я не люблю бути часткою експериментів”

Олександра Руднева

Я – Руднева Олександра. Я є кандидатом юридичних наук, Президентом Харківського центру жіночих досліджень. Я є науковцем, я багато років займаюся вивченням прав людини, зокрема, прав жінок. Багато співпрацюю з різними поважними міжнародними організаціями структури Організації Об’єднаних Націй з приводу юридичного захисту прав людини.

По-перше я хочу сказати, що тема „так жити більше неможливо” була зі мною завжди, тобто вона була всередині мене, і думали так багато людей. Але проблема не в тому, що ти думаєш, а в тому, що ти робиш.

Є два путі. Ти або пристосовуєшся до того, що є, або ти щось робиш, щоби це змінити.

Я хочу сказати, якщо взагалі йде мова про прийняття мною цього життя і чого я пішла... Я пішла на перший мітинг, який був у Харкові – мітинг протесту. Чому?

Я спробую зараз згадати всі мої етапи сприйняття.

Перший етап був дуже довгий. Він був з літа до осені. Головне враження у мене було і головне відчуття, що мене дурять. Стійке відчуття, що мене дурять.

Чому? Тому що, коли висунули кандидата Януковича, я думала, що це або якійсь жарт тимчасовий... А коли я побачила, що це не жарт, я просто не сприймала це серйозно.

Коли я побачила, що це не жарт, а серйозно, я вирішила, що мене дурять. Що це проводиться якійсь такий технологічний експеримент – взяли поле України, роблять технологічний експеримент. Ми є його часткою масової сцени. Великої такої масової сцени – скількись там мільйонів. Тому хочу ще аргументи сказати. Тому що, якщо б мене не дурили і не шуткували, кампанія була б інакше построєна.

Я розуміла, що якщо влада, яка має досить багато фінансових можливостей, може запросити будь-яких спеціалістів з боку піар, вона, якщо все це серйозно, має зовсім інакше це робити.

Я подивилася на Януковича – такий собі мачо, який має певні стосунки з владою, який має судимості, і це знають, це ніхто не приховує. Частково не приховують. І якщо це так, то треба було так зробити кампанію, щоб всі ридали і, обнявшись в риданнях, пішли і всі за нього проголосували.

Але я зрозуміла так, що треба було зовсім інші речі робити. Не буду конкретно, але я розумію, що треба було робити.

Якщо так не робиться, а робиться так, як, скажімо, у Харкові, коли всі – актори, режисери, політичні діячі, вчительки прості, фельдшери – усі у єдиному пориві кажуть, що Янукович – наш президент, і Харківщина за Януковича. Ну, ясно, що це влада Харківщини, а не Харківщина, принаймні, мені ясно. Але якщо так все, і я зовсім не бачила якихось інших кандидатів. Там десь в подворотні можна було побачити – там десь Кінах (*Анатолій Кінах – кандидат в президенти. – О.С.*) висить на під’їзді – маленький такий. Ющенка я взагалі не бачила. Я зрозуміла – Боже ж мій! Ну зовсім не те. Такого мачо з тюремним прошлим треба було інакше подавати. І тому я думала, що це просто експеримент, і вони хочуть знати, що буде. Ну, просто! Може, це хоче знати Америка чи Аргентина, чи Росія – я не знаю хто!

Я не люблю бути часткою експериментів, коли зі мною бавляться. Мені це неприємно. І коли я побачила, що це просто експеримент, я зрозуміла, що я – ні! Я не буду, і взагалі ніхто з мого оточення не буде. Я не буду ні на кого тиснути, але я скажу: що ж це, люди добрі, ми як оті дерев’яні болванчики пляшемо під якусь музику, ще й не знаємо – під яку.

А потім Росія. Я взагалі завжди була дуже добре, просто в захваті від Путіна персонально. Мені здавалося, що він така дуже ділова людина, дуже чітка, його сприймає російська нація. Він, що для мене досить-таки важливо, дуже ясно викладає

свої думки. Без каші в голові. В нього все це якось так чітко і ясно, і він розуміє, що він буде робити через один-два-три кроки. На мене це дуже гарне враження справляло. І, як казав один мій дуже поважний знайомий, всі сидять біля телевізора і зітхають – чому в нас нема такого президента?!.

І коли все це відбулося з його приїздом, я думаю, ага! Дуже цікаво, як всюди і завжди оточення підставляє свого лідера. Може, лідер і нормальний, але його оточення підставляє. Думаю, цікаво – на що це потрібно оточенню. Це ж цікаво – на що це оточенню потрібне.

Я зрозуміла, що це неможливо зовсім – голосувати за Януковича. Це був перший етап.

Друге – мені було дуже прикро за Харків.

Я тоді не думала, як, скажімо, думає Олена Кочемировська, яка дуже глибокий психолог. Вона думає, чому люди так поводяться? Чому? Є причина, і треба поважати цю причину. Треба зрозуміти, чому люди роблять такий вибір. І таке, не поверхове, що, там, Росія – Америка, а як частка сприйняття світу.

Я хочу сказати, що це така проблема, над якою треба думати, а друге, про що я думала, це мені було прикро за мій рідний Харків, якій я вважаю інтелектуальним серцем країни. Харків – але не Харківська область. Харківська область – це така територія, де люди не мають інформації. Не знають, про що їм думати.

Тож, це був другий етап, а третій етап – це коли відбувся другий тур виборів, і я побачила, що „Караул! Рятуйте!”. Бо у мене було стійке відчуття, що мене просто ґвалтують. Мене, мою родину, моє оточення – ґвалтування!

І після того був мітинг у Харкові, самий перший, і я побігла. Я була впевнена, що там буде двісті чоловіків і жінок, не більше. І коли я побачила половину площі, я почала, як скажена, звідти дзвонити всім, кому могла і казати: ви повинні прийти сюди, щоби це побачити. Бо можна прожити все своє життя в Харкові і ніколи такого не побачити. Бо я ж думала, що це буде один раз. Дуже цікаво! Я думала, що це буде один раз, і все! І треба просто зараз все кидати усім і сюди бігти, щоб це бачити! Тому що люди були в такому захваті, і, я не знаю, скільки там було людей, бо це дуже важко було їх рахувати, я не хочу також розповсюджувати байки, що там їх було сорок чи сімдесят тисяч – мені важко. Це було дуже багато людей, і що мене вразило – що там було не двісті людей. Це принципово. Бо Харків – це дуже специфічне місто. Це багато людей, схожих на мене, які живуть з великим дуже протестом, і я знаю таких людей. Мене дуже багато хто з моїх колег вразили, які ніколи в житті не подумаєш, що ця людина просто протестна по суті. Вона ніколи взагалі рота не відкриває в цій юридичній громаді, скажімо. Ніколи! Це просто для мене був шок. Так ця людина мені сказала: я тут одна, а взагалі-то я зовсім інша. Вона просто скафандр на себе надягає і живе по правилах гри. А вона пішла і каже, що була там сама перша. Вона казала, що голос там втратила – кричала попереду, що втратила голос після першого мітингу, і вона не пропускала жодного мітингу.

До речі, вона сказала мені: я знаю життя (вона трохи старша за мене), але мені так хочеться прокинутися завтра, двадцять третього листопада в іншій країні. Я так хочу! Це така моя мрія, і я так хочу цього.

Оце, коли я пішла на площу і все це побачила, я зрозуміла, що, якщо Харків так себе поводить, то вже далі не буває. І я побачила, що там люди досить розумні, які покидали свій бізнес, повиходили з „крутих” „джипів” і стоять, і оруть як скажені. Не просто вони стоять, щоби подивитися, а вони просто кричать – і жінки, і чоловіки, і все. І було видно, що це свідомий вибір. Тому що в Харкові точно ніхто би не пішов, щоби просто так піти кудись.

Ось, мабуть, і все, чому я пішла. Я просто зрозуміла – я не хочу бути часткою експерименту якогось когось...

Тиск, звичайно, був. З моєї юридичної громади, вони почали обдзвонювати всіх і дізнаватися – хто де є. Вони призначили нараду, і щоби всі були. І це було так цікаво.

Це був перший мітинг, а вони всіх обдзвонювали і цікавилися дуже цікаво тим, хто де є.
А наступного дня була нарада, і я мала виступ. Я сказала, я, правда, і раніше виступала, але це було по кабінетах, так я сказала, що я взагалі вважаю, що будь-хто може голосувати за Януковича, але не юристи. Це моє персональне ставлення.
І не тому, що я вважаю так, бо людина відбула покарання. На то воно й існує, покарання, що людина може помилитися і понести покарання, то це вже вона понесла його. І в цьому і є юридична природа покарання. Прєступленіє і наказаніє. Але для громадської свідомості багатьох людей, які, скажімо, сприймають такі речі по-різному, все-таки можна було би знайти в країні Україна іншу людину, яка б не мала цього всього в своїй біографії.
Розвиваючи думку... Якщо ми хотіли показати, що в нашій країні дуже багато людей могли нести покарання кримінальне, і не завжди воно могло бути адекватно тому, що вони зробили, то треба було якось інакше будувати цю кампанію. Треба було говорити про це і роз'яснювати людям. Розповідати, що це таке Донбас п'ятидесятих – шістдесятих років. Яка взагалі там була ситуація, що там було. Про це треба було казати відверто. Посипати голову попелом і казати: от таке вже у нас було минуле. Що ми можемо з цим зробити? Це факт, але того ж не казали. Це ж десь у кулуарах казали, що так, в нього судимість і все...
Тому я казала, що якщо так не було зроблено, то все ж-таки повинна була бути якась інша людина. Таких людей було багато. Вот я про це теж казала, що, може, ми якось повинні були раніше про це подумати, підказати. Ясно, що ніхто не хотів слухати і нічого б не робив, але я про це казала. Знов же, це викликало деякий подив, але я так робила. Реакція була як завжди – в нашій ком'юніти (*community – громада в перекладі з англійської – О.С.*), всі мовчать. Ти говориш – а всі слухають. Тому що ніхто не знає, як виходити в такій ситуації, і всі просто сидять. Сидять, слухають і переходять до іншого питання. Уважно слухають. Роблять якісь свої висновки, але я завжди кажу досить емоційно, люди реагують очима, ще якось, але... Це як психіатри і слідчі – по обличчю нічого не видно. Ще щось бачиш в жінок, бо в них ти можеш більше побачити реакції. Знов же – лише зовнішню реакцію. Що вони думають – ніхто ніколи не знає.
Я ходила на всі мітинги. Мій чоловік ходив. Я зрозуміла, що якщо вже мій чоловік пішов на мітинг, то це вже встала вся Україна. Тому що він страшенно аполітичний, такий організований цинізм присутній, і тому, якщо він вже, то це щось дивне.
Мені було цікаве інше питання – це йому просто цікаво чи він поводиться як частка того протестного поля?
Я не знайшла відповіді. Я знаю, що він був страшенно проти, і він говорив відверто з багатьма своїми колегами.
Мене дуже вразило, що багато хто з моїх колег, юристів, робили теж саме. І як казала одна відома людина, що по обличчю видно, хто проти. По обличчю, по спині просто видно, по волоссю.
Я ж ходила ще з оранжевими стрічками. Я ходила з оранжевими ленточками, і я ходила з оранжевими ленточками по своїй академії. І теж мовчазна реакція! Ніхто жодного слова, тому що людей досить добре навчили, що взагалі не треба робити ніякої реакції ні на що. Щось може бути... Щось хтось знає... Ходить людина – ну, ходить...
Що ще я робила? Коли я бувала в Києві, я обов'язково була тут, на площі. Я хочу сказати, що я весь час дергала своїх молодих дівчат, що вони повинні проводити агітацію, що вони і робили – як можемо, так і робимо (*сміється*).
Але цікаво, я хочу сказати, чому я взагалі проголосувала за Ющенка? Я взагалі за Ющенка проголосувала.
Не тому, що він дуже мені подобається. Я ж могла проголосувати проти всіх. Принципово проти Януковича і проти всіх, так?

У двотисячному році я народила ідею конкурсу „Дівочий світ” (*конкурс есе на теми жіночого лідерства серед старшокласниць. – О.С.*). Я вважаю, що не я його проводжу, а ми його проводимо. Багато моїх колег, якісь команди, співчуваючі, допомагаючі – це взагалі велика справа.

Ідея народилася як принципова альтернатива конкурсам краси, принципово нечесним до молодих дівчат. Бо ця ідея маніпулювання чоловіками і торгівлі своїм тілом, вона принципово і структурно не є дуже чесною. Мені так здається. А коли є конкурс, який показує жіночий інтелект, жіночу душу, яка є великою цінністю... Ми все ж живемо у суспільстві, в якому ми розмовляємо один до одного, ми обмінюємося думками, а це все ж думки, а не тільки тіло... І цей конкурс повинен показати, що це є велика цінність суспільна. Мені здається, що це більш чесно. Якщо ця жінка ще й приваблива, якось там за собою слідкує...

І тому, що ця ідея народилася, і ми її не кидаємо, і цього року буде ювілейний рік, я собі сказала – якщо ми не кидаємо цей конкурс, ми його проводимо, що б нам це не коштувало з точки зору наших персональних ресурсів, то це ж молодь! І я не можу зрадити молодь і не дати їй шанс.

Немає значення. Може, Ющенко не зробить, що він обіцяє чи в нього не вийде, за будь-яких обставин, якщо вони помиляться і розчаруються, але давайте дамо їм шанс! Хай вони відчують, що вони комусь потрібні в цій країн. Що не треба тільки їхати з цієї країни, а просто дати їм шанс. І це буде чесно, і це буде правильно.

І якщо не зробити того... Я ж буду колись стара і на пенсії. І я буду думати, що я зрадниця перед собою. Ніхто не буде цього знати, але мені буде гидко всередині.

Я не могла такого допустити, і послідовність позиції все-таки має значення.

І я це зробила. І я потім зрозуміла, що це вірно. Коли я побачила, що там все-таки молодь, перш за все, стоїть. І молодь дуже була натхненою. І мені моя приятелька дуже близька сказала, що її донька тільки чекала вісімнадцяти років, і вона після того поїде з країни, тому що вона взагалі нічого не розуміє, і їй не цікаво, що тут відбувається. І коли приятелька сказала, що моя дівчина живе там, на площі, на Майдані тут в Києві. І вона сказала, що вона ніколи нікуди не поїде звідси, тому що вона потрібна цій країні. І вона буде з цією молоддю, і вона буде будувати і робити все, що може для цієї країни, я зрозуміла, що все-таки це вірно. Що треба дати молоді шанс. Треба це дати! Не все вимірюється тільки кар’єрою, тільки пристосуванням до чогось. Колись нам буде більше років, і ми будемо думати, що ми не були г..., вибачте. От таким політичним і соціальним. Що ми тільки все життя й робили, що пристосовувались. Розумієш?

Я була в Києві якось, і мене вразило, коли підійшов якійсь хлопець молодий. Він почав казати, що він не знає, як доїхати, хтось в нього в госпіталі лежить. І я побачила, що він з тих, з януковичських, і тут, в Києві він став іншою людиною. Він з Маріуполя. Він казав, що він приїхав за Ющенка, але воно було видно. Я була зі своєю подружкою, і вона каже, я вам дам зараз гроші на таксі. Він каже: та ні, дівчата! Це будуть страшенні гроші, не треба! Ви мені скажіть, будь ласка, де це. Ні, ні, ні! Я краще ліки куплю за ці гроші. І він не жебрав гроші, ні. Коли вони (*таксисти. – О.С.*) йому сказали, що це десь сорок чи тридцять гривень, і він відмовився, і ми йому-таки розповіли, як туди їхати метро, і з великою насолодою всунули йому ці гроші, взагалі зараз же люди не дають одне одному гроші, тому що в нас якась така підозра, що ти даси гроші, а людина піде і пива чи горілки поп’є. То це таке було цікаве спілкування. Людина казала, що вона хоче віддати ці гроші, казала, що я не візьму, і було видно, що це пов’язане із ситуацією, яка існує на Майдані. Я на це звернула увагу дуже сильно.

Мене страшенно вразило перелицювання людей. От, скажімо, одна дуже відома у нас лідерка жіночої організації, яка зробила коаліцію громадських організацій за Януковича, очолила її. Вона кричала голосніше всіх з Кушнарьовим (*Євген Кушнарьов був під час виборів головою Харківської обласної адміністрації і виступав із закликами щодо сепаратизму після початку революції. – О.С.*) на мітингу „Вставай, страна

огромная, вставай на смертний бой с нашистской силой темною, с оранжевой чумой". Це така „нова поезія революції". І вона голосніше всіх все це кричала і потім, як тільки почалось все в інший бік, а вона депутат міської ради, вона швидше всіх побігла в інший бік. І багато з людей хто так робить. Оце мені не подобається.
Це історично ясно – хто швидше біжить, той швидше добігає, так?
Потім воно забудеться колись, але, мені здається, все-таки треба робити якісь висновки з того. Це непросто, і це проблема оточення. Те, що я казала про Путіна, це ще й проблема оточення. Те, що ти зробиш висновки, це одне, але треба ще й добре пам'ятати. Дехто дуже швидко-швидко бігає – такі собі спортсмени.
Це мене вразило, але це відома дуже в історії річ.
Третє, що я хочу сказати, мене вразило, це поведінка декого з керівництва, харківського керівництва.
Міський голова дуже розумно себе повів. В мене дуже багато з цього приводу думок. Я зараз не буду про це говорити. Але міський голова дуже розумно повівся і все-таки послухав громаду Харкова.
Кушнарьов – це інша справа, бо це громада Харківської області, село. Я подумала, що в третьому турі переголосування це була проблема. Було двадцять чотири проценти, а стало двадцять шість. Я хочу сказати, що все-таки Харківська область проголосувала так. І про це треба думати. І була інформаційна кампанія, але в місті, в селі – ні. Бо стереотипи проросли – всі, хто за Ющенка, це бандерівці, а ми – за Росію. Чому за Росію? Ніхто ж не може сказати. І Ющенко буде співпрацювати з Росією. І росіяни казали, що нам байдуже, хто буде президент, все одно буде співпрацювати, куди він дінеться. Чому за Росію? Америка і Росія... Бо це покоління, сорок і вище, я вважаю, так виховане, що є чорне і біле, наші і не наші. От про це треба думати. І це не є ментальність. Це щось інше.
Хочу сказати з приводу думок, що приходили в голову, що буде, якщо прийде Янукович. Це не те, що лякало, а робило якійсь страшенний дискомфорт. От таке відчуття – що буде з представниками юридичної професії? Кому взагалі буде потрібне право і де воно буде, в якому місці? У мене було відчуття – як ти будеш розповідати, що є не те, про верховенство закону, права? Було відчуття, що все буде „по поняттям". Як в тридцяті роки, що хтось десь вирішує, а люди не мають до цього ніякого відношення. Я не маю на увазі репресії, а таке на двісті процентів тоталітарне відношення до права, до правової системи як такої. І я знаю, що дуже багато хто з представників правоохоронних органів, вони були у шоці. Таке харківське слово – у шоці. Я спілкувалася, бо спочатку думала, що це таке емоційне жіноче моє відчуття. Я багато з ким спілкувалася, і вони казали те ж саме, що неясно, що робити. Попит на юридичну професію, на юридичні консультації, він буде у демократичному суспільстві. Коли люди будуть розуміти, що їх право можна буде відстояти. Право завдяки праву, завдяки закону. А якщо ні, то кому взагалі тоді буде потрібна така велика кількість юристів, освічених, висококваліфікованих юристів, якщо проблема буде вирішуватися зовсім іншим шляхом?
І от такі чутки повзли дуже погані серед бізнесу, що це буде взагалі зовсім інша система нагляду та контролю. І це все було дуже тривожно.
І коли мені сказали, що Національна юридична академія, студенти, проголосували сімдесят вісім процентів за Ющенка, я подумала, а чогось тоді керівництво, я маю на увазі, країни, чому ж воно не хоче бачити, що так життя змінилося? І це вже інші люди, інше покоління. Воно інакше реагує на те, що відбувається. І як ти його примусиш? Підробити можна, а примусити не можна! І я рада, що так багато хто не сподівався, але я дуже рада, що так сталося.
І якщо так буває – бажаю пану Ющенку!.. То я бажаю пану Ющенку хоча б зробити цю санітарну очищувальну роботу в країні. Це дуже важко, бо система формувалася роками. Якщо він це зможе зробити, то це, може, така його історична місія. От і все!

„В очах щастя!”

Анастасія Савенок

Хотіла сказати, що я студентка. А зараз згадала, що я вже не студентка. Зараз я працюю редакторкою в Інтернет-газеті „Трибуна”. В той час, коли була революція, я працювала в директ-маркетинговій агенції.

Перше враження, коли почалася революція, було – невідомо, що сталося, але щось сталось. Це перше враження було. І це зараз я аналізую і розумію, що я брала участь у революції, а тоді я просто ходила підтримати людей. Ми ходили групами.

Мене ображав сам факт того, що пан Янукович балотувався у президенти. І коли я зрозуміла, що жорстка боротьба точиться саме між Януковичем і Ющенко. Звичайно, що я дуже не хотіла, щоб прийшов Янукович. Я не можу сказати, що я повністю підтримувала Ющенко, але це було, значною мірою, проти Януковича.

До речі, першу підтримку я побачила саме в очах. Це було наступного ранку після першого туру виборів. Коли йдеш і бачиш людину, а в неї якась помаранчева стрічечка, і бачиш в неї щось в очах – я не можу передати це почуття. Саме тоді я зрозуміла, що ми зможемо зробити! Справді знала! Хоча я до кінця не вірила, і тільки наступного дня після інавгурації я зрозуміла – ми-таки це зробили!

Я думала – чим мене не влаштовував Янукович?

В першу чергу, я бачила, що він нічого не знає. Принаймні, в мене було таке відчуття, коли я на нього дивилася. Тобто я не бачила, що це людина розумна, і що він може гідно представляти Україну. Це по-перше.

По-друге, він був за об’єднання з Росією. Це те, чого я, мабуть, найбільше не хочу, тому що добре пам’ятаю часи (*боротьби за незалежність. – О.С.*), хоча я була тоді маленька, і для мене це була не революція, а я більше знала, що я можу піти на мітинг віршика почитати і ще якісь дитячі моменти. Тобто я не сприймала це серйозно. Але ж зараз я розумію, наскільки важко було досягти незалежності насправді, і вся сім’я брала участь у цьому. І допустити, щоб знов зробити те ж саме...

По-третє, я, на жаль, не настільки добре знаю стан економіки, щоби говорити про це на державному рівні, але точно знаю, що в Україні дуже багато ресурсів, щоби не позичати гроші, не бути в таких боргах і не бути, все-таки, країною третього сорту.

Хоча про неї чують багато зараз через спортсменів. Янукович був одним з тих, хто „викатував” це, так би мовити, в своїй передвиборчій кампанії, говорячи про підтримку олімпійських спортсменів. Медалі – це чудово, це класно, але це не першочергове, що треба сьогодні підтримувати в Україні.

Те, що я чула від Ющенка... Ті, хто працюють в реальному бізнесі або хто, принаймні, розуміються, вони кажуть, що їм буде нелегко після цих рішень, які він пропонує. Той же самий бюджет, який він зараз вже підписав. Тобто це погано для малого бізнесу, але він виконує свої обіцянки. Сподіваюсь, що це має завершитися врешті-решт добре.

У мене була одна пересторога. Я боялася, щоби люди, які тоді підтримували Ющенка, за рік не розчарувалися, якщо вони не побачать все те, що вони тоді чекали. Тому що те, що зробили з Україною Кучма і Кравчук, тобто їхні команди, це, напевно, і за років п’ять буде важко відновити, тобто повернути хоча б до нуля.

Мені здавалося, якщо він (*Янукович. – О.С.*) витрачає такі гроші на кампанію і різні фальсифікації, які присутні навіть на маленьких рівнях, то треба, принаймні, висвітлювати ситуацію більш об’єктивно.

Я спілкувалася з різними людьми. Був такий момент, коли на п’ятому каналі випадково дали мій телефон в прямому ефірі. Мені почали дзвонити багато людей. І переважно, десь відсотків дев’яносто, були люди зі Сходу. Тобто це ті люди, про регіони яких казали, що вони за Януковича. І коли я чула реальні історії...

Наприклад, подзвонив чоловік, я не буду представляти його особу, директор одного заводу на Сході, при тому, дуже такого прибуткового і відомого. Коли він сказав, що він хочу зв'язатися з Ар'євим, який веде розслідування в „Закритій зоні" (*програма на п'ятому каналі телебачення. – О.С.*), щоби розказати, що його примушують, він вже відправив свою дружину і дітей, десь сховав, тому що загрожує його сім'ї небезпека у прямому сенсі, якщо він не дасть результат, що всі проголосували за Януковича – не якійсь результат, а всі! І він каже: коли я сам за Ющенка, і коли я сам проти таких фальсифікацій, і мені важко – це ж була не якась пересічна людина. Тобто він впливовий у будь-яких сенсах. Це перше.

Друге, що мені, мабуть, найбільше запам'яталось. Дзвонила жінка, спочатку мені дуже загрожувала, дуже. Я навіть батьків не хотіла сильно турбувати й пішла на такий ризик, про який зараз можу вже зізнатися і батькам, тому що пройшов час, і хвилюватися вже нема про що. Вона настільки мені загрожувала, а я намагалася настільки помірковано і філософськи їй відповідати, що одним з наступних СМС було: якщо я приїду в Київ, ти покажеш мені Майдан?

Я розуміла, що це великий ризик. Я попередила своїх керівників про те, що мене не буде один день і пояснила причину. І через те, що вони теж переживали, вони послали мене зі своїм водієм, який міг би, якщо що, мене захистити. І ця жінка приїхала, вона подивилася на Майдан і сказала, правда, це було трошки смішно: моя думка дуже впливова. Дуже впливова не лише в районі, в якому я живу, а й дуже багатьох місцях. Я вам скажу – нам показують по телевізору зовсім інше. Вона з Луганську. Це було перед повторним другим туром. І коли вона це сказала, я подумала, що і ці люди, і ми – разом ми можемо щось зробити.

Ми про це не говорили, але це була „розмова очима". Коли ти виходиш на Майдан, і там великий натовп. При чому, на Майдані часто бувають натовпи, як їх називають. Чому натовп – я зараз поясню. Завжди були люди, які пили, з п'яними очима, якщо якісь концерти були. Вони якось реагували, може, неадекватно поводилися. А тут, коли я побачила натовп і підійшла, то я зрозуміла, що тут просто кожна окрема людина і „нас багато" – таких. І ці очі, які просто дивляться на тебе, і це настільки об'єднує.

Були й інші моменти. Я була спостерігачкою на виборах і бачила прикрі моменти. Тим більше це було прикро, що на дільниці було багато тих, хто були, наче, за Ющенка. Хай це були невеличкі порушення, але вони були спрямовані саме на те, щоби відібрати голоси саме в Ющенка. Про це не говорилося, але це все можна було зрозуміти. Я чим могла, намагалася це теж зупинити.

Ось був приклад, коли ми ходили по помешканнях до людей з обмеженими можливостями, які не можуть прийти. Виявився такий факт. По-перше, ці люди не писали заяви, що вони хочуть взяти участь у виборах. Це зробили, як я дізналася від жінки, яка, мабуть, не знала, що я спостерігачка зі сторони Ющенка, в комітеті ветеранів, які просто склали список таких осіб. І без повідомлення цих осіб, що до них прийдуть люди з комісії з урночкою для голосування. Вони були змушені прийняти якесь рішення. У нас було тридцять п'ять осіб таких. З них лише п'ять осіб могли зрозуміти, чому саме до них прийшли. Вони були дієздатні, просто в когось нога була поламана, в когось ще щось подібне. А всі інші, не те, щоби вони були розумово відсталі. Якщо юридично казати, то вони були неправоздатні. І за них це мали би робити опікуни, але за згодою. Ми не мали права заходити в кімнату, коли йде цей процес. І коли я чула, припустимо, жінка питає: а що таке? Це що – вибори? А хто є? – Він каже: немає значення, хто є. Ось, там, де Янукович, став хрестик. Давай, я поставлю, а ти розпишешся. Це, звичайно, було дуже очевидно. Не знаю – платили їм чи ні, але це було. Це був другий тур, тоді ще революція не почалась. Революція почалась саме після цього туру, в понеділок.

Я сиділа до самого ранку, слідкувала. Там теж були процедурні моменти, коли всі члени комісії підписувалися невідомо за що, передавався аркуш. Були тридцять три

члени комісії, передавався аркуш, щоби всі поставили підписи, і не були поставлені голоси, кількість. Я обурилась. Коли до мене дійшло це, я теж мала підписом засвідчити цей протокол. Я сказала: вибачте, я перепрошую, але за що я мушу підписуватись? Без скандалів я всім розповіла, як має бути. І це, мабуть, був ще один з моментів, який мене підбурив.

Окрім того, коли тільки люди почали чути, що буде „помаранчева хвиля", я зініціювала свого директора, він виділив дуже велику суму грошей з власної кишені, і ми купили десять тисяч метрів помаранчевої стрічки. І в нас є відділ комплектації, який це все зміг нарізати. Я зі своїми подружками і друзями ходила по вулицях і просто це роздавала. Ходила на різні радіо і передавала їм, щоби вони роздавали людям, коли вони приходять.

З п'ятим каналом співпрацювала у плані розповсюдження стрічок. І я зрозуміла, що я вже в цій події не як учасниця, а як активна учасниця.

Якщо чесно сказати, особисто мене не чипало нічого ні зараз при Ющенко, ні тоді при Кучмі, і коли Прем'єром був Янукович. Можливо, тому що я була студенткою тоді. Всі роботи, на яких я влаштовувалась, це не були державні установи, окрім однієї, соціальної служби, але я знала, на що там іду. Тобто я не можу сказати, що я від чогось страждала. Але було якесь моральне протистояння.

Мені, по-перше, не подобалось, як говорить Кучма, тоді діючий президент. Мене це, насправді, навіть дратувало. В мене були якісь візуальні антипатії.

Янукович?.. Бувають такі люди, які ще й не почали говорити, а ти вже – я не вірю! Це була якраз така особа, про яку я сказала – я не вірю! При тому, він дуже швидко з'явився.

Мене дуже той факт занепокоїв і не сподобався, коли він, начебто, пенсії підвищив одноразово. Ходити і всім бабусям розповідати: ви знаєте, це взагалі не з бюджетних коштів. Це взагалі якісь „ліві" гроші, доведеться їх повертати... Що, бабусям від того стане легше? Їм дали на п'ятдесят гривень більше, вони від цього щасливі.

Добре, що зараз з'явилося багато свідомих бабусь. Припустимо, я рада за свою бабусю, яка, я була впевнена, проголосує за Януковича, а вона за підпис за Ющенко стояла в черзі, маючи проблеми зі здоров'ям, щоби довести, що вона має бути в списках виборчих. Це був, до речі, один з тих моментів, коли я зрозуміла, що світ змінюється.

Тобто, якщо чесно, мене особисто ці процеси не торкалися. Можливо, більше я чула від людей, яким я довіряю, про якісь проблеми.

Припустимо, я чула відгуки бізнес людей. Ось, наприклад, мій директор. Я його вважала і досі вважаю досить успішним бізнесменом, тому що ця людина зробила себе з „мінус нуля", навіть не з нуля. І він добре розуміється на економічних процесах. Він каже: я хочу платити податки державі, але я не хочу, щоби, заплативши податок, я ще мав доплачувати. Тобто я не можу сказати, яка чітко була проблема, але він розповідав, неодноразово на тому наголошував, що, за тими схемами, які є, тобто були за часів Кучми і Януковича, жити бізнесу неможливо. Тобто з різних точок зору.

І, звичайно, мені було неприємно, що Україна, маючи такі ресурси, мені завжди було неприємно чути, що Україна – третій сорт.

А по-друге, в мене є друзі з Москви, нормальні люди, я до них добре ставлюсь, але вони, можливо, через їх засоби масової інформації, мають таке ставлення до України і українців... Мене це дивувало, мене це завжди так обурювало! І вони якраз приїздили, коли починалася революція. Я пішла і показувала, і казала: все! Ми не будемо під Росією! І це для мене було важливо! Це мене найбільше тягнуло брати участь в цій революції.

Мені це неприємно. Україну і так протягом історії занадто часто всі хотіли забрати. Насправді, ніхто цього не приховує. Це багата країна, яка може дуже багато. Туризм, продовольчі товари, вугілля – у нас дуже багата країна. І, відповідно, якщо ми будемо

під ким ось, то всі доходи будуть отримувати вони. А нащо нам платити гроші, щоби нам допомагали робити те, що ми можемо робити самі? Мені це не хотілося б.
Я хочу ще згадати, коли вперше пішли до Адміністрації президента. В цей день я зустріла свого колишнього однокласника, і це настільки було для мене здивування, тому що це було дуже приємно. Напередодні я всі теплі речі, які мала можливість донести, великими торбами принесла, щоби зігріти тих людей, які приїхали з регіонів. Не було де жити деяким навіть.
І ми пішли до Адміністрації. Там були верхні і нижні яруси. Я стояла внизу. Міліціонери ОМОН (*загін міліції особливого призначення. – О.С.*), всі стояли в касках при вході. І з ними стояв полковник, який єдиний був не в касці. Вони стояли в касках і бронежилетах, а він просто стояв у формі. Ми співали, кричали: Міліція з народом! А я нічого не бачила, тому що я стояла трошки нижче, і я просто думала, що люди стоять і все. Я бачила тільки тих, що стояли зверху. І я продерлася вперед, хоч дуже важко було це зробити, і це був тільки перший захід до Адміністрації.
Пробралася в самий перший ряд, і я побачила, що вони стоять всі в касках, закритих щитками. Намагалася з ними спілкуватися. Ми співали пісень українських, заохочували. Казали їм: хлопці, що ви! Поруч з вами стоять такі ж, як ви – ваші кохані, ваші мами. Тобто була якась така розмова – зараз всіх слів не згадаєш.
Це було настільки на емоційному рівні, і я була настільки вражена собою, тому що я все ж-таки належу, і я це можу визнати, на жаль, не завжди це буває доречним, така в мене є іноді агресія – невідомо від чого, просто на якійсь факт. Я можу її вилити на людину, яка, може, й невинна, а просто представляє цю ситуацію.
Я максимально добре, навіть сама від себе не очікувала, просто спілкувалася тоді. Вони, звичайно, мовчали, але навіть через ці щитки, які були запітнілі, я бачила їх очі, які мені кивали. Це відчуття неймовірне!
Ми співали пісень, і я собі, звичайно, горло зірвала. І ще факт, який мене вразив. Їх стояли чотири ряди. Потім іде парканчик, і просто троє хлопців стояли, такі ж самі міліціонери, але вони слідкували за тим, що відбувається внизу. І вони не чули всього того, що я говорила. Я кажу там, біля основних рядів: хлопці, ну, я же знаю, що ви з нами. І я знаю, що ви не Адміністрацію захищаєте від нас, а ви стоїте, щоб, на випадок, якщо з Адміністрації прийде стара влада, ви нас захищаєте від них. Дякуємо вам! Ви стоїте спиною до них. – Кажу: ви з нами, за Ющенка, може, і не за Ющенка, але ви все одно з нами. Підніміть, будь ласка, щитки з касок, це ж неважко. Я думаю, пан полковник не образиться. – А пан полковник стояв з такими добрими очима, що я здивована була, що такі є: підніміть щитки. – І коли перший, не дивлячись на полковника, сам підняв щиток... Це всього лише скельце! І інші почали, не дивлячись один на одного. Тобто це не було почуття стада. Були там парочка, які не підняли, але майже всі підняли і стоять з посмішками. І полковник стоїть і каже: а що я вам казав?
І було дуже смішно, коли в цей же момент ці троє, які стояли окремо, вони повертаються, збентежено дивляться, всі стоять без щитків – на полковника – той ніяких розпоряджень не дає. Перемовлятися ж не можна, за службою. Але яка вже служба, коли тут невідомо що діється. Один підійшов – спитав. Йому, мабуть, переказали, він всім своїм переказав, і вони теж підняли ці каски. І тоді ми вже дуже почали кричати. А ті люди, що зверху, вони мені потім розповідали, боялися – що сталося. Тому що народ був настільки захоплений – всі, хто бачили, що це зробили, їх було буквально людей тридцять. Всі інші стояли нижче і не бачили, їм переказали, і всі так стали кричати. Це було так емоційно! Всі співали пісень, а всі пісні присвячували цим міліціонерам. І коли я вже зустрілася з моєю сусідкою, яка теж була весь час, з першого дня на революції, вона розповідала, що дуже переживала за те, що сталося внизу. Це пройшов рівно тиждень революції – був понеділок.
Я дуже переживала, щоби люди, які теж за Ющенка, але агресивні, не потрапили на таких саме агресивних, але за тих, хто за Януковича. Хоча мої спостереження, при

тому, я робила їх максимально об'єктивно, всі свої звички відповідати трохи на емоційному рівні, я просто опускала і слухала, що говорять різні люди – хто за Януковича, хто за Ющенка. При тому спочатку я не казала, за кого я, хоча ті, хто живуть поруч, ті бачили мій балкон, який весь обвішаний стрічками. Вони могли зрозуміти – за кого я, звичайно.

Що я запам'ятала. Я була вся в стрічках, балкон в стрічках, і в мене був банер, який теж висів на балконі. Це було в суботу, за тиждень до другого туру. Ми поїхали зі своїм офісом кататися на конях. Їхали назад. Нам всім забезпечили, щоби ми приїхали машиною, і ми їдемо, а таксист питає: де зупинитися? – А я кажу: ви побачите. Там балкон весь у стрічках і з банером. І я розумію, що він вже проїжджає повз мій будинок, в мене шоковий стан, тому що я бачу, що на моєму балконі – це другий поверх, але досить високо – немає ані стрічок, ані банеру. Таксист проїхав, я в такому стані – думаю – я буду це з'ясовувати і просто так це не лишу. Пішла по сусідах – ніхто не знали. Потім одні сусіди сказали: так, бачили. Не могли нічому зарадити – просто бачили. Це прийшли бабуся з дідусем з ЖЕКу і це зробили за допомогою драбини. Я розчарувалася. В моєму будинку живе один чоловік, він працює десь в уряді, я за нього завжди була впевнена, що він буде за Януковича. Я його зустріла. Він чогось спитав: чому я розстроєна? – Я йому розповіла. Ми піднялися на ліфті на четвертий поверх, на якому він живе, відкриває двері – в нього все помаранчеве, він дав мені такий же банер і сказав: вішай і не здавайся. Для мене особисто це був вражаючий момент, тому що людина, про яку я не очікувала, так приємно вразила.

З ЖЕКу потім знов приходили. Це було так цікаво. В моєму будинку живе бабуся, і тато, її син, приїздив навідати її. Це вже була субота перед другим туром виборів. Агітувати тоді вже було не можна, бо агітація закінчилася в п'ятницю о двадцять четвертій нуль-нуль. І в мене все лишилося просто помаранчевого кольору. Тобто те, що дозволено – без символіки Ющенка, навіть „Так!" не написано було. І чоловік з ЖЕКу прийшов і причепився – зніми! З криками! І доводить мені, що я не права. В цей момент тато спускається від бабусі – почув, що таке відбувається і підійшов, і стояв слухав. І, видно, той чоловік не дуже розумів, що це мій тато, і якось агресивно на нього зреагував. Тато поцікавився, в чому справа. Ну, і, звичайно, тато працює на держслужбі, вміє говорити з людьми. Він спитав, хто його прислав і чи знає він, що він порушує закон, а не я. А той злякався і швидко – швидко убрався.

Зараз, звичайно, пройшов період, і все це згадуєш вже не так. Я не можу вже розповісти на тих емоціях.

Я ще раз хочу повторити, що в мене взагалі ця революція асоціюється з розмовою очима. Я настільки чітко пам'ятаю, коли ще стрічок було, може, десять на Київ, я образно кажу, і коли ти бачиш стрічку і бачиш, що людина поруч з тобою дивиться на неї такими ж очима – так, ми теж за Ющенка, але ми ще не можемо це показати. Це було настільки єднання і розуміння очима!

Була ситуацію про людину, яка мене прикро вразила. Одна справа, коли людина мені аргументовано розкаже, чому вона підтримує Януковича, я спробую зрозуміти. Я не з тих людей, слава Богу, що не буде спілкуватися і припиняти будь-які стосунки з людиною, якщо вона за когось чи проти когось, але коли переходять межу...

Була така ситуація. Я, звичайно, ходила не тільки з помаранчевою стрічкою, а і з хусткою, тобто все максимально, що можна було знайти помаранчевого в одязі, у мене це було. Все, окрім куртки, яка, на думку декого з родичів, була кольору Януковича (*сміється*) – синього кольору. Я стояла на зупинці, ще в мене до сумки була прив'язана хустка, на якій було написано „Так! Ющенко!". І тут проїжджає маршрутка, зупиняється, випускає людей. І дивлюсь, сидить хлопець, це хлопець моєї одногрупниці. І він дивиться на це, починає якісь гримаси корчити. Я не можу зрозуміти. Тобто людина була абсолютно нормальна, адекватна, адекватно реагувала на якусь дійсність. Він починає щось швидко шукати у своєму рюкзаку, дістає швидко

синій шалик „За Януковича”, кривляється, у скроні крутить, показує середнього пальця. У мене був такий стан... Все, я після цього з ним не спілкувалася. Не тому, що ми з ним не з однієї групи знайомих, а тому що для мене це було дуже вражаючим фактом, дуже! Це було дуже неприємно.

Здивування? Дуже такий гарний момент, який хочеться згадати, був, коли я вперше дізналася, що мої керівники за Ющенка. Хоч наш керівник Калашник має дуже великий вплив на всіх співробітників і співробітниць – зрозуміло, він начальник – але він ніколи жодною своєю дією не агітував навіть. І в перший день, коли я пішла, коли тільки стало будуватися наметове містечко, я пішла туди, щоби допомогти. Я пішла в середину студентського містечка, цей намет був першим, потім він був скраю, навпроти Головпоштамту. Тоді було лише наметів тридцять, це був штаб. Там ще тоді ніхто не жив. Там тільки зберігалися речі, записували людей. Я теж записалася, телефони дала. І вже виходити – бачу, іде директор мій з двома великими торбами з одного великого магазина – не хочу давати їх рекламу (*сміється*). В цих торбах сир, ковбаса нарізані, хліб, термоси. Я дивлюся – це була третя ночі. Я знала, що мені вранці на роботу, і йому так саме в цей час вранці на роботу. Третя година ночі була. Я знала, що я не висплюсь, але я не директор. Тобто, якщо я запізнюсь, нічого особливого у виробництві не станеться. Він ніколи не запізнюється, завжди приходить дуже рано. Я до нього не підходила, бо треба було далеко бігти, а він сам поспішав. Я була в містечку години півтори, і коли поверталася, то побачила, що він знов повертався з торбами. Я розуміла, що свої гроші на це він віддає абсолютно щиро. І вранці о дев’ятій я прийшла сонна, але дуже щаслива. Побачила, що він є, попросилася до нього в кабінет, кажу, Валентин Володимирович, я Вас вчора бачила, мені так було приємно. Я настільки була здивована. – І я розумію, що людина має бути втомлена, а в очах – втоми нема! В очах щастя! Він каже: я теж тебе бачив і не хотів викривати. Я після цього ще тричі їздив термоси водою і чаєм наповнювати.

Я йому задала питання: а чому Ви це робите? Мені було цікаво. Він каже: в першу чергу, я не хочу співати дифірамби за державу. Я, звичайно, вболіваю за державу, але, в першу чергу, я хочу, щоби було добре мені, моїй сім’ї і дітям, які в мене будуть. Не вдавався в економічні подробиці, але він – директор. Він володіє бізнесом. І він сказав, що він вірить Ющенку, що він зможе зробити, щоби все було легально. Тобто в нього була така позиція. Мені сподобалося, що він не приховував, що він це робить заради свого блага. Він сказав: мені не шкода зараз вкласти такі великі гроші в ті ж продукти, і це були не маленькі гроші, насправді. Він безкоштовно робив розсилку, він друкував посвідчення помаранчевої революції за свої гроші, зробив сам базу (*базу даних. – О.С.*), тобто в цьому плані настільки мене вразив... Він не належить до жодної партії.

Ще був один момент, який мене насправді дуже вразив. В мене мама – громадська діячка. Вона в трьох громадських організаціях брала активну участь, часто в подорожах. Я розумію, що ця людина переживає за країну, переживає за все, але... вона швидко втомлюється, о десятій лягає спати, вранці їй важко прокидатися раніше восьмої. І коли я дізналася, що вона пішла працювати в наметове містечко, і навіть на шосту чи сьому ранку приїздила кудись, і могла бути там ледь не до десятої – одинадцятої, це для мене було таке... Я не знаю, я ходила, намагалася про це комусь розповісти. Це для мене був дуже, дуже, дуже вражаючий фактор. Тобто одна справа, коли я це все чула на словах, і потім прийшла в це наметове містечко, в якому мама практично жила... і коли я побачила, як до неї ставляться люди, для мене це було таке відчуття – я ще довго ходила в захопленні. Я думала – як так? Я собі уявляла маму в тепличних умовах (*сміється*), десь біля телевізору, де тепленько, вона переживає і всім цікавиться. А щоби так активно – це для мене було вражаючим.

„Нас научили не бояться!”

Олена Семіколенова

Олэна Семиколенова, доцент Таврического национального университета на кафедре межязыковых коммуникаций и журналистики, Симферополь, Крым.

У меня после второго тура была слабая надежда, что этот тур будет справедливый. Потому что все мои знакомые говорили о своем выборе, и мне казалось, что Крым изменился. И уже соотношение будет другим. До ночи воскресенья, часов до двенадцати мы слушали и смотрели. В шесть утра я просыпаюсь. Мне муж говорит, что Янукович опережает и значительно, по-моему, на семь, не на десятые, а на хорошие проценты.

Я впала вообще в ужас. Мы целый день смотрели телевизор. При чем, это было чувство такое пустоты и разочарования. И вопрос – что можно сделать? Только пятый канал начал показывать, как выходит Киев, что происходит в Киеве, и я звонила Свете (*доньці. – О.С.*). И знала ее мысли, и мысли студентов и студенток Могилянки (*Києво-Могилянської академії. – О.С.*).

Ну, я думала, что можно сделать в Симферополе? Я понимаю, я написала в Киев: Вы – молодцы! А что можно сделать в этом «крымском заповеднике»?

На следующий день, это был вторник, было такое настроение розгублености что ли. Днем звонит Кирилловна и говорит: Олег вышел в пикет. Я говорю: был митинг? Вышли на митинг? – Да, нет! Просто вышли на полчаса, постояли. Митинг завтра, в час дня. – О, говорю! Во-первых, чего вы меня не позвали? Я не знала. А второе – завтра в час дня все – я с вами.

Я пошла в полпервого, было не очень много людей на площади, но все были свои. Была Амине, которая тут же подошла ко мне и сказала: О, Елена Ивановна, Вы тут! Как это вы без бантика? У нее был классный бантик шелковый, хорошего качества цвета бантик, и она отстегнула свой бантик, привязала его мне. До сих пор он у меня. И мне выдали флажок. В час начался митинг. Людей было не очень много. Но это был единый порыв. И когда все стали выбрасывать правую руку и говорить «Ющенко», я тоже чувствовала, что мой голос в этом хоре.

Митинг был часа два. При чем, демократия полная: кто хочет выступать? Вот кто хочет – подходите! Было много крымских татар, но было много и славян. И просто люди подходили и становились в очередь, называли себя и говорили, почему они здесь и почему нужно голосовать за Ющенко, и какие-то крымские проблемы. Выходило и бывшее крымское правительство. Те, которых ушли.

Выходила Денисова, бывшая министр, по-моему, финансов и казначейства крымского. Выходил Сенченко, бывший вице-премьер, а теперь владелец телерадиокомпании «Черноморка», которая была тут и вся была помаранчевая. Вот это был вторник.

Я ушла с повязанным бантиком, пошла на свою маршрутку. Когда я вошла в маршрутку, в маршрутке наступила гробовая тишина. Мне никто ничего не говорил, но народ молчал. Так я приехала до своего рынка, на рынке крымские татары тоже молча, но шли на все мои предложения. Но когда я уже шла по своей улице домой, у нас много военных домов, то пару б... я получила: «Вот б... идет». Пару раз я это получила. Ну и все. Гордо пришла домой.

Витя (*муж. – О.С.*) был страшно поражен: неужели ты ходила? Ты – ходила – Да, ходила. – И с бантиком шла? – И с бантиком шла. – Ну, я не понимаю!

То есть он от меня этого не ожидал.

Что меня привело?

Во-первых, несправедливость. Это были подтасованные выборы.

Второе, я никогда в жизни не делаю то, что мне навязывают. С самого начала. Мне так навязывали Януковича – биг-бордами, ректор говорил: ну, вот, проголосуем за

Януковича, и у нас все будет. Потом преподаватели и кураторы, которые все должны были настаивать, чтобы студенты взяли открепительные талоны и голосовали на избирательном участке, относящемся к территории университета.
Ужасный был ролик – сорок четвертый год, фашисты – и сейчас. Оскорбительный, ужасный, отвратительный! То есть смотреть на это было нельзя.
Газета «Крымское время» Миримского (*Лев Миримський – Народний депутат України. – О.С.*). Каждый день нашисты (*так прихильники і прихильниці В. Януковича називали тих, хто підтримували блок „Наша Україна" В. Ющенка. – О.С.*), и каждый день такие гадости, сумасшедшие.
Нужно было, как женщине, как человеку, хоть каким-то шагом показать, что мне это не нравится, я с этим не согласна. Мне своего мнения вы не навяжете. Я имею право на свое мнение.
Потом мне хотелось поддержать Киев. Потом я знала уже, что вышла Могилянка, и Света записалась и тут дежурит. Я тоже могу сказать: Света, я тоже была. Потом так возбудилась Яся (*донька, яка вчиться у США. – О.С.*), которая накупила этих ленточек, раздала всему университету, не взял только один – из России преподаватель. Которая тут же собрала круглый стол, которая тут же позвонила на Майдан и предложила себя переводчицей и стала переводить на английский материалы и пересылать их мне и дальше. Я должна была быть со своими девочками.
Почему еще вышла? Потому что внутренне была к этому готова. Я говорила, что я всегда была за «униженных и оскорбленных». Не только. Еще нужно сказать, что мы стали иметь с независимостью свободы, которые не только декларировались. Мы могли говорить, как мы думаем, и не бояться.
И третья сторона – это программы, которые меня воспитали. Это то, что с девяносто четвертого или девяносто пятого года я стала бывать на конференциях, участвовать в разных программах, участвовать в разных проектах, видеть разные страны, видеть разных людей – это очень меня изменило. Я не знаю, какой теткой бы я была, если бы сделать сейчас минус и отнять у меня все, что у меня было после девяносто четвертого года. Это опыт моей социальной работы, опыт моего общения с людьми. С людьми, которых я уважаю, и к мнению которых я прислушиваюсь.
Мы и с девочками говорили, что очень много на нас повлияли программы. Ура всем программам! Ура международным фондам! Ура Соросу, который очень много сделал для того, чтобы люди научились мыслить демократически и освобождались от каких-то тоталитарных стереотипов. Мы получили внутреннюю свободу и ответственность за решения, которые могут не совпадать с тем, что нам навязывают.
Но самое главное – я стала себя очень хорошо чувствовать. У меня ушло чувство этой розгублености, обиды и разочарования, боли, что проиграли… неужели это все?
Митинг, правда, мне давал допинг. Я выходила совсем с другим настроением.
Во-первых, я видела, что стоят люди такие же, как я. Во-первых, все друг другу улыбались, и был этот порыв и поддержка. И я иначе уже смотрела пятый канал. У меня ушло что-то… Это мне давало силу. Я это делала для себя.
Что я делала: Мне так сразу трудно сказать…
Ну, во-первых, я «нарыла» свой старый оранжевый шарфик, который я очень любила. Я люблю этот цвет. Я стала носить этот шарфик.
С одной стороны, я считала, я не могу навязывать свое мнение, и провоцировать какие-то острые ситуации – это не мой характер. Но отвечать на вопросы и объяснять, если меня спрашивают – почему я – то я объясняла свою позицию. Первое, что я говорила, если люди дальше не шли на разговор, я говорила, что я поддерживаю своих детей. Я доверяю своим детям, я доверяю молодым, и чтобы быть со своими детьми, я их поддерживаю.
На площади я регулярно получала свою «б...» от бабушек януковичских и «сколько тебе заплатили». Это мы стояли с Олегом. Митинги были и в среду, когда нас

«выпихнули» с площади, а на площади включили музыку, песни разных лет. Это был четверг. В пятницу все разъехались по регионам, а в субботу уже был всекрымский митинг, когда ехали со всего Крыма автобусы с помаранчевыми ленточками, при чем, для Крыма это удивительно, потому что ленточки были только голубые (*во время предвыборной кампании. – О.С*). Когда уже собрались регионы, и на площади не было места, и были флаги… Это был мини-Майдан.

Если стоишь с краю, то был диалог очень агрессивный, очень! Очень пожилые бабушки-дедушки и очень агрессивные.

Интрига была в том, что в субботу в Украинском театре собрались за Януковича и за то, чтобы отделять Крым – «Крым с Россией!». При чем это через громкоговорители шло на всю площадь. В это время на площади стоял митинг за Ющенко. И когда в микрофон мы слышали «Мы с Россией! Мы отделимся» Мы перейдем к России!», я повернулась, а за нами милиционеры стояли не ниже капитана, стояли только офицеры, я повернулась и сказала: «Почему вы здесь стоите? Вы должны быть там. Вы слышите, что они говорят? Здесь говорят: мы едины за Украину, а там кричат: Крым отделяется. Вам нужно идти туда». Он, конечно, не повел лицом, но я ему посоветовала.

А потом я попала в этот коридор. Они нас раздвинули, и через коридор, который они из нас сделали, шли люди с этого собрания. Собрание было впопыхах. То есть это был Куницын (*Сергій Куніцин, в той час Прем'єр-міністр Криму. – О.С.*), все главы администраций районных, и опять же ветераны, которых дедушек-бабушек впопыхах пособирали. И вот они шли по нашему коридору, очень агрессивно настроены. Вот опять же: американские все тут стоят… Неужели нам нельзя пройти? В общем сторона была очень агрессивная.

Говорят, что и со стороны помаранчевых где-то была агрессия. Я не видела! Наоборот! Было какое-то удивительное отношение. Возникало чувство, как будто все друг друга знают. Взаимопонимание.

А там шла такая агрессия, но они стояли, не уходили. И все время шли: а что вы тут стоите? Но объясняться с ними бесполезно. Нужно было только не поддаваться на их провокации или отойти, потому что люди были со своим твердым убеждением – на которое они тоже имеют право. Ну, вот, агрессивные, и сами они провоцировали какие-то ситуации.

Как я понимаю ситуацию Крыма?

Большое счастье для Украины, что очень многие люди обрели свою национальную идентичность. И это большое счастье мое и моих детей. Мы вчера вечером со Светкой в десять часов вечера пели гимн. И вот это мое большое счастье…

И большое несчастье тысяч людей Крыма, которые приехали из России, и для них их родина – Россия.

Вот я в поезде еду с мужиком, он: все в бреду стояли, сценарий американский, грузинский вариант, все прописано… Я говорю: скажите, пожалуйста, где вы родились? – Я из России. – Где родились Ваши дети? – В России.

И вот ужас в том, и, может быть, и на этом играют, идентичность остается российской. А значит, есть имперский момент. И значит, Украина – это как наймичка, как место проживания, как окраина где-то. Ну, это – «я тут живу»! И я, как россиянин, хочу жить комфортно, потому что… Я из России…

И если это останется в Крыму, это станет крымской трагедией, трагедией этих людей. Они на фиг не нужны в России, но они не ощущают Украину своей родиной и не радуются за нее.

Радость крымских татар – у них есть идентичность. Для них Крым – родина, и Крым – часть Украины. Все!

А для россиян, также и мои коллеги подходят, у них российская позиция. А если эта позиция со стороны и зверхня, и если они ее не переступили, некоторые переступили – не уверена, что по убеждению – потому что модно. Западные друзья, посольства,

позиция той стороны. Очень модно в Крыму выглядеть так и входить в эти пятнадцать процентов людей, которые за нашего Президента. Я считаю, что для Крыма это очень хорошо. А для других причина – нет идентичности. А значит, нет радости.
Ну, если вот в прошлое воскресенье, когда идет инаугурация, на площади жгут помаранчевые флаги, давят апельсины. Не принимают, то есть нет мысли о толерантности. О том, чтобы выслушать другую сторону. Изначально – я протестую, я не принимаю, я ничего не хочу слышать.
У меня у одной приятельницы сын тоже с такой пророссийской позицией, его принимают на работу в СБУ (*Служба безпеки України. – О.С.*). И она со мной разговаривала часа три. Я даже устала. Я понимаю, что она хотела определить позицию, но позиция была такая. Ехали на Майдан, (*їм. – О.С*) триста гривен в день платили, она знает этих людей, кому платили, и все это подстроено, и все это, как я могу говорить. Фальсификации были такие же с этой стороны, и зомбирование всеобщее было. Я ей сказала, назвав ее по имени: извини, как ты хочешь, чтобы твой сын служил Украине!?. Он идет на госслужбу Украине. Как можно служить стране с такой позицией? Так это что – все получать и вытирать ноги?
Лозунги хотела записать!
«Разом нас багато – нас не подолати»
«Мы едины, и мы непобедимы»
«Ющенко!»
«Януковича на нары»
«Якубова на нары» - ректор института
«Януковичу ганьба»
«Кучму – геть»
Были два момента на митинге – я даже хотела записать.
Одна девица из Севастополя кричала с трибуны, мужчинам понравилось: женщины, неужели вас так не удовлетворяют ваши мужчины, что вы готовы лечь под насильника? Может, где-то еще были, я потом слышала, но от нее я услышала от первой.
Потом вышел старенький татарин крымский и говорит: я вам расскажу историю, и минут двадцать рассказывал историю, как он работал водителем в каком-то АТП (*автотранспортне підприємство. – О.С.*), и взяли водителя, который был судим, и как небезопасно, когда лопнула шина – минут двадцать! Дождь идет (*смеется*), а он какую-то историю рассказывает. Наивно, искренне: я вам еще расскажу. В общем, народ кротко слушал. Это было так смешно – вот просто вышел и рассказал историю жизни, почему нельзя быть за Януковича.
Вот какие-то такие моменты были смешные.
Я не ожидала от своего мужа. Он был за Кинаха. Потом сказал: да, этот голос я дарю тебе и нашим детям (*смеется*), а потом с мужиками, там же пивнушка, и он входит, а они говорят, уже все взяли, и он взял, они говорят: Витя, мы проиграли. – А он говорит: а мы выиграли. – Они так остановились, а он: так что ж нам – не пить теперь? – Ну, сели и пили – так что ж теперь? И проблема была снята.
Но, в основном, это военные – Россия, пенсию получают в России, у многих два паспорта, любят свою родину, свои деревни и села, и когда уже в большом подпитии, я спрашиваю: где ваша родина? – Россия.
А научиться уважать то, что называлось окраиной… Нет, просто для военных Крым, и в Чернигове очень много, Украина была очень хорошим местом для того, чтобы оканчивать свою службу. То есть можно было сохранять все, оставаясь россиянином и оставляя свое уважение и неуважение.
По-разному было…
Вот сидят две преподавательницы: так, кому ставить зачет? Ага, этого нет – Что-то он и ко мне не ходит. – Не ходит! Он же на площади! Он же стал оранжевый! – Так, я ему зачет не ставлю. – Как его фамилия? Я тоже не поставлю.

И эти позиции остаются, но так как все люди законопослушные, то сейчас их просто открыто не обсуждают.
Еще, когда шел второй суд, у нас был скорбный случай, но в конце мы в поле остановились, пили за жизнь и в конце я говорю: и за нашего Президента! И такая тишина… А я говорю: пейте, пейте! Я ж не сказала – за кого. Пейте (*сміється*).
Потому что люди до сих пор не могут. Они чувствуют себя обиженными, проигравшими и говорят: нас же тоже много, нас же тоже миллионы. Почему к нашему мнению так отнеслись?
Я написала это Ясе. Она сказала: да, много, но нас больше. А демократия – это ее и сила, и особенность – побеждает та сторона, кого больше. Вас много – хорошо, но нас больше.
Это первое, а второе – мы за честные выборы.
Что меня лично вывело «на улицу?»
Во-первых, я всегда была социально активной, начиная с юности. Причем всегда была против несправедливости. Если кого-то увольняли с работы, я всегда ходила, хотела восстановить эту справедливость. То, что мне казалось несправедливым, я, по своему характеру, не могла молчать. И здесь к этому я была готова, даже не раздумывала. Я думала – если я в Киеве, значит, сразу на митинг. Если я здесь, единственное, что мы можем в этой ситуации, это выйти с теми, кто вышел, потому что разом нас багато, и только, когда мы вместе, мы можем показать, что мы не согласны. Выразить свое несогласие мы можем, когда будет ни один и не два. Во-первых, людям будет легче, тем будет убедительней. Нужно поддержать тех, кто пришел, как я.
Опять же говорю – не терплю навязывания. Свою позицию, в данном случае, хотела выразить. Хотя я знала позицию университета, я знала людей, которые думают, как я, но не пошли. И в Крыму люди боялись. И я их понимаю. Потому что люди не свободны. Это связано с работой. Это могло быть связано с жильем. Это могло быть связано с близкими людьми. Люди думали, но говорили: не могу пойти.
А я? А чего мне бояться? Я все-таки считаю, что я жила в демократическом государстве. Я считаю, что наш ректорат мудрый. Мое уважение к ректорату, что несмотря ни на что, другую позицию они не могут не принять. Потому что это будет неумно и немудро. А потом просто я об этом не думала. А чего мне было бояться? Я не знаю.
Вот если бы мы были в России, я, может быть, и боялась. Милиция по башке дает. А все-таки за время независимости я не боялась. Нас научили не бояться! Если бы я была в Белоруссии, я бы, наверное, боялась. А уже за эти годы у меня такой совковой боязни и не было. Я могла все-таки ходить с помаранчевым шарфиком, хоть и обращали внимание. Я могла сказать на факультете: так, в час митинг – кто идет? Надя, пошли, ты идешь? Или кто-то там. Я знала, что надо сказать, и мы пойдем, будем вместе. Особо я это и не скрывала, и на кафедре это знали. Я приносила какие-то газеты. Я свою позицию не демонстрировала, как некоторые, но я ее и не скрывала. И если меня спрашивали, я отвечала.
Так хорошо все это вспомнить…
Я думаю, что это было хорошее время – мое, моих детей и моей семьи.
Мы вчера повторяли, что гениальные люди скучные выборы превратили в такой праздник для всех.
Мы смотрели инаугурацию. Моя мама вообще не смотрит телевизор. У нас был праздник, мы накрыли стол, готовили обед. Мы пили за победу, мы пили за Президента. Моя мама сказала, что так пили только после войны. Никогда мы не пили ни за Россию, ни за Москву и, честно сказать, за ту незалежну Украину, которая была в Киеве. Никогда! Сейчас наши тосты за Украину, за Президента! Вот так посмотреть со стороны, да? Мы пьем за Президента, за Украину, чтобы наши надежды оправдались. Мы пьем за Юлю, мы говорим об этом. Изменились разговоры и настроение.

Во-первых, в любой компании не скучно. Неисчерпаемая тема – всегда есть что обсудить. При чем, если это еще и с водкой или с вином, то это не так остро – наоборот – это ведет к взаимопониманию. Нет таких острых позиций, а воспринимаешь все. Потому что все это идет за столом, за общим хлебом.

Я думаю, что даже изменилась и я, я думаю, что изменилась и моя семья, и мои дети, и даже старенькая мама.

Очень важны газеты. Сначала Витя таскал «Крымское время», и мама все время говорила: ну, что они творят? Что вы хвалите Ющенко – смотрите, что про него пишут! – Я сказала: так, Витя, больше ни одной газеты маме! Ни одной! Чтобы «Крымского времени» в нашем доме не было! – И мы стали помаранчевые газеты носить – то, что раздают. Прошла неделя. Она говорит: какая сволочь Медведчук (*Віктор Медведчук – колишній глава адміністрації президент Л. Кучми. – О.С.*)! Подумайте, что творит! Что они только творят! То есть для человека, для которого информация – только газеты, как это важно. Это ее тоже очень изменило. Хорошо, что так показали инаугурацию, что она была такой, потому что общий праздник, и это было не скучно, и было на что посмотреть. Я помню куски российской инаугурации, на которую смотрю просто как на информацию. И здесь, конечно, то, что было сделано, и то, что было показано, было очень хорошо.

И, честно говоря, я вчера слушала Медведчука, он сказал: я был уверен (*что В. Ющенко не буде президентом. – О.С.*)! Я был уверен! Я, кажется, даже тебе звонила. Я считала, ну что можно сделать, ведь админресурс можно так раскатать, и плетью обуха не перешибешь.

Для меня были открытием люди. Я думаю, что сто тысяч людей нельзя организовать. Вот конференция. Тридцать человек я организую, пятьдесят… сто?.. Уже не организуешь. Сотни тысяч нельзя организовать. Невозможно. Но вот была идея, которая людей организовала. Высокие слова, но это была зрелость нации. А почувствовали себя нацией и поняли, что нельзя оскорблять это чувство. Нельзя им пренебрегать. Нельзя относиться к людям как к быдлу. Что есть сила, которую – вот Гоголь великий – которую не пересилить. Какие бы за этим не стояли деньги и технологии. Я очень хотела бы, чтобы надежды теперь осуществились. Если что, это будет последний обман в жизни. И больше уже не поведусь никогда. Это уже будут затронуты мои ценности.

„Хочется справедливості”

Наташа Шалль

Город Луганск. Я уже здесь полторы недели нахожусь, примерно так.
Почему я тут нахожусь? Хочется справедливости. Я уже с самой середины здесь, не с самого начала. Подтолкнуло? Я, вообще-то сидела дома, смотрела телевизор. И мне чего-то захотелось приехать, поддержать всех, кто тут.
У меня здесь уже была подружка, и она меня сюда привела. Записали меня, приняли. (*смеется*) И все – живем нормально.
Конечно я самое интересное пропустила. Здесь «Пора» приходила. Думали, что будет какая-то… бойня. Пришло их человек пятьдесят, наверное, с дубинами резиновыми, кувалдой, пилой, хотели заборы ломать. Постояли, подумали – не получилось (*смеется*), я была на кухне, я этого не слышала, но мы загородили им проход – они пройти не могли, стояли на расстоянии. Как бы заблокировали все это мы.
Людей много приходят, приносят нам, например, чай. Каждую ночь приезжают две женщины, постоянно нам привозят чай, кофе, много всего – еды передают. Приходят люди просто так. Блинчики жарят.
Нам однажды игрушки привезли – апельсины. (*смеется*) Да еще и оранжевые. Игрушечные апельсины нам раздали. Большие такие, красивые. Это была радость всем! Все радовались. Приятно было очень. Ночью приехали и всем раздали. На машине.
Тут мне не тяжело. Очень даже наоборот нравится духом. Не мерзнем. Все нормально.
Да, в Луганске большинство, конечно, за Януковича. Я даже не знаю, что меня подтолкнуло.
Я работала в торговле.
Да , насчет выборов. Я пришла – меня не было в списках. Исключили. И подружку эту, с которой мы приехали. Ее тоже в списках не было. Второй раз у меня не получилось, правда, проголосовать, а на третий я уже здесь.

„Яка насолода – пройтися по Хрещатику у валянках!”

Марина Юрик

Юрик Марина Валеріївна, навчаюсь у Європейському університеті. Двадцять другого числа (*листопада. – О.С.*) прийшла на пари і влаштувала маленьку провокацію – спитала у викладача – за кого він проголосував. В принципі, відповідь знала наперед. Встала і демонстративно пішла з пари, зі мною вийшло ще пів групи. При чому, я так зрозуміла, що вони готувались теж заранє, що подіставали флаги свої прям з під парт і за мною вийшли. При виході позабирали студентські квитки, а ми потім вже написали заяви, що в нас мирне пікетування, ми йдемо на Майдан. Нам його декан підписав, і з двадцять другого, з вечора, дві неділі я майже була, хоча київська – додому не попадала. Навіть не було часу телефонувати, попереджувати, де я, як зі мною і взагалі, як у мене справи. Прийшла я сюди, тому що уже набридло... Набридло наше государство. Даже можна сказати так, що, в принципі, голосувала за Ющенка. Просто вважаю, на даний момент, Ющенко являється оптимальним варіантом. А так головна мета, мабуть, проти влади.

Дуже сподобалось тут, дуже сподобалось. Атмосфера...

Спочатку ми пішли на Майдан розбивати наметове містечко. Від нашого університету була палатка, наші там охороняли і не захотіли йти. Коли пролунав наказ – строїти коридор до Адміністрації президента, я вирішила сама піти подивитися що тут. Так і залишилася. Хоч мої були на Майдані, інколи приходили провідати мене, як я тут. Ось, перші дні.

Ви пам’ятаєте, стояли на КРАЗах, було дуже тяжко. Їм було дуже тяжко, і зі здоров’ям були дуже великі проблеми. З кожною годиною на КРАЗаз було більше і більше людей. Дуже тяжко було стояти, я вам скажу.

Спочатку влаштували коридор, пришли з Юлею Тимошенко. А потім чомусь, там були деякі друзі з університету, я попросилася до них. Вони мене затягнули на КРАЗ. Знаєте, таке враження, коли там стояла, наче це все було уві сні. Дивишся в очі цій міліції, яка тут стояла, вони теж були всі перелякані. Молоденькі хлопчики. Чесно кажучи, мені до сих пір не віриться, що я могла таке зробити, тому що... Проявити таку активність.

Дуже багато було моментів, які вразили. Наприклад, люди, які приходять добровільно абсолютно, ніхто їм за це не платить. Вони приходять просто, допомагають людям, також підтримують. Є у людей дуже важливі справи, які вони не можуть покинути, але ж все одно підтримують нас. Приходили, розмовляли з нами, висловлювали свої думки, приносили чай завжди, бутерброди самі робили.

Хлопці (*міліція. – О.С.*) нам уже пообіцяли, що ми туди до них все одно попадемо, тому дуже було прикро, що в перші дні, коли тут хлопці стояли, з ними не можна було порозмовляти, сказати, що все це абсолютно мирно, що ніяких настроїв в них таких не було. Я розумію, їх теж підготували, настроїли проти народу.

Спілкувалася з дуже великою кількістю осіб, які стояли по той бік барикади, і всі казали, що вони також голосували за Ющенко, але наказ є наказ. Кажуть, якщо б ми тут не стояли, сто процентів стояли б біля нас і захищали також.

А зараз вже, бачите, атмосфера розрядилась, хоч дуже багато було напружених моментів.

Це було десь по закінченні першої неділі, десь число двадцять сьоме, двадцять шосте, коли вночі це так було. Нас було тут три дівчинки, які категорично відмовлялися йти. Стояло дуже багато наметових містечок, наметів, і хлопці запросили нас, щоби всі жінки йшли до палаток, тому що чоловіки залишаються (*чергувати. – О.С.*). Але все одно допомога потрібна, тому я з однією дівчинкою, на жаль, вона захворіла на другий день, тому що, по-перше, не спала, не було часу, багато було людей, яким теж була потрібна допомога, вона пожертвувала своїм здоров’ям, але я їй телефонувала, вона

вже вилікувалась, виписалась із лікарні. І нас пустили до себе в намет жінки зі Львова. Всім наказали ховатися, але ми там буквально п'ятнадцять хвилин побули і повернулися сюди, хоч хлопці дуже на нас (*сміється*) агресивно, щоб ми ховались.
Напруга в тому, що люди стояли і не розуміли, в який момент взагалі що буде.
І по той бік теж спочатку стояло дуже багато народу. Це дньом було, а хлопці проводили, ніби, навчання. Теж ситуацію розрядили – почали співати пісні. Таке почуття – гордість за свій народ відразу з'являється.
Я на кордоні не стояла. Я просто пішла, побачила своїх друзів. Вони запропонували мені до них сюди піти. Просто прийшла подивитися – цікаво було. І залишилась, тому що сподобалась атмосфера тут. Всі добрі. Скільки було провокацій – абсолютно все мирно, ніхто ні на кого не кричав.... абсолютно було ігнорування.
Буквально біля мене це було, я пам'ятаю двадцять третього числа, прийшов чоловік, який намагався пройти туди, ніби він там живе. Його попросили показати паспорт, він витягнув паспорт, але він був абсолютно недійсний, ще був зразків Радянського Союзу, зовсім потертий, потертий. Він працював на камеру, провокатор. Наші хлопці все це мирно вирішили. По-перше, він був випивши. Як ви пам'ятаєте, нам казали з перших днів, сухий закон у всіх прибічників Ющенко. Взагалі себе неадекватно вів, намагався спровокувати людей, а люди абсолютно спокійно. Він, навіть, одного чоловіка штовхав, а чоловік просто стояв. Стояв і намагався зрозуміти, в чому справа. Абсолютно мирно спокійно все.
Чесно кажучи, випадків було багато, всіх не пам'ятаєш. Весело було, коли ще не прибрали КРАЗи, коли тут сніг дуже, дуже так добре мів, у нас тут був батюшка, і він зараз приходить до нас, він також розряджав всю цю ситуацію, з хлопцями, які були перелякані, не знали, що робити взагалі, як себе поводити, чекали наказу. Він не спав чотири доби, а потім заснув під КРАЗом. Ми його знайшли, він там так пригрівся (*сміється*), не хотів звідти йти. Ми його потім вклали спати.
Потім було дуже холодно під ранок. Дівчатка тут також кияночки прийшли, вони почали складати тут різні пісні про хлопців, співали їх. А мені також було холодно, я відібрала у хлопців прапор, махала ним, мабуть, години півтори, це точно, без припинення, потім було жарко. А потім вже під ранок знов зійшлися люди, почалася робота інтендантської служби.
Я почала помагати на кухні, вони попросили, а потім вже, я поступала в медичний університет, взагалі я з сім'ї династії медиків, оскільки я знаю дещо, я вирішила допомагати в цій справі. Так була по сумісництву. Потім в мене також була така робота – виписувати пропуски. Мені довірили це. Потім я просто не встигала – кухня, і мед обслуга, і бейджики виписувати, тому вирішила зупинитися на одному. Краще зробити одну справу, аніж всі разом.
Це ще було не біля Адміністрації президента, це було біля Верховної Ради, коли перший раз закликали йти туди, то ми йшли, я була зі своєю сестрою, вона з мед університету, на п'ятому курсі. Дуже вразило, ми до неї поїхали в університет, це на двадцять третє (*листопада. – О.С.*) число, студентів не випускали з університету на мирне пікетування. Вже навіть преса туди приїхала. Мені здається, це також заранє все знали. Вони просто перелазили через забори, хто вискакував через вікна, якщо це був перший поверх. Також дуже вразило, наскільки... тобто їм кажуть, що їх вже не приймуть в цей університет, їх просто виключать, вони все одно йдуть. Їм абсолютно все одно. Вони хочуть підтримати народ. Коли ми прийшли до Верховної Ради, то там було не декілька, а дуже багато автобусів з молодими хлопцями з Донбасу, і вони також хотіли прохати до Верховної Ради. Оскільки моя сестра, вона дуже теж політично активна, входить в деякі організації, то вона зі своєю подругою, ми втрьох встали і перегородили дорогу, щоб не пропустити ці автобуси до Адміністрації. За нами потім також приєднувались люди, помогли повернути. Потім автобуси розвернулись і поїхали, а в автобусах сиділи дітки по сімнадцять років. Хлопчики, мабуть, ми так

зрозуміли, поперемотували кулаки різним ганчір'ям. Мабуть їх також накрутили, що ось будуть люди, їх треба зупинити і, тобто, вбити треба. Ми їм, хто підходять, чіпляють на автобус „Так! Ющенко" ці наклейки. Вони посміхаються, а в очах у них просто страх. Вони не розуміють, що робити. Ми їх закликали – виходьте до нас, а вони кажуть – нас просто не випустять, хоч ми з радістю.

І були також деякі ситуації біля ЦВК, коли хлопцям, неофіційні дані, нібито, заплатили по чотириста гривень за дві доби, а потім про них просто забули. Їм не було, що їсти, пити, донецьким цим, що стояли біля ЦВК, то ми ходили з сестрою, їм чай приносили, хоч їм забороняли брати, до речі.

Дуже багато також моментів, я живу на Позняках, ось в перші дні також приїхали донецькі, почали зривати. Там у нас просто всі двори, всі дитячі майданчики були обвішані помаранчевими стрічками. Вони ходили, знімали, а ось недавно абсолютно, я з сестрою також їздила, в неї був залік в Октябрській больниці на Кловському (*узвозі. – О.С.*), і у неї була на стоянці єдина машина, де був не прапор, а просто стрічка, то їй написали. Ми виходимо, а там на машині приклеєна бумажка. Нібито, за нами слідкують, тому що єдина машина стояла. Всі решта стрічок не мали.

Були такі моменти, що у дворі, там, де я живу, то проколювали колеса. І зараз теж таке враження, чи то люди просто бояться уже, чи не знаю, тому що помаранчевих дуже мало. Скільки їздиш в транспорті – дуже мало зі стрічками. Взагалі, так з підозрою дивляться.

Ситуація була досить смішна. Ми вирішили, тоді ще мало дуже привозили атрибутів з помаранчевих речей. Ми вирішили... Вперше витягли валянки биті і вирішили піти на Майдан, подивитися – що там робиться. Яка насолода – пройтися по Хрещатику у валянках! (*сміється*) Знаєте, всі дуже звертають увагу. Якось було все одно.

Теж також запам'ятався один момент в перші самі дні на Майдані ми зустріли з Латвії людей, двох хлопців. Просто познайомилися з ними, і вони також поділилися з нами своїми думками щодо цієї революції. Ми в них запитали: хлопці, що ви тут робите? Вони кажуть: хоч у нас вже і візи закінчилися, познімали номери в готелях, всюди така атмосфера, нам дуже подобається, тому ми вирішили тут залишитися. А вони поїхали потім лише через тиждень.

Дуже багато також іноземців, з якими спілкувались. Французи... Навіть була жіночка з Польщі. Пам'ятаєте, в Польщі були майже такі події. Вони не таким чином завершилися. То вона тут стояла годину, хвилин сорок вона тут стояла, потім просто заплакала, подивившись на цих хлопців.

Дуже прикро, що тут стояли хлопці з „Беркуту", неприємна така ситуація була, коли просто, знаєте, тобто, ці хлопці, які до них стояли, внутрішні війська, хоч вони не посміхаються, а все одно по очах видно, що вони з нами, а ті з „Беркутів", просто нецензурно посилали. Ми до них навіть не підходили. По-перше, неприємно. Хочеться їм розповісти, що це все абсолютно мирно. Що нас ніхто не примушував приходити, ми самі добровільно. Що нам абсолютно за це нічого не платять. Але їх, мабуть, теж добре настроїли проти нас. Просто переубедить їх било просто невозможно.

А наші хлопці, вони просто відразу, як тільки заступали зміну, пам'ятали поіменно дівчат. Кому каву, кому чай, кому ще щось. Дуже приємно. Стоїш от так от ночами, цілу добу стоїш, холодно, тут танцюєш біля них, вони посміхаються. Ви знаєте, може, хтось і не повірить, але дійсно зігріваєшся, коли вони посміхаються.

А як дуже багато було моментів, коли обмінювалися номерами телефонів. Просто так ходиш – ходиш, нібито, случайно бросіл телефончик, а потім вже, після того, як КРАЗи забрали, то хлопці вже самі писали на чому могли, якось абияк і видували сюди телефони на нашу сторону.

Багато людей, з якими спілкуєшся, з різних регіонів, з різних підрозділів, дуже приємно, і всі кажуть, що хотілося б зустрітися абсолютно при інших обставинах. І завжди всі, знаєте, запитують, зараз вже не запитують, тому що ми їх всіх абсолютно

впевнили, що нам абсолютно за це нічого не дають, але до цього майже кожен задавав таке питання – скільки вам за це платять? А ми відповідали: ніскільки, це все добровільно. Ось так от! Взагалі атмосфера дуже хороша. Дійсно за цей момент народ взагалі став єдиним. Ми виявляємо акт громадської непокори.

Чим далі від подій, які описані усними історіями, тим більше ми бачимо навколо міфів, припущень, просто пліток. Одна з основних інтриг, яка, певно, ніколи не буде розгадана повністю, в тому, наскільки те, що відбулося, є „продуктом" зовнішніх впливів чи тим, що „виросло" на місцевих теренах. Ця спроба аналізу не намагається дати ще одну відповідь на тому чи іншому боці, а лише подивитися на події під іншим кутом. Таким „кутом" буде ґендер як система класифікацій і норм поведінки, які приписують виконання певних ролей жінок і чоловіків, створюють і підтримують те, що називається „жіночим" і „чоловічим", і, таким чином, висвітлює все наше життя.
Я скористалася біографічним методом або, як він ще називається, усні історії. Усні історії – це запис і аналіз усних свідчень. Вони використовують з двома різними цілями. **Перша** – допомогти в реконструкції минулого з позиції людини, яка „випала" з історії. **Друга** – допомогти зрозуміти, як люди тлумачать минуле. Усні джерела говорять нам не лише про те, що робили люди, але й що вони бачили, думали, відчували, вірили і чому, що вони хотіли зробити і не зробили і що вони робити не хотіли.
Одні історії було зібрано на „барикадах" протягом грудня, під час революції, інші – протягом наступних трьох місяців „пост-революційного" періоду.
Що ж, насамперед, можна побачити в цих п'ятнадцяти історіях?

Розподіл ґендерних ролей не був жорстко стратифікованим, особливо з самого початку.

> *„24 (листопада. – О.С.) це було. Йшов сніг з дощем. Стільки було людей, стільки шеренг. І я бачу, туди, де спецназ, не можна пробитися. Я прорвалася силою. Мені каже Діма – отут такий бородатий стояв – „Сюда женщинам нельзя!". Я кажу: „Синочку, давай я тут буду стояти. А якщо вони будуть стрілять – вони в жінку не будуть стріляти. – Да, не... Жінки не повинні стоять. – Я кажу: „Не! Я прийшла тут віддати життя, і ти не можеш мене звідси прогнати." І я стояла, і він зрозумів, що мене прогнати не можна.!"*

> *„...наші чоловіки залишилися з дітьми вдома, а ми з мамою пішли чергувати в „нічній варті" на нашу виборчу дільницю."*

Проте, згодом, коли ситуація стабілізувалася, жінки знов зайняли своє місце „на кухні".

> *„Зараз я відповідаю за харчоблок, за годування людей, за прийом всякої їжі, харчів. Хто приходить – перевіряємо ті обіди гарячі, що привозять. За все це я відповідаю. Тому що до цього хлопці відповідали за все це. Ну а потім зробили нараду ті, хто з початку всі стояли, і сказали – нам треба жіноча рука. Це дійсно треба було. Мало того, ця жіноча рука, вона має бути така досвідчена. З досвідом жінка, яка вміє все це скерувати."*

> *„...нас запросили на кухню готувати людям їжу."*

> *„Ми тут розносили людям чай, годували їх."*

> *„Ну, а потім, що? Бігом, всі гроші повивертала і купувати! Сала – багато! Кілька таких пакунків великих сала! Потім часнику великі пакунки накупили, цибулі. Це перше, що ми принесли. Потім питаємо: хлопці, що вам ще принести?"*

> *„А потом, когда я начала жить в палаточном городке, так ходила на „химеры", на кухне работала. Тут работала на кухне, когда девчонки уставали. Девчонки тут с самого начала, как говорится."*

Не можна сказати, що така зміна завжди відбувалася за повною згодою сторін чи мала безперечний характер.

„Спочатку казали: ні, дівчата, ви ще молоді. Тутка хай мужчини стоять, а ми ж кажем, ми ж теж приїхали сюди, ми не поїдемо додому, ми теж хочемо бути тут. І так, один раз нас пропустили, побачили, що ми настроєні і так вже залишилися.!"

„Хлопці чогось говорять, що дівчата в охороні – це щось не те (сміється). Я думаю, що дівчата в охороні, одна дівчина – це сильніше, чим чотири чоловіки (сміється). Я не знаю. Мені здається, що, не те, що ми стійкіші, а просто в нас той же самий бойовий дух, прагнемо того, що і чоловіки прагнуть."

„Тоді всіх жінок евакуювали з перших рядів, і нас вигнали геть назад, жінок. Я кажу: „Я буду стоять", але вони – не, не, не! Ну, со своїми хлопцями перечити не треба, звичайно."

„Це було десь по закінченні першої неділі, десь число 27, 26, коли вночі це так було. Нас було тут три дівчинки, які категорично відмовлялися йти. Стояло дуже багато наметових містечок, наметів, і хлопці запросили нас, щоби всі жінки йшли до палаток, тому що чоловіки залишаються. Але все одно допомога потрібна, тому я з однією дівчинкою ... залишились . І нас пустили до себе в намет жінки зі Львова. Всім наказали ховатися, але ми там буквально 15 хвилин побули і повернулися сюди, хоч хлопці дуже на нас (сміється) агресивно, щоб ми ховались."

„...я не дивилася ніяких серіалів – я тільки дивилася новини"

Не зважаючи на всю реальну важливість ролей „підтримки", таких, як забезпечення харчування під час помаранчевої революції, ставлення до них з боку самих жінок як до другорядних.

„Ну, що – робила бутерброди, каву."

„Скажімо, так – надвеликої активності в мене не було. Ходила на Майдан, але такої активності, як робив мій чоловік, я не робила. Тому що він розносив листівки, був на дільничній комісії спостерігачем, потім він був членом дільничної комісії."

Часто зустрічаються слова „допомога", „допомогти", які теж, визначають ставлення як до роботи, так і до себе.

„Спочатку зразу, майже весь час, як ми прийшли під саму Адміністрацію, ми почали на кухні працювати. Це була потреба в нашій допомозі."

„...дійсно там захищати тамка чи в якійсь обороні стояти – це, звичайно, що не під нашу силу, з кім ось дратися... а вот допомагати людям, годувати їх, підтримувати морально своїми посмішками."

Не завжди просто побачити творчість і важливість „непомітної, допоміжної" роботи.

„Например, вот девчонки с кухни. Я их тоже понимаю, они очень уставали. Тогда холодно было, помню. Вот они подходили… Знаете, это выражение лица, улыбка. Подходили и каждому находили это. Знаете, некоторые не хотели кушать. Тогда действительно кормили очень хорошо (смеется), по три – по четыре раза за час девчонки бегали, но, тем не менее, не подходили вот так вот – хмуро. Улыбались. Говорили: ну, возьмите печенье, ну, скушай. Я сама испекла. Как-то так действительно классно."

Форми поведінки жінок і чоловіків є важливою складовою творення ґендеру, проте вони не вичерпують це поняття повністю. За твердженням дослідника миру Йогана

Гальтунга, важливо відрізняти поведінку від ставлення, а, говорячи по насильство, слід розрізняти, принаймні, три типи – пряме, структурне і культурне.[1] Тому, окрім поведінки, важливо також звернутися і к ставленню, яке нерозривно пов'язане з цінностями.

Які ж важливі цінності встали в опозицію до дій тодішньої влади і покликали, зокрема, жінок відкрито висловити свою думку?

> *«...я розуміла, що для Януковича цінності вищої освіти, цінності просвтіництва, не знаю, цінності духовні, вони просто нічого не значать. Для мене це неприйнятно.»*
>
> *«А люди, для яких цінності свободи, цінності творчості, цінності самореалізації, навіть за умов, що у тебе є ризик щось втратити, за умов, що у тебе є ризик комусь не сподобатися і не виконати якихось вказівок, то вони все ж-таки проголосували за Ющенка.»*
>
> *«А коли нечисто, в нашій сім'ї, в нашій родині це не сприймається»*
>
> *«треба мати свою думку... треба гостро відчувати справедливість» - «несправедливість»*
>
> *«Хочется справедливости»*
>
> *«...щоби все було легально»*
>
> *«... я всегда била за «униженных и оскорбленних» «всегда била против несправедливости»*
> *«всі добрі» «все добровільно» «не терплю навязывания»*

Цікаво, що протистояння тих днів знайшло своє відображення ще в одній, дещо несподіваній площині. Можна сперечатися про валідність методик і відповідність реальності індексів людського розвитку[2], але, якщо порівняти їх з розподілом по областях за останні роки, то можна побачити, що області з високими індексами відповідали (за невеличким виключенням) тим областям, які віддали перевагу В. Ющенку. В розрізі окремих компонентів, такі елементи, як освіта, соціальна ситуація, стан довкілля, демографічна ситуація, охорона здоров'я, вищі в цих областях. Натомість, фінансові аспекти виявилися в областях, які підтримали іншого кандидата – фінансування людського розвитку, матеріальний добробут, умови життя.

Правда, відсутність маніпулювання, самостійність, незалежність – ось неповний перелік моральних засад, які були порушені настільки, що вивели людей на майдан.

> *«...ми як оті дерев'яні болванчики пляшемо під якусь музику, ще й не знаємо – під яку.»*
> *«тому що настав період, коли мати повинна вчити чомусь свою дитину, а її змушували вчити: викручуйся, бреши, ламайся, хитруй, давай хабарі, клонись перед начальством – тоді все буде добре»*
>
> *«...величезна довіра, якої влада ніколи не знала»*

---

[1] Гальтунг Йоган. Трансформація конфлікту мирними засобами. Транссенд метод. К.: ІКЖЦ, 2000, стор. 74 – 75

[2] Індекс людського розвитку (ІЛР) – вимір людського прогресу, введений Програмою розвитку ООН у звіті про людський розвиток 1990 року. Комбінація різних індикаторів, таких, як реальна купівельна спроможність, освіта, здоров'я, ІЛР надає більш повний вимір розвитку, ніж валовий національний продукт.

«...брехати людям і так відкрито!..»

«Я не люблю бути часткою експериментів, коли зі мною бавляться. Мені це неприємно.»

«...я не хочу бути часткою експерименту якогось когось...»

«...хтось десь вирішує, а люди не мають до цього ніякого відношення»

«...підробити можна, а примусити не можна!»

«...наша незалежність ще не є незалежною...»

«...щоби Україна була українською, щоби ми шанували і любили цю землю, щоби наші діти гордилися, що ми недаремно жили»

Батьківщина і патріотизм народжувалися і зміцнювалися на Майдані.

«Ми вчера вечером со Светкой (дочка – О.С.) пели гимн. И вот это мое большое счастье.»

„...в мене на цьому Майдані народилася Батьківщина...”

„Ще мені було соромно, що я не знаю українського гімну. Це вперше!”

„І коли закінчувалося засідання суду, і було оголошення, всі люди встали і співали гімн. Ви розумієте – на Хрещатику в кафе не проста публіка. Це не пролетарі. І люди співали гімн.”

Відповідальність взагалі і, зокрема, перед дітьми була важливим чинником не тільки для жінок, а і для чоловіків.

«Ми получили внутреннюю свободу и ответственность за решения, которые могут не совпадать с тем, что нам навязывают»

«Нужно было как женщине, как человеку, хоть каким-то шагом показать, что мне это не нравится, я с этим не согласна. Мне своего мнения вы не навяжете. Я имею право на свое мнение.»

«...я тоже чувствовала, что мой голос в этом хоре»

«...я не можу зрадити молодь і не дати їй шанс.»

«...э тот голос я дарю тебе и нашим детям»

«...я поддержываю своих детей»

А ні з власних спостережень, а ні з наявних фактів, а ні з зібраних історій не можу зробити висновок, що антикучмівська опозиція досягла успіху завдяки політтехнологіям. Швидше влада робила не просто помилки, а брутальні кроки, які опозиція контролювала, критикувала і на цьому вчилася.
Що ж не сприймалося в діях влади і суперечило згаданим вище цінностям?

«Справа не в тому, що кримінальне минуле. Це людина, яка живе в кримінальному оточенні. Яка оці ідеї базару, радіо „Шансону” (радіостанція, яке переважно

транслює пісні блатного чи напівблатного характеру. – О.С.), „Мурка" (пісня тридцятих років, яка оспівувала блатний світ. – О.С.) – все це буде навкруги.»

«...я розуміла, що для Януковича цінності вищої освіти, цінності просвтіництва, не знаю, цінності духовні, вони просто нічого не значать. Для мене це неприйнятно.»

«Такого мачо з тюремним прошлим треба було інакше подавати»

«...идет инаугурация, на площади жгут помаранчевые флаги, давят апельсины. Не принимают, то есть нет мысли о толерантности».

«очень пожилые бабушки и дедушки и очень агрессивные»

Зґвалтування, як культурне явище, що становить стратегію для забезпечення тривалого чоловічого домінування і демонстрації маскулінності, можливе лише за умов культури, в якій жінки принижені й упосліджені. Дії влади відображали культурний механізм, який тлумачить зґвалтування як легітимний і виправданий вчинок в його ширшому розумінні – домінуванні за рахунок приниження. Тому тема зґвалтування повторюється в різних історіях.

«...у мене було стійке відчуття, що мене просто ґвалтують. Мене, мою родину, моє оточення – ґвалтування!»

«Женщины, неужели вас так не удовлетворяют вашы мужчины, что вы готовы лечь под насильника?»

«У мене було таке відчуття, що ось тут при дорозі мої діти, мій чоловік, і в мене на очах їх ґвалтують. І в них на очах мене ґвалтують. І вони не можуть мені допомогти, а я не можу просити їх захисту. І в мене було бажання їх зупинити, просто вийти з машини, лягти під колеса і зупинити їх хоча б ціною свого життя.»

Те ж саме говорить і Юлія Тимошенко.

„Жінки твердо знають – насильник ніколи не може стати законним чоловіком, так і народ України ніколи не вибере насильника виборів своїм президентом України."

Але зґвалтування розглядається ще й як „симптом деякої психологічної дисфункції – або тимчасової та минущої, або хронічної та рецидивної."[3] Так саме можна кваліфікувати й стан влади перед виборами.

Глибоку травму щодо власної меншовартості й залежності, якої прагне позбавитися український етнос після століть і років відсутності державності, відображаються в ставленні до слова „бидло" не лише в „гімні помаранчевої революції" (йдеться про пісню гурту „Грінджоли" „Разом нас багато". – О.С.).

«...нельзя относиться к людям как к быдлу»

„Діти, я хочу, щоби ви не росли бидлом."

Ще одне спостереження стосовно „конфлікту цінностей" лежить в площині опозицій „користь – безкорисність". Якщо одна сторона повторювала «сколько тебе заплатили?», то інша – «Они не верили, что тут ничего не платят».

[3] Кіммел Майкл С. Ґендероване суспільство. К.: Сфера, 2003, стор. 162

Для мене було особливо цікаво подивитися на ті засоби й форми ненасильства, які використовувалися під час протистояння. „Так як існує чимала неспівмірність між нормами етики та реальним життям, важливу роль покликаний відігравати розум індивіда та його світогляд.”[4] Звичне західноєвропейське уявлення розглядає деякі культури ненасильницькими „за природою”, в той час, як інші, теж „за природою” – насильницькі. Це помилкове припущення. Хоча традиція ненасильства дійсно може існувати серед деяких культур чи прошарків населення, але вона завжди розвивається як реакція на насильницьку традицію в політичній етиці.[5]

Форми громадянської непокори відображають архетипічні складові українського етносу і тісно пов’язані з комунікаційними процесами.

„Стояння”

«...всі стояли стіною, і ніхто нікуди не відступав»

«... в мене було бажання їх зупинити, просто вийти з машини, лягти під колеса і зупинити їх хоча б ціною свого життя.»

«... просто стояли в колонах. Просто стояли»

«...ми тут спокійно стоїмо»

Співи

«...почали співати пісні»

«...стояли, співали»

«Ми просто співали українські пісні патріотичні»

«Казали, що одинадцять тисяч солдат сюди направляють, були всі дуже напружені, а в нас взагалі було дуже спокійно, було дуже весело, ми так співали... Старалися один одному підняти настрій, підбадьорювали один одного чим могли. Старались якось з людей зняти напругу. Саме більше – це ми співали. Українські пісні.»

«...намагалась підійти і подивитися, що там за автобусами відбувається. І якісь чоловіки сказали: хочете – давайте стояти спокійно, не будемо їх провокувати. ... Ми просто стояли, співали, кричали «Ющенко».

«...співали пісень українських, заохочували. Казали їм: хлопці, що ви! Поруч з вами стоять такі ж, як ви – ваші кохані, ваші мами.»

Усмішка і контакт очима

«...просто підходили до них, усміхалися, віталися»

«...добрые все – улыбаются...»

«...все друг другу улыбались»

«...першу підтримку я побачила саме в очах»

---

[4] Гальтунг Юган, Несс Арне. Політична етика Ґанді. Львів.: Місіонер, 2001, стор. 12
[5] Там же. Стор. 29

«...ця революція асоціюється з розмовою очима»

Спільне споживання їжі

«Вони (солдати) нас не бояться, ми – їх. Ми їх любимо, ми їх кавою частуємо, бутербродами. Ми дуже гарно тут миримо.»

«...они говорят: Витя, мы проиграли. – А он говорит: а мы выиграли. – Они так остановились, а он: так что ж нам – не пить теперь? – Ну, сели и пили – так что ж теперь? И проблема была снята.»

«Возникало чувство, как будто все друг друга знают».

Отож, якщо застосувати класифікацію культур Ґіірта Гофстеде (Geert Hofstede), то можна стверджувати, що Україна показала себе більше як культура фемінна. Такі ознаки, як соціальні норми, орієнтовані на стосунки; конфлікти з тяжінням до вирішення через переговори; ґендерна структура стосунків і розподілу праці м'яка і може бути гнучкою; турбота про дітей і відповідальність за їх майбутнє притаманні і чоловікам, і жінкам, масово мали місце і протистояли таким проявам маскулінності, як понад усе важливість грошей, агресивність, розцінювання будь-яких недоліків або прорахунків як нещастя, а тому приховання справжньої ситуації (як сталося в Івано-Франківську після випадку з яйцем, яке влучило в претендента В. Януковича), тощо.
Протиріччя між фемінністю культури та чоловічим менеджментом політики, як сфери переважного домінування чоловіків, не мало гострого характеру, проте було і лишається досить експліцитним.
Воно, насамперед проявлялося і проявляється в постаті чинної прем'єр-міністра Юлії Тимошенко. Її історія відсутня в цій книзі, окрім того, на мій погляд, ця особистість і те, що сьогодні вже можна назвати „феноменом Юлії Тимошенко", потребує окремого аналізу, зокрема, ґендерного, тому я лише побіжно звернуся до аналізу в плані „ґендерного погляду" на керівництво помаранчевою революцією.
Говорячи про феномен, я мала на увазі те, що Юлія Тимошенко не може розглядатися як „типова представниця статусу жінок в Україні". Це швидше модель того статусу, якого жінки в Україні не мають.
Британська газета „Гардіан" (The Guardian) досить точно відобразила ситуацію, написавши водночас і про політику, і про ґендер: „Важко сказати, персональна харизма (Юлії Тимошенко) чи залізна воля допомогли їй стати одною з центральних фігур українського політику му і бізнесу, зайнятого переважно чоловіками. *Україна - не патріархатне суспільство, проте влада жінок традиційно зосереджена в сфері персонального.*" (*Виділення курсивом моє. – О.С.*)